

T.C.
MARMARA ÜNİVERSİTESİ
EĞİTİM BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ
ÖZEL EĞİTİM ANA BİLİM DALI
ZİHİN ENGELLİLER ÖĞRETMENLİĞİ BİLİM DALI

**ZİHİN YETERSİZLİĞİNE VEYA OTİZM SPEKTRUM
BOZUKLUĞUNA SAHİP ÇOCUĞU OLAN AİLELERİN
GEREKSİNİMLERİ İLE KATILIMLARI ARASINDAKİ
İLİŞKİDE ALGILANAN SOSYAL DESTEĞİN ARACI ROLÜ**

Tarık Ersel MUMCU
(Yüksek Lisans Tezi)

İstanbul, 2023

T.C.
MARMARA ÜNİVERSİTESİ
EĞİTİM BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ
ÖZEL EĞİTİM ANA BİLİM DALI
ZİHİNSEL ENGELLİLER ÖĞRETMENLİĞİ BİLİM DALI

ZİHİN YETERSİZLİĞİNE VEYA OTİZM SPEKTRUM
BOZUKLUĞUNA SAHİP ÇOCUĞU OLAN AİLELERİN
GEREKSİNİMLERİ İLE KATILIMLARI ARASINDAKİ İLİŞKİDE
ALGILANAN SOSYAL DESTEĞİN ARACI ROLÜ

THE MEDIATING ROLE OF THE PERCEIVED SOCIAL SUPPORT IN THE
RELATIONSHIP BETWEEN THE NEEDS AND INVOLVEMENT OF FAMILIES
HAVING CHILDREN WITH INTELLECTUAL DISABILITY OR AUTISM
SPECTRUM DISORDER

Tarık Ersel MUMCU
(Yüksek Lisans Tezi)

Danışman
Doç. Dr. Aydan AYDIN

İstanbul, 2023

Tüm kullanım hakları
M.Ü. Eğitim Bilimleri Enstitüsü'ne aittir. © 2023

ETİK BEYANI

Marmara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü Müdürlüğü Lisansüstü Tez Yazım Kılavuzuna uygun olarak hazırladığım çalışmamda;

- Sunduğum bilgileri, dokümanları ve verileri akademik ve etik kurallar çerçevesinde elde ettiğimi,
- Çalışmamda yararlandığım eserlerin tamamına atıfta bulunarak kaynak gösterdiğimi,
- Elde ettiğim verilerde ve sonuçlarda herhangi bir değişiklik yapmadığımı bildirir, aksi bir durumda aleyhimde doğabilecek tüm hak kayıplarını kabullendiğimi beyan ederim.

İstanbul, 2023

Tarık Ersel MUMCU

ÖN SÖZ

Derslerinde bulunmaktan keyif aldığım, bilgi ve desteğini esirgemeyen, her zaman olumlu iletişimde bulunarak tez sürecimin başından sonuna kadar beni destekleyen özel eğitim alanının öncü hocalarından biri olan değerli danışman hocam Doç. Dr. Aydan AYDIN'a teşekkür ederim.

Yüksek lisans ders döneminde çok kıymetli bilgilerini bizimle paylaşan değerli hocam Doç. Dr. Özcan KARAASLAN ve desteğini hiçbir zaman esirgemeyip, her konuda yardımcı olmaya çalışan kıymetli hocam Doç. Dr. Savaş AKGÜL'e tez savunma jürimde bulunup araştırmama verdikleri katkılarından dolayı teşekkür ederim.

Araştırmamda istatistik konularında katkıları olan değerli Öğr. Gör. Murat Çakar hocama ve çalışmaya katılımda gönüllü olan özel çocukların özel ailelerine, katılımcı bulmamda yardımlarını esirgemeyen değerli öğretmen arkadaşlarıma, tez sürecinin başından sonuna kadar her daim desteğiyle yanımda olan arkadaşım Oğuzhan ÖZDEMİR'e teşekkür ederim.

Son olarak öğrencilik yaşamım boyunca her koşulda ve şartta desteklerini hissettiğim aileme sonsuz teşekkür ederim.

ÖZET

Özel gereksinimli bireylerin aile katılımları için ailelerin gereksinimleri ve algıladıkları sosyal destekler önemli yer tutmaktadır. Bu çalışmanın amacı 7 yaş ve üzeri zihin yetersizliğine veya otizm spektrum bozukluğuna sahip çocuğu olan ailelerin gereksinimleri ile aile katılımları arasındaki ilişkide algılanan sosyal desteğin aracı rolünün incelenmesidir. Araştırmanın çalışma grubunu Tokat ilinde ikamet eden, 7 yaş ve üzeri, 130 zihin yetersizliği ve 128 otizm spektrum bozukluğu tanıılı çocuğa sahip 174 anne ve 84 baba olmak üzere 258 kişi oluşturmaktadır. Veri toplama aracı olarak Aile Gereksinimlerini Belirleme Aracı (AGBA), Aile Katılım Ölçeği (AKÖ), Yenilenmiş Anne-Baba Sosyal Destek Ölçeği (YASDÖ) ve Kişisel Bilgi Formu kullanılmıştır. Çalışmada kurulan model Yapısal Eşitlik Modeli ile test edilmiştir. Araştırmada üç değişken arasındaki ilişkileri belirlemek üzere yapılan analizler sonucunda; ebeveynlerin yenilenmiş anne-baba sosyal destek ölçeği puanları yükselirken, aile katılım ölçeği puanları da yükselmekte, aile gereksinimlerini belirleme aracı puanlarının düştüğü görülmüştür. Aracı değişken sonuçları da aile gereksinimlerini belirleme aracı değişkeni ile aile katılımı değişkeni arasındaki ilişkide yenilenmiş anne-baba sosyal destek ölçeğinin değişkeninin tam aracılık etkisinin olduğu göstermektedir. Araştırmanın sonuçlarından yola çıkarak özel gereksinimli çocuğa sahip ailelerin, aile katılımını sağlamak için gereksinimlerinin belirlenmesinin yanı sıra ailelere sosyal destek sunulmasının da önemli olduğu söylenebilir. Bu bağlamda özel gereksinimli bireylerin ailelerinin katılımını desteklemek için ailelere sunulacak sosyal destek türleri ve etkilerinin araştırılması önerilebilir.

Anahtar Sözcükler: Otizm Spektrum Bozukluğu, Zihinsel Engel, Aile Gereksinimi, Aile Katılımı, Algılanan Sosyal Destek

ABSTRACT

The needs of families and the social support they perceive play an important role in family involvement of individuals with special needs. The aim of this study is to examine the mediating role of the perceived social support variable in the relationship between the needs of families of children aged 7 and over and family involvement. The research group consists of 258 people, 174 mothers and 84 fathers, dwelling in the province of Tokat and having 130 children with mental retardation and 128 autism spectrum disorder who are 7 years of age and older. As data collection tools, Family Needs Determination Tool (FAQ), Family Involvement Scale (SDS), Renewed Parent Social Support Scale (FASS) and Personal Information Form are used. The proposed theoretical model was tested by Structural Equation Model. As a result of the analyzes carried out to determine the relationships between the three variables in the study, it was determined that while the renewed parental social support scale scores of the parents increased, the scores of the family participation scale increased, and the scores of the family needs determination tool decreased. The mediator variable results also show that the perceived social support level variable of the renewed parent social support scale has a full mediator effect in the relationship between the family needs determination tool variable and the family involvement variable. Based on the results of the research, it can be said that it is important to provide social support to families with Autism Spectrum Disorder, Mentally Disabled, Family Requirements, Perceived Social Support, Family Involvement port to families as well as to determine the needs of families with children with special needs in order to ensure family involvement. In this context, it may be suggested to investigate the types of social support and its effects to be offered to families in order to support the involvement of families of individuals with special needs.

Keywords: Autism Spectrum Disorder, Mentally Disabled, Family Requirements, Perceived Social Support, Family Involvement

İÇİNDEKİLER

	Sayfa Numarası
ETİK BEYANI.....	i
ÖN SÖZ.....	ii
ÖZET	iii
ABSTRACT	iv
İÇİNDEKİLER.....	v
KISALTMALAR VE SEMBOLLER LİSTESİ.....	x
TABLolar LİSTESİ	xi
ŞEKİLLER LİSTESİ.....	xii
BÖLÜM I: GİRİŞ.....	1
1.1. Problem Durumu	1
1.2. Araştırmanın Amacı	6
1.3. Araştırmanın Önemi	7
1.4. Araştırmanın Sınırlılıkları	9
1.5. Araştırmanın Varsayımları	9
1.6. Araştırma Tanımları ve Kısaltmalar	9
BÖLÜM II: KAVRAMSAL ÇERÇEVE VE İLGİLİ ARAŞTIRMALAR.....	11
2.1. Kavramsal Çerçeve.....	11
2.1.1 Özel Gereksinimli Birey	11
2.1.1.1 Özel gereksinimli birey ve özellikleri	11
2.1.1.2. Otizm spektrum bozukluğu	13
2.1.1.3. Zihin yetersizliği.....	15
2.1.2. Özel Gereksinimli Bireye Sahip Aileler	17
2.1.2.1. Özel gereksinimli bireye sahip ailelerin özellikleri	17
2.1.2.2. Aile gereksinimi	19
2.1.2.3 Aile katılımı.....	22

2.1.2.4. Algılanan sosyal destek	27
2.2. İlgili Araştırmalar	31
2.2.1. Aile gereksinimi/Aile katılımı ile ilgili yapılan araştırmalar.....	32
2.2.2. Aile katılımı/Algılanan sosyal destek ile ilgili yapılan araştırmalar	33
2.2.3. Aile gereksinimi/Algılanan sosyal destek ile ilgili yapılan araştırmalar	36
BÖLÜM III: YÖNTEM	39
3.1. Araştırma Modeli.....	39
3.2. Araştırma Çalışma Grubu.....	39
3.3. Veri Toplama Araçları.....	40
3.3.1. Kişisel Bilgi Formu	41
3.3.2. Aile Gereksinimleri Belirleme Aracı (AGBA).....	41
3.3.3. Aile Katılım Ölçeği	42
3.3.4. Yenilenmiş Anne Baba Sosyal Destek Ölçeği (YASDÖ)	42
3.4. Verilerin Toplanması.....	43
3.5. Verilerin Analizi	44
BÖLÜM IV: BULGULAR VE YORUMLAR	47
4.1. Ölçeklere Ait İç Tutarlılık Katsayısı Sonuçları	47
4.2. Korelasyon Sonuçları	48
4.2.1. Aile gereksinimlerini belirleme aracı genel ve alt boyut puanları ile aile katılım, YASDÖ (ASDD) ve YASDÖ (ASMD) ölçekleri genel ve alt boyut puanlarına ait korelasyon sonuçları	50
- Aile gereksinimlerini belirleme aracı “genel” puanlarına ait sonuçlar	50
-Aile gereksinimlerini belirleme aracı “maddi gereksinim” alt boyut puanlarına ait sonuçlar.....	50
-Aile gereksinimlerini belirleme “aracı çevreye açıklama gereksinimi” alt boyut puanlarına ait sonuçlar.....	51
-Aile Gereksinimlerini Belirleme Aracı “Bilgi Gereksinimi” Alt Boyut Puanlarına Ait Sonuçlar.....	51

-Aile gereksinimlerini belirleme aracı “toplumsal hizmet gereksinimi ve genel destek” alt boyut puanlarına ait sonuçlar.....	52
4.2.2. Aile katılım ölçeği genel ve alt boyut puanları ile YASDÖ (ASDD) ve YASDÖ (ASDD) ölçekleri genel ve alt boyut puanlarına ait korelasyon sonuçları	52
-Aile katılım ölçeği “genel” puanlarına ait sonuçlar	52
-Aile Katılım Ölçeği “Genel Katılım” Alt Boyut Puanlarına Ait Sonuçlar	53
-Aile katılım ölçeği “öğretmen ile görüşme” alt boyut puanlarına ait sonuçlar	53
4.2.3. YASDÖ (ASDD) ölçeği genel ve alt boyut puanları ile YASDÖ (ASDD) ölçeği genel ve alt boyut puanlarına ait korelasyon sonuçları.....	54
-YASDÖ (ASDD) ölçeği “genel” puanlarına ait sonuçlar	54
-YASDÖ (ASDD) ölçeği “sosyal birliktelik desteği” alt boyut puanlarına ait sonuçlar.....	54
-YASDÖ (ASDD) ölçeği “bilgi desteği” alt boyut puanlarına ait sonuçlar	54
-YASDÖ (ASDD) ölçeği “duygusal destek” alt boyut puanlarına ait sonuçlar	55
-YASDÖ (ASDD) ölçeği “bakım desteği” alt boyut puanlarına ait sonuçlar	55
4.3. Sosyo-demografik özelliklere ait karşılaştırma bulguları.....	55
4.3.1 Yaş değişkenine ait bulgular.....	55
4.3.2. Eğitim durumu değişkenine ait bulgular	59
4.3.3. Meslek durumu değişkenine ait bulgular	64
4.3.4. Cinsiyet değişkenine ait bulgular	68
4.3.5. Çocuklara konulan tanı durumu değişkenine ait bulgular	69
4.3.6. Ekonomik (gelir) durum değişkenine ait bulgular.....	72
4.4. Aracı değişken analizi bulguları	76
4.4.1. Aracı değişken analizinde kullanılan değişkenlere ait korelasyon bulguları	76
4.4.2. Yapısal modellerin (model 1 ve 2) test edilmesi aşamaları.....	77
-Basit etki modelinin test edilmesi aşaması (h_1 hipotezi)	78
-Aracı değişkenin eklendiği modelinin test edilmesi aşaması (h_2 , h_3 ve h_4 hipotezleri).....	79

BÖLÜM V: SONUÇ TARTIŞMA VE ÖNERİLER.....	84
5.1. Sonuç	84
5.1.1 Aile gereksinimi, aile katılımı ve algılanan sosyal destek puanlarının sosyo-demografik değişkenlere göre karşılaştırılmasına ilişkin sonuçlar.....	84
-Yaş değişkenine ait sonuçlar	84
-Eğitim durumu değişkenine ait sonuçlar	84
- Meslek durumu değişkenine ait sonuçlar	85
-Cinsiyet değişkenine ait sonuçlar	86
-Çocuklara konulan tanı durumuna ait sonuçlar	86
- Ekonomik (gelir) durum değişkenine ait sonuçlar	87
5.1.2. Aile gereksinimi ve aile katılımı değişkeni arasındaki ilişkiye yönelik sonuçlar	88
5.1.3. Aile katılımı ve algılanan sosyal destek değişkeni arasındaki ilişkiye yönelik sonuçlar.....	88
5.1.4. Aile gereksinimi ve algılanan sosyal destek değişkeni arasındaki ilişkiye yönelik sonuçlar.....	88
5.1.5. Ailelerin gereksinimleri ile aile katılımları arasındaki ilişkide algılanan sosyal destek değişkeninin aracı rolüne yönelik sonuçlar	89
5.2. Tartışma	89
5.2.1 Aile gereksinimleri, aile katılımları ve algılanan sosyal destek ölçeği puanlarının demografik değişkenlere göre karşılaştırılmalarına ilişkisine yönelik tartışma	89
- Yaş değişkenine göre	89
- Eğitim durumu değişkenine göre	90
- Cinsiyet değişkenine göre	92
-Çocuklara konulan tanı durumuna göre	92
-Ekonomik (gelir) durum değişkenine göre.....	94
5.2.2. Aile gereksinimi ve aile katılımı değişkenleri arasındaki ilişkiye yönelik tartışma	95

5.2.3. Aile katılımı ve algılanan sosyal destek değişkenleri arasındaki ilişkiye yönelik tartışma	97
5.2.4. Aile gereksinimi ve algılanan sosyal destek değişkenleri arasındaki ilişkiye yönelik tartışma	98
5.2.5. Ailelerin gereksinimleri ile aile katılımları arasındaki ilişkide algılanan sosyal destek değişkeninin aracı rolüne yönelik tartışma.....	100
5.3. ÖNERİLER	104
5.3.1. Uygulayıcıya yönelik öneriler	104
5.3.2. İleride yapılacak araştırmalara yönelik öneriler	104
KAYNAKÇA	105
EKLER	129
EK-1 Araştırma İzni	129
EK-2 Aile Katılım Ölçeği İzni.....	130
EK-3 Anne-Baba Sosyal Destek Ölçeği İzni.....	131
EK-4 Aile Gereksinimleri Belirleme Aracı İzni.....	132
EK-5 Gönüllü Katılım Formu	133
EK-6 Araştırmada Kullanılan Ölçekler	134

KISALTMALAR VE SEMBOLLER LİSTESİ

AAIDD : Amerikan Zihinsel ve Gelişimsel Yetersizlikler Birliği

AGBA : Aile Gereksinimleri Belirleme Aracı

DSM : Ruhsal Bozuklukların Teşhis ve İstatistik El Kitabı

DSM-IV : Ruhsal Bozuklukların Tanısal ve İstatistiksel El Kitabı 4. Sürümü

DSM-V : Ruhsal Bozuklukların Tanısal ve İstatistiksel El Kitabı 5. Sürümü

IDEA : Yetersizliği Olan Bireylerin Eğitim Yasası

MEB : Milli Eğitim Bakanlığı

OSB : Otizm Spektrum Bozukluğu

ÖHY : Özel Eğitim Hizmetleri Yönetmeliği

YASDÖ: Yenilenmiş Anne Baba Algılanan Sosyal Destek Ölçeği

ZY : Zihin Yetersizliği

TABLÖLAR LİSTESİ

Tablo 3. 1 Demografik Değişkenlerin Betimleyici İstatistik Sonuçları (n:258).....	40
Tablo 4. 1. Araştırmada Kullanılan Ölçeklerin ve Alt Boyutlarının Normallik Sınaması İçin Hesaplanan Betimsel Değerlere Ait Sonuçlar (n:258)	45
Tablo 4. 2. Araştırmada Kullanılan Ölçeklere Ait İç Tutarlılık Katsayısı (Cronbach's Alpha) Sonuçları (n:258).....	47
Tablo 4. 3. Araştırmada Kullanılan Ölçekler ve Alt Boyut Puanlarına Ait Korelasyon Sonuçları (n:258).....	49
Tablo 4. 4 Ailelerin Yaş Değişkeni İle Araştırmada Kullanılan Ölçek ve Alt Boyut Puanlarına Ait Tek Yönlü Varyans Analizi Sonuçları (n:258)	56
Tablo 4. 5 Ailelerin Yaş Değişkeni ile Araştırmada Kullanılan Ölçek ve Alt Boyut Puanlarına Ait Tek Yönlü Varyans Analizi Sonuçları (n:258)	58
Tablo 4. 6 Ailelerin Eğitim Durumu Değişkeni İle Araştırmada Kullanılan Ölçek ve Alt Boyut Puanlarına Ait Tek Yönlü Varyans Analizi Sonuçları (n:258)	59
Tablo 4. 7 Ailelerin Eğitim Durumu Değişkeni İle Araştırmada Kullanılan Ölçek ve Alt Boyut Puanlarına Ait Tek Yönlü Varyans Analizi Sonuçları (n:258).....	62
Tablo 4. 8 Ailelerin Meslek Durumu Değişkeni İle Araştırmada Kullanılan Ölçek ve Alt Boyut Puanlarına Ait Tek Yönlü Varyans Analizi Sonuçları (n:258).....	64
Tablo 4. 9 Ailelerin Meslek Değişkeni İle Araştırmada Kullanılan Ölçek ve Alt Boyut Puanlarına Ait Tek Yönlü Varyans Analizi Sonuçları (n:258)	67
Tablo 4. 10 Cinsiyet Değişkenine Ait Bağımsız Grup t-Testi Sonuçları (n:258).....	69
Tablo 4. 11 Çocuklara Konulan Tanı Durum Değişkenine Ait Bağımsız Grup t-Testi Sonuçları (n:258).....	70
Tablo 4. 12 Ekonomik (Gelir) Durumu Değişkenine Ait Bağımsız Grup t-Testi Sonuçları (n:258)	73
Tablo 4. 13 Aracı Değişkeni Analizinde Kullanılan Ölçeklere Ait Korelasyon Sonuçları (n:258)	77
Tablo 4. 14 Kuramsal Model 1'e İlişkin Uyum Endeksleri Bulguları (n:258).....	78
Tablo 4. 15 Kuramsal Model 2'ye İlişkin Uyum Endeksleri Bulguları (n:258).....	80
Tablo 4. 16 Genel Yapısal Modele Ait Yol (Path) Analizi Sonuçları (n:258).....	81

ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil 4. 1 Aile Gereksinimlerini Belirleme Aracı Değişkeni İle Aile Katılım Değişkeni Arasındaki Kuramsal Modele (Basit Etki Modeli) Ait Path (Yol) Analizi Sonuçları (n:258)	79
Şekil 4. 2 Aile Gereksinimlerini Belirleme Aracı Değişkeni İle Aile Katılım Değişkeni Arasındaki İlişkide Yenilenmiş Anne-Baba Sosyal Desteği Algılanan Sosyal Destek Düzeyi Değişkeninin Aracı Rolünü Ortaya Koyan Kuramsal Modele Ait Path (Yol) Analizi Sonuçları (n:258)	81

BÖLÜM I: GİRİŞ

1.1. Problem Durumu

Her çocuk ailesi ile bir bütündür ve ailenin çocuğa sunacağı katkılar hem evde hem de okulda çocuğun yaşantısını etkiler. Aile, çocuğun gelişim döneminde ilk deneyimlerini kazandığı ve etkileşimlerde bulunduğu ortamdır. Anne ve babalar da çocuklarının ihtiyaçlarını karşılayan kişiler olması sebebiyle birçok temel beceriyi kazanmasında yardımcı olmaktadır (Özel ve Zelyurt, 2016). Ayrıca çocuklar zamanlarının büyük kısmını aileleri ile birlikte geçirdiğinden, ebeveynlerin çocuklarının eğitim etkinliklerinde de önemli rolleri bulunmaktadır. Çünkü aileler, çocuklarıyla günlerinin büyük çoğunluğunu birlikte geçirdiklerinden okul, kurum personeli veya öğretmenlerin yaptıkları gözlemlerden daha fazlasına sahip olabilmektedir (Smith, Gartin, Murdick ve Hilton, 2006). Söz konusu özel gereksinimli çocuklar olduğunda da ailelerin önemi daha çok açığa çıkmaktadır. Özel gereksinimli bir çocuğun aileye katılımı ile ebeveynler birçok güçlüğün üstesinden gelmeye çalışmakla birlikte aynı zamanda çocuklarının bakımı ve eğitimi ile de ilgilenmektedir (Aydın, 2019). Ayrıca özel gereksinimli çocuklar yetersizliklerinden ötürü birçok alanda ailelerinin desteğine ihtiyaç duyabilirler (Kağıtçıbaşı, Bekman ve Sunar, 1993). Öte yandan özel gereksinimli bir bireyin yetersizlikten etkilenme düzeylerinin en az seviyeye indirilmesinin ailenin dahil olduğu etkili iş birliği ile sağlanabileceği belirtilmektedir (Akoğlu, 2011). Ancak özel gereksinimli çocukların aileleri uzun yıllar ihmal edilmiş ve ailelerin genellikle bu zamanlarda geri planda kaldığı görülmektedir (Kaner, 2009, s. 377). Bununla birlikte eğitim ve destek hizmetlerinin sadece özel gereksinimli bireye sunulması yerine, anne-babaların gereksinimlerinin belirlenmesinin önemi özel eğitim alanında yapılan güncel çalışmalarda vurgulanmaktadır (Şardağ, 2010).

Özel gereksinimli bireylerin ebeveynlerine olan bağımlılığı, tedavi ve bakım süreçlerinde sık sık hastanelere gitme, ebeveynlerin zamanın büyük bir kısmını çocuğa ayrılması (Hardman, Drew ve Egan; 1996), okula veya kuruma çocukla birlikte gitme gibi ebeveynlerin birçok sorumluluğu bulunmaktadır. Tüm bu sorumlulukları yerine getirmeye çalışan ebeveynler pek çok güçlükle karşılaşabilir ve bir takım gereksinimleri ortaya çıkabilir. Kaytez, Durualp ve Kadan (2015, s.198) “ ailenin ve çocuğun karşılaştıkları olumsuz durumun etkilerinin en az seviyeye indirilmesini, çocuğun gelişiminin sağlıklı olması ve ailelerin gereksinimlerinin maksimum seviyede desteklenmesine” katkıda bulunacağından dolayı özel gereksinimli çocuğa sahip ailelerin gereksinimlerinin

belirlenmesinin önemini ifade ederken, benzer şekilde Sola (2008)' da özel gereksinimli bireylerin ailelerine yönelik hazırlanan eğitim programlarının faydalı olabilmesi için programlara katılacak ailelerin gereksinimlerin belirlenmesinin önemli olduğunu vurgulamıştır. Öte yandan aileler, çocuklarının gelişimlerinde ve büyümelerinde kişisel, ekonomik ve sosyal alanlarda yaşam boyu etkilenirken gereksinimlerin karşılanma düzeyleri ailenin işlevselliğini ve konumlarını güçlendirmeye katkı sağlar (Akoğlu, 2011). Gereksinimleri karşılanmadıkça aileler eğitim hizmetlerinden yeterince faydalanamamakta (Kaner, 2009b, s. 377) ve gereksinimleri karşılanmadığından dolayı kendilerini çaresiz hissetmektedirler (Xu, 2007). Ebeveynlerin gereksinimlerinin belirlenmesi yaşadıkları bu durum karşısında çocuklarının gelişimine katkı sağlamak ve endişelerini azaltmaktadır (Dinnebeil, 1999). Bu sebeplerden dolayı, yetersizlikten etkilenmiş bireyin ailelere verilecek eğitim programlarının kapsamlarının belirlenmesi ve sunulacak eğitim hizmetlerinin doğru şekilde verilebilmesi bakımından aile gereksinimlerinin belirlenmesi oldukça önemli olduğu vurgulanmaktadır (Sucuoğlu, 2001).

Özel gereksinimli bireye sahip ailelerin gereksinimleri çocuğun yetersizliğinin türüne, yaşına, cinsiyetine ve şiddetine göre birbirinden farklılaşmakla (Reichman, Corman ve Noonan, 2008; Sucuoğlu, 2009: s.378; Evcimen, 1996) birlikte ailelerin özel gereksinimli çocuklarının eğitsel ortamlarına katılımı, hizmetlerin sunulması, kaynakların etkin olarak dağıtılması için yapılan plan-program sürecinin ilk adımının ailelerin gereksinimlerinin belirlenmesi (Cook, 1989) olarak belirtilmiştir. Yapılan araştırmalara bakıldığında ebeveynlerin maddi gereksinim, bilgi gereksinimi, genel ve toplumsal hizmet gereksinimi, çevreye açıklama gereksinimi ve çocuklarının durumunu başkalarına açıklama gereksiniminin (Walker, Epstein, Taylor, Crocke ve Tuttle, 1989) yanı sıra çocuklarına beceri öğretme, diğer anne-babalar hakkında yazılı materyal okumaya gereksinim duydukları (Bailey ve Simeonsson, 1988; Sucuoğlu, 1995), çocuklarının durumu ile ilgili bilgiye gereksinim duydukları (Sontag ve Schacht, 1994; Evcimen, 1996; Sucuoğlu, 1995; Özsoy, Özkahraman ve Çallı, 2006; Bernstein ve Barta, 1988) çocuklarının sağlık hizmetlerine yönelik yapılan harcamaları karşılayacak maddi gereksinimlere ihtiyaçları olduğu belirtilmiştir (Gözün-Kahraman ve Çetin, 2015). Eğitim programlarının ailelere yönelik hazırlanması ve uygulanabilmesi için, ailelerin gereksinimlerinin belirlenmesiyle beraber bu gereksinimlere cevap verebilecek hizmetlerin planlanması ve programlanması gerekmektedir (Akçamete ve Kargın, 1996). Ayrıca özel gereksinimli çocukların ailelerinin gereksinimlerinin belirlenmesinin, anne baba çocuk etkileşimi ve ailelerin eğitim

ortamlarına katılımlarının artması için önemli bir faktör olduğu da vurgulanmaktadır (Robinson, Rosenberg ve Beckman, 1988; Cunningham, 1985).

Özel gereksinimli çocukların yaşamlarında ailelerin oynadığı rolün önemi göz önüne alındığında, gereksinimleri karşılanan ailelerin çocuklarının yaşamlarında daha aktif ve katılımcı bir tutum sergileyeceği düşünülebilir. Bu bağlamda ailenin gereksinimleri giderildikçe aslında çocuğun da gereksinimlerinin giderileceği (Kaner, 2009a, s. 29) dikkate alınarak özel eğitim hizmetlerinin sunulması hem ebeveynlere hem çocuklara önemli katkılar sağlayacağı düşünülebilir. Öte yandan Fuqua, Hegland ve Karas (1985), eğitim alanındaki özel eğitim amaçlarının özel gereksinimli bireyin yanı sıra anne babanın da gereksinimlerinin karşılanması gerektiğini bununla birlikte aile katılımının artacağını savunmaktadır. Başka bir deyişle gereksinimleri karşılanan ailelerin çocuklarının eğitim ortamlarına katılımlarının daha üst seviyelere ulaşması beklenebilir. Ailelerin özel gereksinimli çocukları söz konusu olduğunda etkili ve yararlı hizmetlerin sağlanmasında bilgi kaynağı olduğu (Bingöler-Pekcici, Atay ve Öztürk- Ertem, 2011) bilinmektedir. Anne babalar eğitim programının amaçlarının belirlenmesinde ve uygulanmasında katkıda bulunmakta, özel gereksinimli çocuklarının okul dışı performansları ve faaliyetleri hakkında bilgi kaynağı olmakta, eğitimin evde uygulanabilmesi ve genellenebilmesi için yardımcı olabilmektedir. Ayrıca özel gereksinimli çocukların yaşamlarının büyük çoğunluğu aileleriyle birlikte geçirmeleri ve eğitim hayatlarında kazandıkları becerileri evde aileleriyle birlikte uyguladıkları programlarla kalıcı hale getirmelerinden dolayı ailelerin çocuklarının eğitimine katılımının önemi artmaktadır. Bu nedenlerden dolayı özel gereksinimi olan çocukların okul hayatına katıldıktan sonra başlayan süreçte ailelerin aktif katılımının önemi daha da artmakta ve anne babaların çocuklarının eğitim ortamlarına katılımları kaçınılmaz olmaktadır (Sucuoğlu, Küçüker, Kanık, 1992).

Anne-babanın, çocuğun eğitim yaşamına olumlu bir şekilde ve aktif olarak yer alması (Hoover-Dempsey, 1995) anlamına gelen aile katılımı, çocuğun öğretimi sırasında okul ve aile arasında etkileşimi (Gordon, 1970) sağlamaktadır. Stevenson ve Baker (1987) aile katılımını, anne-babanın evde çocuğunun etkinliklerine katılımı, Fantuzzo, Tighe ve Childs (2000) ebeveynlerin çocuklarının akademik düzeylerine ve gelişimlerine katılımının yanında ev ve okul arasındaki birlikteliğin geliştirilmesi, Dinç (2008) ise eğitim ortamlarında ev ve okul arasındaki sürekliliğin sağlanmasıyla birlikte çocukların kazanımlarının kalıcı olabilmesinde ebeveynlerin katkıları biçiminde aile katılımını açıklamışlardır. Okul ile aile

arasında sağlam temelli iletişimin kurulması ve ev okul arasında düzenli bilgi transferi aile katılımının en önemli işlevlerinden biri olarak belirtilmektedir (Barge ve Loges, 2003; Güleç ve Cömert, 2004). Aile katılımını Gordon ve Breivogel (1976) yaptıkları sınıflamalarında ailelerin daha çok okulla etkileşime girdiklerinde yapmaları gereken görevleri temel alarak sınıfladıklarını vurgulamışlardır. Benzer yıllarda Schickedanz (1977) ise ailelerin çocuklarının eğitim yaşantılarına katılma biçimlerini okuldaki faaliyetlere etkin katılma, ev ödevlerinin gözlem ve kontrollerinin yapılması, ebeveynlerin eğitim öğretim sürecinde öğretmenin sorumluluklarını paylaşması, çocukların her türlü gelişimiyle ilgili konularda öğretmen ve aile arasında iletişimin olması, ailenin çocuğun eğitim yaşantısında karar verici sorumlulukları almaktan kaçınmamaları şeklinde sınıflandırmışlardır (Bauch, 1993). Genel olarak araştırmacılar katılım gruplandırmalarını ebeveynlerin çocuklarıyla ilgili konularda aktif katılım göstermesi, okuldaki faaliyetlere aktif katılım göstermesi, öğretim becerileri kazanması ve çocuğunun öğretiminde aktif katılımcı olması, çocuğu ile ilgili konularda öğretmenler ve sahadaki paydaşlarla iş birliği içerisinde olmalı ve yardım almaya açık olması olarak gruplamışlardır.

Epstein (1995) aile katılımını çocukların gelişim ve öğrenmelerini desteklemek için hem ev ortamının oluşturulması hem de çocuklarının okul süreçlerine katılımında aile okul etkileşiminin sağlanması şeklinde bir çerçeve sunmuştur. Amerika Birleşik Devletleri'nde 1975 yılında ilk olarak özel gereksinimli çocuklar için yürürlüğe giren P.L. 94-142 "Herkes için Eğitim" yasası ile ailelerin, çocuklarının eğitim programlarına katılımının önemi vurgulanmıştır. Türkiye'de ise ilk olarak ailenin katılımı özel eğitim ilkesi olarak kabul edilmiş (MEB, 1987) ve daha sonra 573 sayılı Kanun Hükmünde Kararnameye dayanılarak 2000 ve 2006 yıllarında yürürlüğe giren "Özel Eğitim Hizmetleri Yönetmeliği" özel eğitimde aile katılımı açıkça ifade edilmiştir. 2018 yılında yürürlüğe giren "Özel Eğitim Hizmetleri Yönetmeliği" ile erken çocukluk eğitim hizmetlerine ailenin katılması, her tür ve kademedeki özel eğitim ihtiyacı olan öğrencilerin eğitimine katkı sağlamak amacıyla aileye rehberlik hizmetlerinin verilmesi, aile eğitim programlarının hazırlanması ve yürütülmesi, ailenin eğitsel değerlendirme ve tanılama sürecine katılımını sağlanması ile aile katılımı artık belirgin bir şekilde yönetmeliğin maddelerinde yer almaya başlamıştır. Alanyazında aile katılımının özel gereksinimli çocuklar ve aileleri üzerinde olumlu etkilerini betimleyen ve destekleyen birçok çalışma bulunmaktadır (Akkök, 1984; Leyser, 1988, Cone, Delawyer, Delawyer, 1985). Özel gereksinimli bir birey, anne ve babalarının eğitim ortamlarına katılımlarının artmasıyla birlikte beceri kazanımlarının hızı artmakta, farklı yerde ve farklı

kişilere kazanımlarını genelledebilmekte dolayısıyla becerilerin daha kalıcı olmasına etki etmektedir (Cunningham, 1985).

Yapılan çalışmalarda anne babaların eğitim ortamlarında yetersizlikten etkilenmiş çocuklarının gelişimlerine fayda sağladıkları durumlarda duygusal olarak rahatlama yaşadıkları, çocuklarına karşı olumlu duygular geliştirdikleri ve kendilerini yeterli hissettikleri (Leyser, 1988; Goldstein, Strickland 1980; Katz, 1990) belirtilmiştir. Ek olarak ebeveynlerin çeşitli problemlerle baş etme becerileri ile anne babanın birbirleriyle ilişkileri olumlu yönde gelişmektedir (Leyser, 1988; Sucuoğlu, Küçüker, Kanık, 1992; Rogers, Wiener, Marton ve Tannock, 2009). Öte yandan Cone, Delawyer ve Wolfe (1985) tarafından özel gereksinimli bireylerin aileleriyle yaptıkları çalışmada, ailelerin sürece aktif şekilde katılmadıkları belirtilirken Türkiye’deki benzer çalışmaların da ortak noktası ailelerin özel gereksinimli çocuklarının eğitimlerine aktif olarak katılmadıkları yönündedir (Sucuoğlu, Küçüker ve Kanık, 1994; Sucuoğlu, 1996; Uğurlu, 2002). Pamuk (2019) ailelerin %74,5’inin düşük ve orta düzeyde katılım sahibi olduğunu, Yıldız (2018) ise özel eğitimde ailelerin katılımlarının istenilen düzeyde olmadığını vurgularken, Kanmaz ve Tezel-Şahin (2018) yaptıkları çalışmada ailelerin öğretmenler ile aile katılımlarına yönelik çalışmalarının sıklık oranlarının ayda sadece bir kez olduğunu belirtmiştir. Alanyazında özel gereksinimli bireyin ve ailesinin gereksinimlerinin belirlenip karşılanmasının ailelerin yetersizlikten etkilenmiş çocuklarının hayatlarında olmasına başarılı bir şekilde uyum sağlamasını kolaylaştırmasına (Coşkun ve Akkaş, 2009) ve ailelerin eğitsel ortamlara daha çok katılımlarını artırmaya katkıda bulunacak sosyal desteğin (Zand, Pierce, Bultas, McMillin, Gott ve Wilmott, 2015) de önemi vurgulanmaktadır.

Özel gereksinimli bir çocuğa sahip olmak aileler için çocuklarının yaşına bakılmaksızın her dönemde sosyal desteğe ihtiyaç duyabileceğini hissettirmektedir. Ebeveynlerin yaşadıkları bu zor süreçte yakınlarındaki kişilerden gelen olumsuz tutumlarla başa çıkmaları gerekirken diğer taraftan da özel gereksinimli çocuklarıyla ilgilenme sorumluluk üzerlerindedir (Akkök, 2003). Bu aşamada anne ve babaların yaşadıkları olumsuz davranış ve bakış açılarından dolayı sosyal desteğe olan gereksinimlerinin daha fazla olduğu göz önüne alındığında aileden, arkadaşlardan veya çevresindeki kişilerden algıladıkları sosyal destekler olumlu ebeveynlik davranışlarını artırarak bireylerin olumsuz tutumları sorunsuz bir şekilde aşmasını (Antonucci, Ajrouch ve Birditt, 2014) ve ailelerin özel gereksinimli çocuklarının eğitsel ortamlara katılımlarının artmasına (Ingber, Al-Yagon ve Dromi, 2010) olanak sağladığı söylenebilir. Bununla birlikte ebeveynlerin özel

gereksinimli çocuklarının hayatlarında var olmasından dolayı sosyal yaşamları sınırlanmakta ve buna paralel olarak sosyal destek gereksinimleri artmakta (Cavkaytar, Batu ve Çetin, 2008), çevrelerinde gelişen pek çok duruma karşın sosyal desteğe ihtiyaç duymaktadırlar (Kaner, 2009). Özel gereksinimli çocukların ailelerine yönelik yapılan çalışmalarda, algılanan sosyal desteğin ebeveynlerin eğitsel ortamlara katılım için gerekli psikososyal kaynakları sağlamaya (Behrani ve Shah, 2016) ve daha yüksek düzeyde algılanan sosyal desteğin ebeveyn katılımını artırmaya (Hamme, Buser ve Westburg, 2010) hizmet edebileceğini ortaya konmuştur.

Araştırmalar, ailelerin algıladıkları sosyal desteğin, ebeveynlerin performanslarını ve özel gereksinimli bir çocuğun eğitim ortamlarına katılımları için büyük önem taşıdığını vurgulamaktadır (Coogle, Guerette ve Hanline, 2013; Ingber vd., 2010). Sınırlı sayıdaki araştırmalara bakıldığında, aile katılımları ve algılanan sosyal destek değişkenlerinin birbirleri arasında ilişki bulunduğu ve ebeveynler için önemli bir etki gösterdiği (Ingber vd., 2010; Meadan, Stoner, ve Angell, 2015) görülmüştür. Otizm spektrum bozukluğu olan çocukların babalarıyla yapılan bir çalışmada, sahada çalışan uzmanlardan ve destek gruplarından daha yüksek düzeyde sosyal destek (hem resmi hem de gayri resmi) aldıklarını bildiren babaların eğitim ortamlarına katılımlarının daha fazla olduğu bildirilmektedir (Meadan vd., 2015). Aile bireylerinin gereksinimlerinin belirlenerek uygun eğitsel hizmetlerin sağlanması ailelerin de ihtiyaç ve isteklerinin dikkate alındığı anlamına gelebilir. Kendi gereksinimlerine cevap verebilecek eğitsel süreçlerin de ailelerin katılımını arttırabileceği düşünülmektedir. Öte yandan aileler çocuklarının eğitimlerine katılma durumlarını algıladıkları sosyal destek düzeyleri de etkili olabilir. Başka bir deyişle ailelerin gereksinimlerinin karşılanması ve algıladıkları sosyal desteğin artması ailelerin eğitsel ortamlara katılımını etkileyebilir. Ayrıca ulusal ve uluslararası alan yazındaki araştırmalara bakıldığında aile katılımı, aile gereksinimi ve algılanan sosyal destek değişkenlerinin bir arada kullanılarak yapılan çalışmalara rastlanmamıştır. Bu sebeplerden hareketle araştırmanın zihin yetersizliği veya otizm spektrum bozukluğuna sahip çocuğu olan ebeveynlerin gereksinimleri ile aile katılımları arasındaki ilişkide algılanan sosyal destek değişkeninin aracı rolünün incelenmesi araştırmanın problem durumunu oluşturmaktadır.

1.2. Araştırmanın Amacı

Bu çalışmanın amacı 7 yaş ve üzeri zihin yetersizliğine veya otizm spektrum bozukluğuna sahip çocuğu olan ebeveynlerin gereksinimleri ile aile katılımları arasındaki

ilişkide algılanan sosyal destek değişkeninin aracı rolünün incelenmesidir. Araştırmanın amacına dönük olarak aşağıdaki sorulara yanıt aranacaktır:

1. Zihin yetersizliğine veya otizm spektrum bozukluğuna sahip çocuğu olan ailelerin gereksinimleri, aile katılımları, algıladıkları sosyal destek düzeyleri; yaş, eğitim durumu, meslek durumu, cinsiyet, çocuklarına konulan tanı ve ekonomik (gelir) durumlarına göre farklılaşmakta mıdır?
2. Zihin yetersizliğine veya otizm spektrum bozukluğuna sahip çocuğu olan ailelerin gereksinimleri, aile katılımları, algıladıkları sosyal destek değişkenleri arasında ilişki var mıdır?
3. Zihin yetersizliğine veya otizm spektrum bozukluğuna sahip çocuğu olan ailelerin gereksinimleri ile aile katılımları arasındaki ilişkide algılanan sosyal destek değişkeninin aracı rolünü ortaya konmak amacıyla oluşturulan kuramsal model doğrulanmakta mıdır?

1.3. Araştırmanın Önemi

Toplumun temelinde önemli bir yeri bulunan aile çocuğun gelişiminde ve yaşamındaki yeri de ayrı bir öneme sahiptir. Özel gereksinimli bir çocuğun eğitim programlarından edindiği becerileri aile desteği olmadan geliştirebilmesi ve sürdürebilmesi oldukça zordur (Kağıtçıbaşı vd., 1993). Bu bağlamda özel gereksinimli çocuğun tüm gelişim alanlarını desteklemek için anne ve babaların gereksinimlerinin belirlenmesinin önemli olduğu düşünülmektedir. Ayrıca ailelerin gereksinimlerinin belirlenmesi ve ailelerin çocuklarına verecekleri destekler aile ile birlikte çocuklar içinde oldukça önemli olduğu görülmektedir. Bailey ve Simeonson (1988)'a göre ailelere sağlayacak olan hizmetlerin türünü belirleme, içeriğini netleştirme, yönteminin seçimi ve niteliğini artırma bakımından aile gereksinimlerinin belirlenmesinin önemli olduğunu vurgulamışlardır. Başka bir deyişle eğitim programlarının ve sağlanacak olan hizmetlerin uygun şekilde özel gereksinimli çocuk ailelerine verilebilmesi, belirttikleri gereksinimleriyle bağlantılıdır (Akçamete ve Kargın, 1996; Bailey ve Simeonsson, 1988; Sucuoğlu, 1995; Yonemoto, Ueda, Bailey, Kajikawa, Nishigami, Narisawa, Shibata, Tomiwa, Matsushita, Fuiie, Kodama, 2013).

Alanyazında uygun ve nitelikli hizmetlerin hazırlanması ve sunulmasında ailelerin güçlü ve zayıf yönlerinin değerlendirilmesi sonucunda, aileler tarafından belirtilen gerçek gereksinimlerine odaklanılmasını (Akçamete ve Kargın, 1996; Bailey ve Simeonsson, 1988; Cavkaytar, Ardıç ve Aksoy, 2014; Palisano, Almarsi, Orlin, Bagley ve Maggs, 2010;

Sucuoğlu, 1995; Ueda vd., 2013) belirtilmiştir. Ailelere sağlanacak destek hizmetlerinin gereksinimlerini yeterli düzeyde karşılamadığı durumlarda ailelerin motivasyonları düşmekte, ailenin programları kabul etmesi ve aktif katılımlarını sağlama oranları da güçleşmektedir. Ailelerin özel gereksinimli çocuklarının eğitim ortamlarına katılımları, öğretmenler veya uzmanların yaptıkları katkılardan daha etkili olduğunu göstermektedir (Ingersoll ve Dvortcsak, 2006). Öte yandan, zihin yetersizliği veya otizm spektrum bozukluğu olan çocukların anne ve babalarının katılımlarına çok fazla gereksinim duyulması, aile üyelerinin katılım düzeylerini ve katılımlarını etkileyen faktörlerin bilinmesi ihtiyacını da beraberinde getirmektedir.

Alanyazındaki çalışmalara bakıldığında aileler için aile katılımının önemli olduğu, istekli oldukları ve gereksinim duydukları belirlenmiştir (Çelik, 2003). Ailelerin bu görüşlerine benzer şekilde Türkiye’de de özel eğitimde aile katılımının istenilen seviyelerde olmaması dolayısıyla buna paralel olarak böyle bir sonucun ortaya çıkmasına sebep olan durumların belirlenmesinin önemi ortaya çıkmaktadır. Araştırmalarda anne babaların pek çok gereksinimlerinin yanı sıra sosyal destek düzeylerinin de çocuklarının eğitim programlarına katılımlarını etkilediği belirlenmiştir (Robinson vd., 1988; Cunningham 1985). Bu nedenle, aile katılımlarının artırılmasında gereksinimlerinin belirlenmesiyle birlikte algıladıkları sosyal destek düzeylerinin de önemli olduğu belirtilmiştir.

Araştırma aileler için önemli olduğu kadar sahadaki uygulayıcılar içinde önem taşımaktadır. Z.Y ve OSB’li çocuğa sahip ailelerin çocuklarının eğitim hayatlarına aktif bir şekilde katılmalarını engelleyen gereksinimlerinin belirlenip karşılanması ve hangi boyutlarda algıladıkları sosyal desteklerin ailelerin katılımlarını artmasına etki edeceğinin belirlenmesi sahadaki uygulayıcılar ile ailelerin iş birliğini kolaylaştırmasına katkıda bulunacaktır.

Sonuç olarak Z.Y veya OSB’li bir bireyin ebeveynlerinin katılımını artırma konusunda birçok çalışma yapılmış olsa da ebeveynlerin kendi bildirdiği gereksinimleri, algıladıkları sosyal desteği ve aile katılımlarını arasındaki ilişkiyi inceleyen araştırmalara rastlanmamış ve bu alanda yapılacak çalışmalara ihtiyaç olduğu düşünülmüştür. Bu nedenle ailelerin gereksinimleri ile aile katılımları arasındaki ilişkide algılanan sosyal desteğin aracı rolünün inceleneceği bu araştırmanın hem alanda çalışan kişilere hem de alan yazına katkı sağlayacağı düşünülmektedir. Bu değişkenler arasındaki ilişkinin tespiti ailelerin gereksinimlerinin neler olduğunun belirlenmesinde, algıladıkları sosyal destek düzeylerinin

belirlenerek hangi boyutlarda ailelere sosyal destek sağlanması gerektiğine, eğitimde nitelikli aile katılımının uygulama basamaklarının ve eğitim kurumlarında standartlaştırılmış sistemli aile katılım programlarının oluşturulmasında yol gösterici olacağı hedeflenmiştir.

1.4. Araştırmanın Sınırlılıkları

1. Araştırmanın bulguları Tokat ilinde ikamet eden, otizm spektrum bozukluğu ve zihin yetersizliği tanılı çocuğa sahip anne ve babalardan elde edilen bulgular ile sınırlıdır.
2. Araştırmanın bulguları 7 yaş ve üzeri otizm spektrum bozukluğu ve zihin yetersizliğine çocuğa sahip 174 anne ve 84 baba olmak üzere toplam 258 ebeveyninden elde edilen bulgular ile sınırlıdır.
3. Araştırmada kullanılan aile gereksinimlerini belirleme aracı (AGBA), yenilenmiş anne-baba sosyal destek ölçeği (YASDÖ), aile katılım ölçeği (AKÖ) ve kişisel bilgi formundan alınan verilerle sınırlıdır.
4. Araştırmada ulaşılan sonuç ve kaynaklarla sınırlıdır.
5. Bulgular 2021-2022 eğitim-öğretim yılında elde edilen bulgular ile sınırlıdır.

1.5. Araştırmanın Varsayımları

1. Araştırmaya katılan ebeveynlerin bilgi formu ve ölçekleri doğru ve samimi cevapladıkları düşünülmektedir.

1.6. Araştırma Tanımları ve Kısaltmalar

Zihin Yetersizliği: Hem zihinsel işlevde bulunma hem de pek çok günlük kavramsal, sosyal ve pratik becerileri içeren uyumsal davranışlarda önemli ölçüde sınırlılıklarla tarif edilen ve 18 yaşından önce ortaya çıkan bir yetersizliktir.

Otizm Spektrum Bozukluğu: Sosyal iletişim ve etkileşim becerilerinde yetersizlik ile sınırlı ve yineleyici davranış, ilgi ve etkinliklerle kendini gösteren ve erken çocukluk döneminde ortaya çıkan gelişimsel bir bozukluktur.

AAIDD: Amerikan Zihinsel ve Gelişimsel Yetersizlikler Birliği

AGBA: Aile Gereksinimleri Belirleme Aracı

DSM: Ruhsal Bozuklukların Teşhis ve İstatistik El Kitabı

DSM-IV: Ruhsal Bozuklukların Tanısal ve İstatistiksel El Kitabı 4. Sürümü

DSM-V: Ruhsal Bozuklukların Tanısal ve İstatistiksel El Kitabı 5. Sürümü

IDEA: Yetersizliği Olan Bireylerin Eğitim Yasası

MEB: Millî Eğitim Bakanlığı

ÖHY: Özel Eğitim Hizmetleri Yönetmeliği

YASDÖ: Yenilenmiş Anne Baba Algılanan Sosyal Destek Ölçeği

YGB: Yaygın Gelişimsel Bozukluk

BÖLÜM II: KAVRAMSAL ÇERÇEVE VE İLGİLİ ARAŞTIRMALAR

2.1. Kavramsal Çerçeve

2.1.1 Özel Gereksinimli Birey

2.1.1.1 Özel gereksinimli birey ve özellikleri

1997 yılında Amerika Birleşik Devletleri'nde PL 105-17 sayılı “Yetersizliği Olan Bireylerin Eğitim Yasası (IDEA)” kabul edilmiş ve “yetersizliği olan birey” terimi yasayla birlikte ön plana çıkarılmıştır. 2000’li yıllarda ise özür veya engel kelimelerinin yerine, yetersizliklerini ön planda tutmadan daha benimseyici ve bireyleri yıpratmadan tanımlamak için “yetersizlikten etkilenmiş/olan birey” veya “ayrıcalıklı çocuk/ özel çocuk” terimlerinin günümüze doğru yaklaştıkça dünya genelinde daha yaygın bir şekilde kullanıldığı görülmektedir. (Hockenbury, Hallahan ve Kauffman, 2000; IDEA, 2004; Caputo ve Langher, 2015). Birleşik Krallık ‘ta 1995 tarihli Engelli Ayrımcılığı Yasası (DDA), özel gereksinimli bireyi “kişinin normal günlük aktivitelerini yerine getirme yeteneği üzerinde önemli ve uzun vadeli olumsuz etkisi olan fiziksel veya zihinsel bir bozukluk” olarak tanımlarken (DDA, 1995), Türkiye’de 1997’de kabul edilen 573 sayılı Özel Eğitim Hakkında Kanun Hükmünde Kararnamede (573 sayılı KHK) özel gereksinimli bireyi, “çeşitli nedenlerle, bireysel özellikleri ve eğitim yeterlilikleri açısından akranlarından beklenen düzeyden anlamlı farklılık gösteren birey” olarak tanımlanmıştır.

Özel eğitim sürecinin içerisindeki bu bireylerin sınıflandırılmasındaki temel amaç bireylerin gereksinimlerine uygun ortamlarda eğitim hizmetlerini almaları ve eğitim ihtiyaçlarının karşılanmasıdır. Türkiye’de Özel Eğitim Hizmetleri Yönetmeliğine göre ‘Özel eğitime ihtiyacı olan bireylerin öncelikle yetersizliği olmayan akranlarının devam ettiği sınıflar olmak üzere en az sınırlandırılmış ortamdan en çok sınırlandırılmış ortamda eğitimlerini sürdürmelerini sağlayacak şekilde yerleştirilmelerine’ dikkat edilir (MEB, 2018, s. 1-18) biçiminde belirtilerek verilecek eğitimin çocuğun ihtiyaçlarına göre ve en az sınırlandırılmış ortamda verileceği vurgulanmıştır.

En az sınırlandırılmış eğitim ortamı, özel gereksinimli bireyin yetersizliği olmayan akranlarıyla bir arada eğitim görmesini sağlayan, akademik düzeylerine uygun bilgi ve becerileri kazandırılmaya çalışılan, bireylerin toplumla entegrasyonunu sağlayarak sosyal ve iletişim alanlarında desteklenen ve bireyler için en uygun eğitim ortamıdır (ÖEHY, 2018).

Özel gereksinimli öğrencilerin Türkiye’de eğitim alabilecekleri en fazla kısıtlayıcı olandan en az kısıtlayıcı olana doğru şu şekilde sıralanabilmektedir;

- Evde Eğitim
- Yatılı Özel Eğitim Okulu
- Gündüzlü Özel Eğitim Okulu
- Normal Okul Bünyesinde Özel Eğitim Sınıfı
- Normal Sınıf /Destek Eğitim Odası
- Normal Sınıf (Kaynaştırma/Bütünleştirme)

Kaynaştırma kavramı normal gelişim gösteren bireylerle birlikte özel gereksinimli öğrencilerin de eğitim alması anlamına gelmektedir. Kaynaştırma sürecinde özel gereksinimli çocuklar uzun zamanlar genel eğitim sisteminin dışında bırakılmış, süreç içerisinde bulunun çocuklar ise beklenen düzeyde yararlanamamışlardır (Martin, Martin ve Terman, 1996) Özel gereksinimli çocukların kaynaştırma ortamlarında normal gelişim gösteren bireylerle bir arada bulunması, eğitimsel, sosyal ve yasal yollarla desteklenmesi gerektiği belirtilmektedir (Coutinho ve Repp, 1999). Kaynaştırma uygulamalarının özel gereksinimli öğrenciler için sosyal gelişimlerine olumlu tepkilerin gözlemlenmesi, normal çocuklar ile olumlu sosyal ilişkilere geliştirmesi ve birey olarak çocukların toplum içerisindeki yaşamlarını kolaylaştırması gibi pek çok yararı bulunmaktadır. Ayrıca kaynaştırmanın başarılı bir şekilde devam etmesi için öğretmenle birlikte ebeveyn katılımının da önemli bir etken olabileceği belirtilmektedir (Hanline ve Halvorsen, 1989). Kaynaştırma sürecinde dikkat edilmesi gereken temel koşullar ise; çocukların ve okul yönetimi, öğretmen, özel gereksinimli ve normal gelişim gösteren çocukların ailelerinin hazır bulunuşlukları dikkate alınmalı, fiziksel koşullar gözden geçirilmeli, davranış sorunları ve uyum zorlukları giderilmelidir.

Bütünleştirme kavramı 1980’lerden başlayarak günümüze kadar devam eden süreçte daha fazla duyulmaya başlanmıştır. Bütünleştirme, özel gereksinimli çocuğun normal sınıfta belirli bir süre eğitim görmekteyken, okuldaki diğer zamanını okuldaki özel eğitim sınıfında eğitim görmesi anlamını taşımaktadır. Temel amacı bireyin belik saygısını kazanma ve normal olma şansını yakalaması olarak ifade edilen bütünleştirme, bireyin deneyimler edinmesi için uyarıların zengin sunulduğu, sosyal becerilerinin geliştiği bir yaklaşım olarak söylenebilir (Tremblay, 2007; Odom, Peck, Hanson, Beckman, Kaiser, Lieber, Brown, 2014). Özel gereksinimli çocukların bütünleştirme ortamlarına erken yaşlardan

itibaren katılmaları durumunda; psikolojik, sosyal ve fiziksel gelişimlerine daha fazla olumlu katkı yapacağı ve sosyal ortamlarda daha fazla bulunacağı belirtilmektedir (NCDD, 1994).

2.1.1.2. Otizm spektrum bozukluğu

Otizm spektrum bozukluğu (OSB), sosyal etkileşimde ve iletişim becerilerinde yetersizliklerle birlikte tekrarlı davranışlar ile karakterize olan nöro-gelişimsel bozukluk olarak açığa çıkmaktadır (American Psychiatric Association, 2013). Otizm, bireyin nasıl hissettiğini, düşündüğünü, iletişimi nasıl sağladığı ve çevresini nasıl deneyimlediğini etkileyen bir durumdur.

1911'de İsviçreli bir psikiyatrist olan Eugene Bleuler, başlangıçta "otizm" terimini bir sosyal geri çekilme durumunu belirtmek için kullanmıştır (Bleuler, 1911). Otizm, 1943 yılında Avusturyalı-Amerikalı bir psikiyatrist olan Leo Kanner tarafından tanısal bir yapı olarak önerilirken, 1960'lara gelindiğinde Kanner'in "çocukluk otizmi" öncelikle zihinsel bozukluğu olan çocuklarda nadir görülen hastalık olarak kabul edilen bir tanı haline gelmiştir (Kanner 1943). Tanımın ilk günlerinden itibaren otizmin kendine özgü davranış özellikleri, yapısı, nöro-çeşitliliği tartışmalar ve sorunlara yol açmıştır (Bolte, Lawson, Marschik, Girdler, 2021; Dekker, 2020, s.41; Pripas-Kapit, 2020; Schreibman, 2005, s.27). Yıllar önce tanımlanmada kullanılan bu özellikler son yıllarda yeniden gözden geçirilip tartışılmış ve farklı tanımlar ortaya çıkmıştır. Günümüzde zihinsel hastalıkların kategorilere ayrılmasında yol gösteren Amerikan Psikiyatri Kurumu tarafından yayımlanan DSM (Diagnostic and Statistical Manual of Mental Disorders) el kitabının güncellenen sürümlerinde değişen davranışsal ölçütler doğrultusunda OSB'nin tanımı ve kapsamı güncellenmeye devam etmektedir.

DSM-4'te "otistik bozukluk" Yaygın Gelişimsel Bozukluk (YGB) grubuna dâhilken, 2013 yılı mayıs ayında güncellenip yayınlanan DSM-5'te Otizm Spektrum Bozukluğu (OSB) genel terimi getirilmiştir. DSM 5'te yer alan gözden geçirilmiş tanı kriterleri kapsamında değerlendiriciler, bir bireyin semptomlarına göre ihtiyaç duyacağı destek miktarını "desteğe ihtiyacı var, ciddi boyutta desteğe ihtiyacı var, çok ciddi boyutta desteğe ihtiyacı var" olarak üç düzeye ayırmışlardır (APA, 2013). DSM 5 ile bu kılavuzun önceki sürümleri arasındaki bir diğer dikkate değer fark, bozulma alanlarının nasıl düzenlendiğiyle ilgilidir. DSM-4'e kadar üç alan "sosyal etkileşim, iletişim, tekrarlayan ve kısıtlı davranışlar" doğrulanmış bir teşhis sağlamak için ayrı ayrı değerlendirilmiştir. DSM-5,

sosyal etkileşim ve iletişimi, sosyal iletişim olarak adlandırılan tek bir alanda birleştirerek, bu bozulma üçlüsünü iki alan olacak şekilde yeniden düzenlenmiştir (Volkmar ve McPartland, 2014).

OSB'nin tanımıyla ilgili güncellemelerle birlikte görülme oranının arttığına dair güncellemeler de yapılmaktadır. İstatistiksel veriler, her 54 çocuktan 1'inin OSB tanısı aldığını ve erkek çocuklarında kız çocuklarından dört kat daha fazla görüldüğünü göstermektedir (Maenner, Shaw ve Baio, 2020). İstatistikler bize erken tanı ve erken müdahalenin önemini günden güne vurgulamaktadır.

National Autism Center (NAC) otizmin erken dönem işaretlerini;

- 6. ayda sosyal gülümsemenin olmaması
- 12. ayda işaret etme veya anlamlı hareketler olmaması
- 16. ayda tek kelimelik iletişimin olmaması
- 24. ayda iki kelimelik iletişimin olmaması
- Seslere ve isimlere yanıt vermemek
- Oyuncak veya nesneye olağan dışı bağlanma
- İlgi alanlarını paylaşmamak olarak belirlemiştir (NAC, 2021).

Russell, OSB için erken teşhisin ve dolayısıyla erken müdahalenin “tanınmış bir araştırma önceliği” haline geldiğini kabul etmektedir. “Teşhis ne kadar erken konursa, fırsat pencereleri kapanmadan çocuğun gelişimsel yörüngesini normalleştirmede başarı şansının o kadar yüksek olduğuna inanılır” şeklinde betimlemektedir (Runswick-Cole, Mallet ve Timimi, 2016).

OSB olan yetişkin bireylerin çoğunun bağımsız bir yaşam sürdüremediği, toplumsal hayata tam olarak katılamadıkları görülmektedir (Magiati, Tay ve Howlin, 2014). Son yıllarda eğitim alanındaki artan hızlı değişimler, erken tanılanmanın öneminin farkına varılması, müdahaleye erken çocukluk döneminde başlanması OSB olan bireylerin hayatlarını olumlu yönde etkileme devam etmektedir (Corr, Santos ve Fowler, 2015). Normal gelişim gösteren çocuklarda sıklıkla gözlemlenen güvende olma ve sevgi gereksinimlerini karşılamak için çevrelerindeki insanlara fiziksel olarak yaklaşma davranışı, OSB'li bireylerde gözlenmemektedir (Darica, vd., 1992).

OSB’li bireylerin çevreleriyle ilişki kurmaları genellikle ihtiyaçları doğrultusundadır (Aydın, 2016, s. 233-245). İsmi söylendiğinde bakmayabilir, sevgi ifade eden kucağa alma gibi davranışları reddedebilir fakat bir şeye gereksinimleri olduğunda karşısındakinin koluna girerek veya elinden tutarak istediği şeye doğru yönlendirebilir (Aydın, 2016, s. 233-245). Bu nedenlerden dolayı otizmlili bireylerin hayatlarında gerekli olan becerileri öğrenmelerinde, sosyalleşmelerinde ve davranışları topluma uygun sergileyebilmeleri için ilişki kurma kavramı büyük önem taşımaktadır.

2.1.1.3. Zihin yetersizliği

Amerikan Zihinsel ve Gelişimsel Yetersizlikler Birliği (AAIDD) ve Amerikan Psikiyatri Birliği (APA) gibi kurumlar zihin yetersizliğini tanımlaya yönelik ifadeler geliştirmiştir.

AAIDD zihinsel yetersizliği 22 yaşından önce ortaya çıkan hem zihinsel işlevsellikte hem de uyumsal davranışta önemli sınırlamalarla karakterize bir durum olarak belirtmiştir. Zeka olarak da adlandırılan entelektüel işlev, öğrenme, akıl yürütme, problem çözme vb. gibi genel zihinsel kapasiteyi ifade ederken, uyarlanabilir davranış ise insanlar tarafından günlük yaşamlarında öğrenilen ve gerçekleştirilen kavramsal, sosyal ve pratik becerilerin toplamıdır (AAIDD, 2021).

Amerikan Psikiyatri Birliği’nin (APA) DSM-V de yaptığı tanımda zihin yetersizliğini, çocuklukta başlayan ve zihinsel güçlüklerin yanı sıra kavramsal, sosyal ve pratik yaşam alanlarındaki güçlüklerle karakterize olan nörogelişimsel bozukluklar olarak tanımlamaktadır (APA, 2013). DSM-V’de zihin yetersizlik için üç kriterin karşılanması gerekmektedir:

1. Bireyin sosyal sorumluluklarını ve bağımsızlığını yerine getirmede sosyokültürel ve gelişimsel standartlara uymayı önemli ölçüde kısıtlayan uyumsal işlevlerdeki eksiklikler;
2. Klinik değerlendirme ve bireyselleştirilmiş standart IQ testi ile doğrulanan entelektüel işlevsellikteki “mantıklı düşünme, problem çözme, planlama, soyut düşünme, yargılama, akademik öğrenme ve deneyimlerden öğrenme” eksiklikleri (APA, 2013);
3. Bu yetersizliklerin çocukluk döneminde başlaması.

Türkiye’de ise Milli Eğitim Bakanlığı’nın 2018 yılında yayınladığı Özel Eğitim Hizmetleri Yönetmeliği’nde (ÖEH) zihin yetersizliğini olan bireyi hafif, orta, ağır ve çok ağır düzeyde zihin yetersizliği olan bireyler şeklinde ayırmıştır (ÖEH, 2018).

Zihin yetersizliği olan bireylerin fiziksel özellikleri bakımından normal gelişim gösteren bireylerden farklı olmamakla beraber, bireyleri yetersizlikten etkilenme düzeyleri zihin yetersizliği olan bireylerin fiziksel özelliklerinde farklılıklar oluşmasına neden olabilmektedir (Beirne, Smith, Ittenbach ve Patton, 1998; Sucuoğlu, 2017).

Zihin yetersizliği olan bireylerin fiziksel ve duygusal olarak olduğu kadar kişilik, mizaç ve inançlara göre de farklılık gösterir. Öğrenmelerindeki yavaşlıkları, gecikmiş zihinsel gelişim hızıyla ilişkili olabilir (Wehman, 1997). Zihin yetersizliği olan bireylere özel eğitim desteklerinin uygulandığı az sayıda araştırmada, zihinsel engelli çocukların normal gelişim gösteren akranlarıyla aynı oranlarda başarılı olabileceğini ancak genel olarak akranlarının gerisinde kaldığını göstermektedir (Vakil, Shelef-Reshef ve Levy-Shiff, 1997; Wehman, 1997). Zihin yetersizliği olan bireylerin öğrenme yetenekleri, yetersizlikten etkilenmeyen yaşlıtlarına göre ortalamanın önemli ölçüde altındadır. Zihin yetersizliği olan kişiler, öğrenmede ve gerçek yaşam durumlarında ilgili uyaranlara odaklanmada güçlük çekerler ve bazen yanlış şeylere dikkat ederler (Kittler, Krinsky-McHall ve Devenny, 2004; Westling ve Fox, 2004).

Hafif ila orta seviyede zihin yetersizliğe sahip çocuklarda meydana gelen bilişsel yetersizlikleri, öğrenme açısından kalıcı sorunlar teşkil etmektedir (Hughes, Copeland, Agran, Wehmeyer, Rodi ve Presley, 2002; Macmillan, Siperstein ve Gresham, 1996; Quenemoen, Thompson ve Thurlow, 2003; Turnbull, Turnbull, Shank ve Smith, 2004). Son zamanlarda giderek artan araştırmalar, orta veya ağır düzeyde zihin yetersizliği olan bireylere bilgi edinme, sosyal ortamlara katılma, yönelimlerini ve hareketliliklerini artırma, seçimler yapma ve akademik becerileri (işlevsel yazma, işlevsel matematik ve işlevsel okuma) öğrenebileceklerini göstermiştir (Browder, Ahlgrim-Delzell, Courtade-Little ve Snell, 2006). Zihin yetersizliğe sahip çocukların konuşma ve dil özelliklerine bakıldığında, normal gelişim gösteren bireylerden daha çok dil ve konuşma sorunlarıyla karşılaştıkları ve işlevsel, uyumsal becerilerde sınırlılıkları olduğu görülmektedir (Nar ve Cavkaytar, 2019).

AAIDD zihinsel işlevleri, kalıtım, etkileşim, sağlık ve çevre özellikleri, uyumsal davranışlar ile birlikte değerlendirilmesi gerektiğini belirtmiştir. Zihin yetersizliği olan

bireylerin bilişsel özellikleri gelişimsel yaklaşım ve gelişimsel farklılık yaklaşımı olarak temelde farklı iki yaklaşım ile ele alarak açıklamaya çalışmıştır (Sucuoğlu, 2015). Ayrıca bu özelliklere etki eden yetersizliği sebep olan neden, bireyin ev veya bakım evinde yaşaması, zeka yaşı gibi özelliklerin bilişsel gelişim ve öğrenme özellikleri üzerinde etkileri belirlenmeye çalışılmıştır.

2.1.2. Özel Gereksinimli Bireye Sahip Aileler

2.1.2.1. Özel gereksinimli bireye sahip ailelerin özellikleri

İnsanlık tarihi boyunca var olan durumlar ve değişimler karşısında sürekliliğini her zaman koruyan aile (Ayhan, 1991), bireylerin doğup, yetiştiği sosyal bir gruptur (Cavkaytar, 2012, s. 8). Bir başka tanımda ise aile ‘kan bağı veya evlilik gibi yasal yollarla birbiriyle ilişkili, karşılıklı sorumluluk ve yükümlülüklerle bir arada yaşamlarını geçiren insan topluluğu’ (Galvin, Brommel ve Bylund, 2004) olarak da aile tanımlanmıştır.

Aileye yeni katılan çocuğun alışılmışın dışında bir gelişmeye sahip olması, ailenin çevre ilişkilerinde ve kendi dengelerinde bazı problemlere sebep olmaktadır. Aile ortamında özel gereksinimli bir çocuğun bulunması ‘normal’ bir çocukla ilgili tüm beklentileri sona erdirdiği ve ailelerin farklı işlevleri de hayatlarına almak zorunda kaldıkları belirtilmektedir (Güven, 2011). Özel gereksinimli bir çocuğun doğumuyla birlikte ailelerin sorumlulukları normal gelişimsel özellik gösteren çocuğa sahip ailelerin sorumluluklarına oranla daha fazla olması, özel gereksinimli bir çocuğun ihtiyaçlarını karşılamakta kendilerini yetersiz hissetmelerine neden olabilmekte (Işıksan, 2006) dolayısıyla bu sorumluluk büyük olasılıkla tüm aileyi etkilemektedir (Turnbull, Turnbull, Erwin ve Soodak, 2006). Bu etki çeşitli şekillerde anlaşılabilir. Örneğin, Summers vd., (2005), özel gereksinimli bir çocuğun dünyaya gelmesinin aileler üzerindeki etkisini üç kategoriye ayırır:

1- Engeli olan bir çocuğun ailenin işlevleri üzerindeki etkisi: Bu durum, iletişim, birliktelik, esneklik, roller ve başa çıkma prosedürlerini içeren hususları dikkate alarak aile içindeki çeşitli etkileşimlere odaklanmaktadır (Olson ve Gorall, 2003).

2- Engelliliğin aile rutinde neden olduğu eko-kültürel değişiklikler: Bu durum, çoğu zaman, engelli bir çocuğun ailesinin yeni duruma uyum sağlamak için günlük yaşamlarını ve çalışma rutinlerini yeniden düzenlemek zorunda olduğu ifade etmektedir (Elmas ve Kontos, 2004).

3- Stres, depresyon veya bakım sağlama yükü: Bu durum, aileyi etkileyen ana kategoridir, çünkü ailenin yaşamı üzerinde derin bir etkiye sahip olabilecek bir dizi potansiyel semptomu ifade etmektedir (Crnjc, Riedrich ve Greenberg, 1983; Gallimore, Coots, Weisner, Gamier ve Guthrie, 1996).

Ailelerin, özel gereksinimli çocuklarının yaşamlarına katılmasından itibaren çocuklarının gelişim dönemlerindeki kaygıları ve ilgileri farklılaşmaktadır. Hanline (1911) ailenin özel gereksinimli çocukları için yaşamakta oldukları kaygı ve ilgilerini şu şekilde belirtmiştir (Smith, Gartin, Murdick ve Hilton, 2006): Erken çocukluk döneminde doğru tanılamının yapılması, ailenin ve çevrenin çocuklarının durumundan haberdar edilmesi ve çocukların bir hizmete yerleştirilmesi, okul çağında ailenin ve çocuklarının yasal hak ve sorumluluklarının öğrenilmesi, akademik etkinliklerle birlikte akademik olmayan etkinliklerin belirlenmesi, çocukların devam edecekleri okullar hakkında bilgilendirilmesi, ergenlik döneminde çocukların uzun süreli ailelerine olan etkilerin ortaya çıkması ve çocuklarının cinsiyet, cinsellik gibi konularıyla ailelerin karşı karşıya kalma durumları ile ilgilenmektedir. Yetişkinlik döneminde ise ailenin olmadığı ortamlarda sosyalleşme etkinliklerinin yapılması ve çocuklara yetişken yaşam düzeninin sağlanması ilgilenilirken çocuklarının korunması ile ilgili konularda kaygı duymaktadırlar.

Özel gereksinime ihtiyaç duyan çocukların aileye katılımıyla birlikte, aile bireyleri karmaşıklık, şok, hayal kırıklığı, suçluluk ve inkar gibi duyguları yaşamlarına sebep olarak yaşamlarını, duygularını, davranışlarını ve düşüncelerini olumsuz yönde etkileyebilir (Akkök, 2003; Küçüker, 1993).

Şok-İnkâr-Acı ve Depresyon: Ebeveynler özel gereksinimli bir çocuğun varlığını öğrendiklerinde duygusal bir karmaşıklık yaşayarak şok içerisine girerler (Özen, 2019). Çocuğunun yetersizlikten etkilendiği gerçeğinden uzaklaşmaya çalışan ebeveynler yaşanan duruma inanamaz, durumu görmezden gelmeye çalışarak inkâr ederler. Yetersizlikten etkilenmiş bir çocuğa sahip olmak ailelerin beklemediği bir durumdur ve bu durum karşısında depresyona girebilirler. Bu sebepten kaynaklı olarak üzüntü ve çaresizlik duyguları yaşayan ailelere genellikle acı, inanmama gibi duygularda eşlik eder. Acı, ebeveynlere yetersizlikten etkilenmiş çocuklarının varlığına uyum sağlaması için bir geçiş evresi olanağı tanır. Aile bu aşamada yetersizliğin var olduğuna inanmamakla beraber yetersizliğin olmadığına dair kanıtlar aramaya başlar.

Kızgınlık-Suçluluk ve Utanç: Neden ben? Sorusu ailenin kızgınlığını kendini göstermeye başladığı evredir. Aile bireyleri, yakın çevre ve sosyal çevrede karşılaşılan insanlar, ailelerin yaşadığı kızgınlık ve öfke durumunu dışa vurdukları kişiler olabilmektedir (Lüle, 2008; Cavkaytar ve Güler, 2010). Anne babalar çocuklarının özel gereksinimli olmalarına neden olduklarını veya geçmişte yapmış oldukları hatalardan dolayı tanrı tarafından cezalandırıldıklarına inanabilir ve tanrı ile pazarlığa girişebilirler. Yetersizlikten etkilenmiş çocukların fiziksel görünüşleri vb. nedenlerden dolayı çevredeki insanların çocuklarına acıması, aşağılanması ve hor görülmesi, anne babaların utanma duygusunu yaşamalarına sebep olabilmektedir (Metin, 2012).

Kabul ve Uyum: Son aşama kabul aşamasında, aile yetersizlikten etkilenmiş çocuklarını ailenin bir ferdi olarak kabul eder. Çocuklarının durumlarını kabullenen aileler, çocuklarının güçlü yönlerine odaklanır. Bu durumda aileler beklentilerini, amaç ve hedeflerini tekrardan gözden geçirme ve yeniden planlama yapma ihtiyacı duyarlar (Metin, 2012). Anne ve babalar yetersizliğin üstesinden geldikçe daha güçlü konumlara ulaşmakta ve çocuklarını olduğu, görüldüğü gibi kabul etmeye başlar.

2.1.2.2. Aile gereksinimi

Gereksinim kavramının pek çok biçimde tanımlanması bulunmaktadır. Cook (1989) gereksinimi, bireylerin istekleri ile içinde bulundukları durum arasındaki farklılıktan kaynaklanan bir kavram olarak tanımlarken, Atwood ve Elis (1971) eğitim alanındaki gereksinimleri yoksunluk ya da elde olmayan bir eksiklik olarak ifade etmektedir.

Ailenin gereksinimleri aileye sunulacak hizmetlerin sağlanmasında ve doğru öğretim yöntemlerinin seçilmesinde büyük önem taşımaktadır (Bailey ve Simeonsson, 1988). Ailelere yönelik hazırlanacak eğitim programlarında ve ailelerin eğitsel ortamlara katılımlarında yapılacak planlamalarda ebeveynlerin gereksinimlerini (Bailey ve Simeonsson, 1988) sosyo- ekonomik durumlarını (Berkman, 1990; Powell, 1986) kültürel yaşam biçimlerini (Sontag ve Schacht, 1994), tercihlerini, isteklerini ve inandıkları değerlerin (Berkman, 1990) dikkate alınması gerekmektedir.

Özel gereksinimli çocuğu olan ailelerin gereksinimlerine özgü çalışmalar 1980'li yıllardan sonra giderek artmıştır (Winton; 1986; Bailey ve Simeonsson, 1988). Ailelerin bireysel olarak gereksinimleri farklılaşabileceği gibi aynı tür gereksinimler de bildirebilmektedirler. Ailelerin gereksinimlerinin belirlenip karşılanması aslında çocuğunda

gereksinimlerinin belirlenmesi anlamına da gelmektedir. Bu sebeple, özel gereksinimli bireye sahip ailelerin gereksinimlerinin belirlenmesi, gerekli hizmetlerin ve eğitim programlarının etkili biçimde sunulması yönünden oldukça önemlidir (Sucuoğlu, 2001). Ailelerle yapılan çalışmalarda, ailelerin gereksinimlerinin belirlenip karşılanmasında temel kaynağın ailelerin kendileri olduğu benimsenmesi ve gereksinimlerine cevap verme süreçlerinde ailelerin aktif katılımlarının sağlanması halinde sonuçların daha etkili ve kalıcı olabileceği belirtilmektedir (Lerner, Lowenthal ve Egan, 2003).

Dale (1996), gereksinimlerin belirlenmesinde dikkate alınması gereken bazı ilkeler olduğunu belirtmiştir. Bu ilkeler kısaca gereksinimleri değerlendirmeyi belirli bir zamanda ve o andaki gereksinimlerini belirlemek amaçlanmalı, gereksinimler bireyselleştirilerek ailenin kendine özgü olması, ailenin güçlü yanları ve sahip olduğu kaynaklar kapsamlı bir değerlendirme içermeli, gereksinimler zaman içinde değişim gösterebileceğinden değerlendirme zamana özgü olmalıdır. Bentovim'e göre (1986) ailelerin gereksinimlerinin belirlenmesi; çocukların ihtiyaçlarını anlamalarına yardımcı olmak, ailelerin ihtiyaçlarını anlamaya yardımcı olmak, gereksinimler kapsamında aile yapısını anlamaya yardımcı olmak, ailenin ve çocuğun gereksinimlerini belirleyip ihtiyacı olan girişimlere karar vermek, aileyi girişim için motivasyonunu sağlamaya yardımcı olmak (Bailey ve Simeonsson, 1988) biçiminde ifade etmiştir.

Aile gereksinimlerinin belirlenmenin; araştırmacılara, eğitimcilere ve sahadaki uygulamacılar için bir ihtiyaç haline geldiği görülmektedir. Bailey ve Simeonsson (1988), aile gereksinimlerini belirlenmesiyle ilgili çalışmalarında ebeveyn gereksinimlerini; bilgi gereksinimi, çevreye açıklama gereksinimi, maddi gereksinimler ve ailenin işleyişi ile ilgili toplumsal gereksinimler olarak ana hatlarında gruplamışlardır.

Bilgi Gereksinimi: Özel gereksinimli bireye sahip aileler için çocuğu ile nasıl iletişim kuracağı, çocuklarıyla ilgili bilgileri, çocuklarına davranışları nasıl öğretecekleri, şuandaki ve gelecekte hizmetlere nasıl erişecekleri hakkındaki bilgi gereksinimleri önem taşımaktadır (Bailey ve Simeonsson, 1988, s.119). Aileler özel gereksinimli çocuklarının eğitimleri için kurumlar, mevcut hizmetler, toplumun normal olmayan tutumlarıyla başa çıkma, stres ve öfkeyle başa çıkma, problem davranışlarla başa çıkma gibi konularda bilgi gereksinimi (Durualp, Kocabaş, Arslan, ve Özaydın, 2011; Dereli ve Okur, 2008, s. 319; Çetinkaya ve Öz, 2000; Sucuoğlu, 2009, s. 379) duymaktadırlar. Bernstein ve Barta (1988) çalışmalarında ebeveynlerin en çok ihtiyaç duyduğu bilgiyi araştırdıkları çalışmalarında anne-babaların

teknik bilgiden çok, çocukları ile ilgili bilgilere gereksinim duydukları görülmüştür. Anne-babaların gereksinimlerini belirlemeye yönelik araştırmalarda, özel gereksinimli çocuğa sahip anne ve babalar evde bazı becerileri çocuklarına nasıl öğretecekleri hakkında bilgi ihtiyacı duyduklarını ifade etmişlerdir (Sucuoğlu, 1995; Evcimen, 1996; Akçamete ve Kargın, 1996).

Maddi Gereksinim: Beslenme, giyinme, barınma, ulaşım gibi temel ihtiyaçlarla birlikte iş bulma ve çocuklarının yetersizlikleriyle ilgili özel finansal ihtiyaçlara kadar değişen maddi gereksinimleri içerisinde barındırmaktadır. (Bailey ve Simeonsson, 1988). Özel gereksinimli bireye sahip aileler fiziksel düzenlemeler, tıbbi ihtiyaçlar, araç gereç kullanımı gibi sebeplerden dolayı özel gereksinime ihtiyaç duymayan çocuklara sahip ailelere göre daha fazla harcamalar yapmak durumunda kalabilmektedir (Harris, 2008: s. 360; Küllü, 2008: s. 16).

Singh vd., (2008) özel gereksinimli bireylerin aileleriyle yaptıkları çalışmada, ailelerin çocuklarının fiziksel bakımları için ekstra maddi gereksinime ihtiyaç duydukları sonucuna varmışlardır. Ayrıca araştırmada 'fiziksel bakım ve finansal durumlar' gibi alanlar üzerinde ailelerin maksimum düzeyde olumsuz etkiye sahip olduğunu bulmuşlardır. Sonuç olarak ailelerin ev içi ihtiyaçları dışında özel gereksinimli bireylerinin bakım ve eğitimleri için ekstra maddi sorunlar yaşadıkları belirtilmiştir.

Çevreye Açıklama Gereksinimi: Ailelerin çocuklarının durumunu ve özel gereksinimli bir çocuğa sahip olmanın nasıl bir şey olduğunu diğer insanlara açıklayabilme konularını içermektedir (Bailey ve Simeonsson, 1988, s. 119).

Genel Destek ve Toplumsal Hizmet Gereksinimi: Eş, arkadaş, akraba, koşular ve din görevlilerinin desteklerinden faydalanmanın yanı sıra, resmi kurum ve kuruluşlardaki uzmanlar, diğer çocukların aileleriyle bir araya gelme özel gereksinimli bireye sahip ailelerin öncelikli genel ve toplumsal hizmet gereksinimleri içerisinde barındırmaktadır (Bailey ve Simeonsson, 1988, s. 119).

Ellis vd. (2002) 8,57 yaş ortalamasıyla 0-22 yaş aralığındaki özel gereksinimli bireylerin (%90 OSB) ailelerinin gereksinimleri değerlendirdiler. Araştırma sonuçlarından ailelerin belirlenen en büyük gereksinimlerinden biride genel destek ve toplumsal hizmet gereksinimi olduğu sonucuna ulaşmışlardır.

2.1.2.3 Aile katılımı

Her çocuk ailesiyle ve içerisinde yaşadığı toplumla bir bütündür. Çocuklar ailelerini ve sosyal çevrelerini yansıtan bir ayna gibidir. Ensari ve Zembat (1999) aile katılımını, aile ile okul arasındaki etkileşim ve iletişimin artmasıyla birlikte eğitim programlarının zenginleştirilmesi, ailenin desteklenmesi ve eğitim ortamlarına katılımlarının sağlanmasına yönelik bir yaklaşım olarak ele almaktadır. Epstein (1996), son yıllardaki araştırmalarda aile katılımı teriminin, anne ve baba sorumluluğu altında kabul edilmesinden daha çok okul, öğretmenler ve diğer paydaşların da sisteme dâhil edildiği, çocuklar için ortak sorumluluk kavramının vurgulandığını belirtmiştir.

Temel amacı iletişim ve öğrenci başarısını hedef alan aile katılımı hem evde hem de okulda uygulanabileceği görülmekte (Barge ve Loges, 2003) ve bu nedenle çeşitli aile katılım türleri alan yazında belirtilmektedir. Bu kategoriler genel olarak çocukların evde ve okulda öğrenimi ile ilgili etkinlikler olarak belirtilebilir (Coots, 1998).

Aile katılımının uygulamada nasıl olacağını göstermek için Epstein (1987) ebeveynlik, ev-okul iletişimi, gönüllülük, evde öğrenme, karar alma ve toplum ile iş birliğini içeren altı boyutlu bir model oluşturmuştur. Bu model;

- (1) Ailelerin, çocuklarının sağlık ve güvenliğini sağlama konusundaki temel yükümlülükleri;
- (2) Okulların, okul programları ve çocukların gelişimi hakkında ailelerle iletişim kurma konusundaki temel yükümlülükleri;
- (3) Okulda veli katılımı;
- (4) Evde öğrenme etkinliklerine aile katılımı;
- (5) Karar alma, yönetim ve savunuculuk süreçlerine aile katılımı;
- (6) Toplum örgütleriyle iş birliği biçiminde ifade edilmiştir.

Pugh ve De'ath (1989) ebeveyn ve eğitimci arasındaki ilişkili bütüncül bir bakış açısıyla ele almakta ve ebeveyn katılımını 5 boyutta ele almaktadır (Karaaslan ve Karaaslan, 2019, s. 423).

Hiç katılımda bulunmama boyutu iki bölüme ayrılmaktadır. İlk bölümde ebeveynler çocuklarının eğitim ortamlarına katılmamayı bilinçli olarak yaparken diğer bölümde ise imkanlar ve koşullardan dolayı okuldaki eğitim faaliyetlerine katılamama olarak

belirtilmiştir. Bilinçli katılmama durumu ebeveynlerin önceliklerini kendi işlerine vermelerinden dolayı katılamamayı ifade ederken, imkanlar ve koşullardan dolayı katılamama ise ekonomik durumları yetersiz düzeyde olan ebeveynlerin okullara gelip gitme imkanlarının olmaması veya eğitimcilerle, paydaşlarla diyalog kurmada kendilerine yeteri kadar güvenmemeleri olarak söylenebilir.

Destek sağlama boyutu eğitimcilerin ve öğretmenlerin aileye destek sağlaması kapsamında aileyi yönlendirmesidir. Bu boyuta örnek verilecek olursa sınıfta araç gereç gerektiren durumlarda aileden destek istenmesi veya okulda yapılacak kermes gibi etkinliklere ailenin desteklerinin istenmesi örnek olarak verilebilir.

Aktif katılım gösterme boyutu iki bölümden oluşmaktadır. Yardımcı olarak ailenin katılım göstermesi ve öğrenen konumunda ailenin katılım göstermesinden oluşmaktadır. Yardımcı olarak katılım gösterme boyutuna ailelerin okuldaki aktivitelere, gezilere yardımcı olması gibi katılımlar örnek gösterilebilir. Öğrenen konumunda katılım gösterme ise okuldaki panellere, söyleyişlere, konferanslara katılımları örnek olarak gösterilebilir.

Partner olarak aktif katılım gösterme boyutunda ebeveynler eğitimciler ile bir ekibin parçası halinde birbirleriyle bir arada çalışmasıdır. Ebeveynlerin bütün süreçlere aktif katılması, bilgi paylaşımında bulunması ve sorumlulukların paylaşımında koordineli hareket etme gibi katkı sağlamaktadır.

Çocuğun eğitiminde karar verici konumda olma boyutunda ebeveynler çocuklarının eğitim ile ilgili konularında ilk söz hakkına sahip kişilerdir. Aileler çoğu konuda karar alma süreçlerinin başındadır. Örneğin okula alınması gereken araç gereçler veya okul aile birliği gelirlerinin yönetilmesi gibi konularda karar alma mekanizmalarının başında yer almaktadır (Karaaslan ve Karaaslan, 2019, s. 423).

Özel gereksinimli bireylerin eğitimlerine ailelerin çeşitli düzeylerde katılımları çocukları için belirlenen hedeflere ulaşma sürecini ve kalitesini etkilediği belirtilmektedir. Bu nedenle aileler ile daha fazla iletişimin ve etkileşimin kurulması çocuğun ve ailenin yararına olacağı vurgulanmaktadır.

Özel gereksinimli çocuklar göz önüne alındığında yürütülen süreçlerin, verilen eğitimlerin ve programların başarıya ulaşmalarını sağlamak için anne babalar en etkili paydaşlar olarak görülmektedir. Aileler çocuklarının ev ortamındaki davranışlarını

gözlemleyebilmekte, toplumsal ortamlardaki performansları hakkında bilgi vermekte, bireyselleştirilmiş eğitim programları için hedef belirlenmesine yardımcı olmakta, çocuğa verilecek eğitimlerde evde öğretmen rolü üstlenmekte, bu nedenle aileler çocukların eğitimlerinde ev ve okul arasındaki paralelliği sağlamaktadır (Sucuoğlu, 1996).

Araştırmalar anne-babaların, çocukların akademik veya diğer öğrenmelerine katkılarını nasıl sağlayabileceklerini öğretmenler veya diğer paydaşların kendilerine göstermediği sürece katılımlarının olması gerektiği gibi sağlanmadığı gösterilmektedir (Epstein ve Salinas, 2004). Özel gereksinimli çocukların ailelerinde de eğitim ortamlarına katılımları normal gelişim gösteren çocukların ailelerinde olduğu gibi farklılık gösterebilmektedir. Ailelerin katılım düzeyleri pek çok etkenden etkilendiği söylenilebilir (Eccles ve Harold, 1993, 1996; Coots, 1998).

Özel gereksinimi olan bireylerin eğitiminde yetersizliğin tanısı, yaşı ve cinsiyeti fark etmeksizin ailelerin katılımı gerekmektedir. Katılımın eksiksiz olarak yerine getirilmesi için sadece aileler için değil programın içerisine dahil olan bütün paydaşların yani öğretmenlerin, kurumların, idarecilerin de süreç içerisinde üzerine düşenleri eksiksiz yerine getirmesi gerekmektedir.

Aile katılım Türleri

Özel gereksinimli çocuğa sahip anne babalar hem çocuklarına öğretmenlik yapmakta hem de özürle ilgili gönüllü kuruluşlarla iş birliği yaparak özrü tanıtmaya çalışmakta ya da çeşitli özel eğitim okullarının açılmasında lider rolü üstlenmektedirler. Anne baba katılımının farklı boyutlarının belirlenmesi, katılımı artırıcı nitelikte programların oluşturulması açısından bir zorunluluk olarak görülmektedir (Sucuoğlu, 1996).

Özel gereksinimli bireye sahip anne babaların çocuklarının eğitime katılımlarını değerlendirmek amacıyla Cone vd. (1985) tarafından geliştirilen Sucuoğlu vd. tarafından (1993) Türkçe 'ye çevrilip, geçerlik ve güvenirlik çalışmaları yapılan Aile Katılım Envanterinde 12 katılım alanı belirlenmiştir. Bunların başlıcaları; ulaşım, öğretmenle ilişki kurma, özel eğitim süreçlerine katılma, evde eğitsel etkinlikler şeklinde belirtilmektedir.

Epstein vd. (1987) ev, toplum ve okulların çocukların öğrenmesinde etkili olduğunu belirtirken çocukların sadece ev veya okulda öğrenmelerini geliştiremediklerini belirterek bu durumu "örtüşen etki alanları" kuramıyla açıklamaktadırlar. Bu kurama göre çocuğun

gelişimi ve öğrenmesi tek bir alana yüklenemeyeceği aile, toplum ve okul ortak etki mekanizmaları olarak çocuğa iletilecek doğru mesajların yoğunluğunu artırabilirler. Çocuğun gelişimi üzerinde aile, toplum ve okulun etkili olabilmesi için çeşitli seviyelerde aile katılımı gerekmektedir. Epstein vd. (1987) katılımın (a) ebeveynlik, (b) karar vericilik (c) gönüllülük, (d) toplumla iş birliği, (e) iletişim ve (f) evde öğrenme olmak üzere altı düzeyde gerçekleşebileceğini ileri sürmektedir. Aşağıda altı düzey hakkında açıklamalara yer verilmektedir.

Ebeveynlik: Çocukları büyütmek ve yeme içme gibi temel ihtiyaçlarının karşılanması (Sönmez, 2012, s. 126) anlamına gelen ebeveynlik aile katılımının en temel düzeyidir. Bu türde bir katılımı sağlamak için çocuk gelişimini anlama, çocuk yetiştirme stilleri ve ev ortamını hazır duruma getirme gibi konularda ailelere rehberlik etmesi beklenebilir. Ailelerin kültürel geçmişleri bu etkinliklerin düzenlenmesinde göz önünde bulundurulması gerekmektedir. Zira kültürel farklılıklar çocuk yetiştirme stilleri üzerinde etkisini gösterebilir. Ailelere sağlanacak desteklerin gereksinimlerine uygunluğu göz önünde bulundurulduğunda bu tip katılım başarılı bir şekilde sağlanabileceği düşünülebilir.

Karar Alma: Toplumda ki hakları savunma, maddi konular, okul programları, okul seçimleri (Sönmez, 2012, s. 128) gibi çeşitli şekilde gerçekleşebilir. Bu tip katılımı okulun politikası ve ailenin yeterlilikleri katılımın hangi şekilde gerçekleşeceği ile yakından ilişkilidir. Katılımın başarıyla gerçekleşebilmesinde aile ile öğretmen arasında pozitif iletişim sağlamak, düzenli toplantılar gibi konular göz ardı edilmemelidir. Türkiye’de 2006 yılında yürürlüğe giren yönetmelikle yerleştirme kararlarında velinin yazılı görüşünün alınması ve belirli bir süre zarfında itiraz hakkının olduğu gibi konular karar alma aşamasında ailelerin eğitime katılımıyla ilgili örnek olarak gösterilebilir.

Gönüllülük: Bu tip katılım türünün önemli bir boyutunu yasal savunuculuk oluşturmaktadır. Özel gereksinimli çocuklara yönelik okul programlarının geliştirilmesi, ailelerin çocuklarının gereksinimlerine yönelik programların hazırlanmasında uzun bir dönem gönüllü çalışmalar yürütmesinin önemli bir sonucudur. Yurt dışında ve Türkiye’de aileler sivil toplum kuruluşlarıyla iş birliği yaparak veya kendileri dernek kurarak yetersizliği topluma tanıtmak, ekonomik alanlarda destek sağlama gibi belli başlı etkinlikler düzenlemişlerdir.

Bu tür katılımı öğretmene sınıflardaki öğretim etkinliklerine yardımda bulunmak, sınıflarda özel günler düzenlemek, okul içi ve dışındaki faaliyetler planlamak, okul

gezilerinde bir arada bulunmak gibi etkinlikler yer almaktadır (Berger, 2008). Mevcut durumlarda en etkin katılım düzeyinin gönüllü katılım olduğu belirtilmekle birlikte halen katılımın artırılması gerektiği sıkça belirtilmektedir. Birlikte çalışan uzmanların (sağlık, ekonomi, hukuk vb.) ve öğretmenlerin bu tip katılımın başarıyla gerçekleşebilmesi için gönüllü katılımı bulunabileceği düşünülen ebeveynlere sınıf içindeki ve dışındaki katılımlara nasıl katılım gösterebilecekleri konusunda eğitimler vermesi ve ulaşabilecekleri kaynaklar konusunda bir bütün olarak çalışmalar planlaması gerekmektedir (Berger, 2008).

Toplumla İş birliği: Ailelerin yaşadıkları zor durumlar karşısında okullar, ailelerin toplumda bu zor durumların üstesinden gelmede yardımcı olabilecek birimler ile iletişim kurabilirler. Bunlar yasal hakları, ekonomik ve sosyal destekleri biçiminde olabilir.

İletişim: Etkili bir aile katılımının sağlanmasına etkili bir iletişimin katkıda bulunacağı önemli bir gerçektir. Etkili bir iletişim özellikle erken çocukluk döneminde anne çocuk etkileşimine katkıda bulunan uygulamalardır. Ailelerin iletişim boyutunda katılımlarının sağlanmasında, okulda uygulanan programlarla ilgili eve yazılı bilgiler gönderilmesi veya telefon vb. haberleşme yöntemleri aracılığıyla iletişimlerini sürdürme etkinlikleri düzenlenmesi önerilebilir. Özel gereksinimli çocuk, okul ve aile arasında etkili bir iletişim ortamının sağlanmasıyla birlikte başarılı bir aile katılımından söz edilmesi mümkündür (Turnbull ve Turnbull, 2006, s. 1).

Evde Öğrenme: Anne babalar çocuklarının ilk ve en etki öğretmenleri olarak kabul edilirler (Smith vd., 2006). Bu sebeplerden ötürü ebeveynler evde yapacakları etkinliklerde iletişim, gelişim, problem çözme gibi alanlarda çocuklarını desteklemeleri beklenmektedir. Özellikle özel gereksinimli bireylerin ebeveynleri evde uygulayacakları etkinlikleri sadece erken çocukluk dönemiyle sınırlamak yerine bütün yaş gruplarında çocuklarını desteklemeleri gerekmektedir. Türkiye’de Küçük Adımlar, Portage gibi pek çok ev öğretimi programı bulunmaktadır. Bu programlar ile ailelerin çocuklarının gelişimlerine katkı sağlaması hedeflenmekle birlikte programlara yönelik birçok araştırma gerçekleştirilmiş ve etkili oldukları ortaya konulmuştur (Eraslan, Çalışkan ve Özmen, 1997; Cavkaytar, 1999; Birkan, 2002).

Sheldon (2002) gerçekleştirdiği sınıflamaya dayanarak ailelerin eğitime katılımlarını okulda katılım ve evde katılım olmak üzere iki grupta incelemiştir. Buna göre okulda katılım öğretmen veya okul idaresiyle ailelerin iletişim içerisinde bulunması olarak tanımlanırken okulda katılım yoluyla ebeveynler çocuklarının etkileşim içerisinde bulunduğu sınıf

arkadaşlarını, diğer öğrencileri ve öğretmenleri daha yakından tanıma imkânına ulaşmaktadır. Evde katılım ise çocuğun okulla ilişkili ya da öğrenme performansları konusunda ebeveyn çocuk etkileşimi ve ailenin tüm kaynaklarını çocuğun eğitimi için kullanması olarak tanımlanmaktadır. Ailenin evde katılımının çocuğun okul başarısı ile ilişkili olduğu da sıklıkla vurgulanmaktadır.

Aile üyeleri: Bireyselleştirilmiş eğitim programının geliştirilmesi sosyal gelişimin desteklenmesi, geçiş planlarının yapılması davranış değiştirme programlarının hazırlanması ve uygulanması doğrudan öğretimin sunulması gibi pek çok eğitim etkinliğine etkin olarak katılabilirler. Ailelere "nasıl katılım göstermek istediklerinin sorulması, geleneksel katılımın ötesinde ve daha önce hiç düşünülmemiş katılım türlerini geliştirilmesini sağlayabilir. Unutulmamalıdır ki katılım az olması hiç olmamasından daha iyidir (Smith vd., 2006). Tüm düzeylerde aile katılım başarıyla sağlanabilmesi için gerek koşulları Cavkaytar (2008) tarafından şu şekilde belirtilmiştir; yapılması planlanan eğitimlerin duyuruları tüm aile üyelerine ulaşılması gerekmekte, aile üyelerine yönelik yapılacak eğitimlerde anlamlı ve uygun konuların seçilmesine özen gösterilmeli, planlanan eğitimlerle ilgili aile üyelerine konuyla ilgili ne olduğu, nerede, ne zaman gibi bilgiler tam olarak sağlanmalı, eğitimler mekan olarak değişiklikler göstermeli ve öğretmenler velileri cesaretlendirerek onlara karşı empati, objektif, yönlendirici, tutarlı, saygıya dayalı bir tutum geliştirmelidir.

2.1.2.4. Algılanan sosyal destek

Sosyal destek, bireylerin değer verildiği, güven duygusunun hissettirildiği, sevildiği, karşılıklı sorumluluk ve iletişim içerisinde olduklarını benimseyen bir algı bütünü olarak tanımlanmaktadır (Cobb, 1976). Sarason, Levine, Basham ve Sarason (1983) sosyal destek için, bireylerin saygı duyulup karşılıksız sevildiğinde ortaya çıktığını vurgulamıştır. Sosyal destek, kişinin profesyonel kuruluşlardan aldığı resmi hizmetleri veya ailelerin yaşamlarında önemli bir yer tutan resmi olmayan kuruluşlardan (örneğin; sosyal kulüpler, dernekler) aldığı hizmetler olarak da ifade edebilir.

Kaner (2004), sosyal desteklerin birden çok işleve sahip olduğu ve bunları özetlemek gerekirse şu şekilde belirtmiştir: Sosyal destekler,

1) Bireylerin ihtiyacını hissettikleri hizmetler ve malzemeler sağlanarak duygusal durumlarını iyi yönde etkiler.

2) Bireyi stresin negatif etkisinden korumak için günlük yaşamda ihtiyaçlar ve krizler arasında kişiler arası bağlantı sağlar.

3) Bireylere rehber olarak beklenen problemlerle başa çıkma yolları sağlar.

4) Kişisel gelişime ve olumlu uyuma katkı sağlar.

5) Bireylere geribildirimler sunarak performanslarını geliştirir (Dunst ve Trivette, 1986; Kazak ve Marvin, 1984; Sarason vd., 1983).

Dunst, Trivette ve Cross (1986) sosyal desteği, fiziksel ve araçsal yardım, tutumların yönlendirilmesi, bilgi alış-verişi, psikolojik ve duygusal desteği kapsayan çok amaçlı bir yapı olarak tanımlamışlardır. Duygusal destek içerisinde yer alan dinleme, empati kurma ve sempati sağlamayı da içeren çeşitli sosyal destek türleri bulunmaktadır (Tardy, 1985). Bunlar, pratik yardım sağlamayı içeren araçsal destek (örneğin ulaşım, çocuk bakımı, çocuk bakımı konularında yardım); problem çözmeyi içeren bilgi desteği (yani, bir durumda alternatif seçeneklere ilişkin rehberlik, çocuk bakımı veya çocuk yetiştirme uygulamaları hakkında bilgi paylaşımı) ve bir bireyin sosyal, boş zaman veya kültürel etkinliklere katılması (örneğin, sinemaya gitmek, yürüyüşe çıkmak) (Tardy, 1985, Zimet, Dahlem, Zimet ve Farley, 1988) biçiminde tanımlanabilir.

Sosyal destek, tipik olarak iki kategoriye ayrılan çeşitli kaynaklardan elde edilebilir: resmi (örneğin, terapistler gibi profesyoneller) ve gayri resmi (örneğin, arkadaşlar, aile, komşular, iş arkadaşları, topluluk) (Cohen vd., 2000; Zimet vd., 1988).

. Özel gereksinimli çocuk ve ailesi her yaşta sosyal desteğe gereksinim duyabilmektedir. Özellikle ebeveynlere verilecek hem aile bireylerinin hem de çocukları için oldukça önemlidir. Alanyazındaki araştırmalarda özel gereksinimli çocuğa sahip özellikle annelerin ağıladıkları sosyal desteklerin yetersiz olduğu ve daha fazla destek almaları gerektiği (Kazak, 1987:137) vurgulanmıştır Kendisini yalnız ve tükenmiş hisseden ebeveynler, kendilerine sağlanacak sosyal destekle birlikte hayata umutla bakabilir, yaşamlarından doyum alabilir ve böylece çevresindeki diğer kişilerle olumlu ilişkiler içerisine girebilmektedir. Çocuklarının yetersizliği hakkında destek alan ebeveynler, bu başa çıkılmaz sandıkları durumlar ile daha kolay başa çıkabilmektedir. Bu sebeplerden dolayı özel gereksinimli bireyin ruhsal, fiziksel ve gelişimsel durumlarında iyileşmeler görülerek, gelişimleri sekteye uğramamaktadır.

Sosyal destek çevresel bir bakış açısıyla ele alındığında birey ve çevresindeki sosyo-kültürel yapıları bir arada ele almakta ve farklı yapılar arasındaki etkileşimi dikkate almaktadır. Özel gereksinimli çocuğa sahip aileler, benzer şekilde çocuğa sahip ailelere sunulacak sosyal desteğin etkisi açısından oldukça önemli olduğu (Özdemir, 2010) belirtilmektedir. Bu ailelerin yaşadıkları deneyimler, birbirine benzeyen yaşantılara sahip olmaları özel gereksinimli çocuğa sahip ailelerle empati geliştirmelerine katkıda bulunmaktadır. Yetersizlik ile yeni karşılaşan aileler, benzer durumdaki aileleri kendilerine örnek alabilmekte ve yakınlık duyabilmektedir (Fiedler, Simpson ve Clark, 2007). Sağlanacak olan bu türden sosyal destekler, yetersizliğin ilk defa tanılandığı durumlarda, geçiş evrelerinde veya karşılaşılacak herhangi bir kriz durumunda ailelere yardımcı olabilmektedir.

Okul ortamında bulunan kişilerin ise sosyal destek anlamında çalışmaları daha çok bu türden hizmetlerden ailelerin haberdar edilmesi, benzeri hizmetlerin organize edilmesi ve planlanması şeklinde olmaktadır. Hazırlanan programlar dâhilinde, ihtiyaç duyulan durumlarda destekleyici ailelere ulaşılması, aileler için planlı etkinliklerin veya toplantıların düzenlenmesi gibi sorumluluklarda öğretmen ve uzmanların görevleri arasında düşünülmelidir (Özdemir, 2010). Devlet kurum ve kuruluşları ise sağladıkları çeşitli yasal olanaklarla, ailenin üzerindeki sorumluluğu azaltmasına hizmet edecek sosyal desteklerde bulunmaktadır. Türkiye’de çeşitli yasa ve yönetmelikler sayesinde yetersizlikten etkilenmiş bireylerin ailelerine maddi destek, bilgi desteği ve çeşitli destek türleri sağlanmaktadır. Özel gereksinimli bireyin istihdamı, bakım ücretleri verilmesi, psikolog destekleri verilmesi gibi uygulamalar bireylerin ailelerini maddi olarak desteklerken bilgi gereksinimlerini karşılamaya hizmet etmektedir.

Bir başka görüşe göre özel gereksinimli çocuğa sahip ailelere sunulacak sosyal destekler ailelerin kendilerinden ve uzmanlardan aldıkları sosyal destek olmak üzere iki şekilde sunulmaktadır (Fiedler vd., 2007). Grup toplantıları yoluyla uzmanlar ailelere gereksinim duydukları temel konular (Erken müdahale planlaması, davranış değiştirme vb.) ile ilgili bilgi vermektedir. Aileler birbirleriyle geçmişteki yaşantıları, bilgi birikimleri ve yaşadıkları deneyimler etkili bir sosyal destek (Fiedler vd., 2007) türü olarak belirtilmektedir. Özel gereksinimli bir çocuğa sahip ailelerin henüz yetersizlikle yeni karşılaşan ailelere bilgi birikimlerini aktarması, düşüncelerini ve duygularını paylaşmaları önemli bir sosyal destek sağlamaktır (Özdemir, 2010). Ailelerde en önemli sosyal destek kaynakları eşlerin

birbirlerine sağlayacakları sosyal desteklerdir (Cavkaytar, Batu ve Çetin, 2008). Aile ve çocuğa yönelik etkin sosyal destek çalışmalarında ise sivil toplum kuruluşlarının sağlayacakları bazı yasal ve toplumsal olaylarda aileleri bir arada tutması, okul ile etkili iletişim kurulması gibi etkinlikler önemli rol oynamaktadır (Özdemir, 2010).

Alanyazında materyal, maddi, duygusal, sosyal birliktelik, bilgi, günlük bakım ve ait olma gibi çeşitli sosyal destek tipleri belirtilmiştir. Bu destek türlerini duygusal ve sosyal destekler ile araçsal destekler olarak iki farklı grupta toplayabiliriz (Kaner, 2004).

Duygusal ve Sosyal Destek

Arkadaşlar, akrabalar, komşular ve yakın çevreden oluşan sosyal grupları içeren bu destek türüne duygusal destek veya sosyal birliktelik desteği de denmektedir (Allen vd., 2000; Cohen ve Wills, 1985; Thoits, 1986; Turnbull ve Turnbull, 1995). Duygusal destek yoluyla bireyler özel konularını konuşup paylaşabileceği veya kişisel sorunlarını anlatabileceği insanların çevrelerinde var olduğunu belirtmektedir. Bireylerin karşılaştıkları sıkıntılı durumlarda direnme gücü sağlayarak böylece kendileri için önemli hissettikleri kişilerle sıkıntılarını paylaşarak yalnız olmadıkları, değerli oldukları ve önemli görüldükleri duygusu verecek bireyleri rahatlatma durumuna olumlu yönde katkılar sağlar. Sosyal birliktelik desteği ise ait olma desteği (Cohen ve Wills, 1985) anlamına gelmekle birlikte bireylerin boş zamanlarını diğer kişilerle geçirmeyi ifade etmektedir. Yetersizlikten etkilenmiş bireylerin ebeveynlerinde toplum ile olan bağlarının zayıflaması, sosyal etkinliklerin azalması ve yakın çevreleriyle toplumsallaşma yani kaynaşma ortamlarının azaldığı (Allen vd., 2000) görülmektedir. Bu sebeplerden dolayı yetersizlikten etkilenmiş bireylerin aileleri yakın çevresindeki kişilerden algılayacakları sosyal desteklerin önemli olduğu, onların toplum içerisinde daha fazla bulunmasına ve bağlarının kuvvetlenmesine yapılacak katkıların önemli olduğu söylenmektedir.

Araçsal Destek

Bilgi, bilişsel ve maddi destek olarak da isimlendirilen (Allen vd., 2000; Chen ve Tang, 1997; Cohen ve Wills, 1985; Turnbull ve Turnbull, 1995) araçsal destek maddi sorunlara çözümler getirerek veya bireylerin boş zaman etkinliklerinde daha aktif olmaları için zaman ayarlaması yaparak ihtiyaç duyulan hizmetleri sağlamaktadır (Cohen ve Wills, 1985). Özel gereksinimli bireye sahip ebeveynlerin çevrelerindeki kişiler veya kurumlar onların sorumluluklarını paylaşarak yükünü azaltabilirler. Bir kişinin sosyal destek ağı ne

kadar genişse o kadar çok araçsal desteğe sahip olduğunu göstermektedir. Çocuklarında otizm spekturum bozukluğu, görme, işitme veya zihin engeli olan ebeveynler için sosyal destek ağlarının geniş olması özellikle önemli olduğu (Allen vd., 2000) belirtilmiştir. Araçsal destek içerisinde yer alan bilişsel veya bilgi desteği yetersizliği etkileyen durumlar, tedavi olanakları ve eğitim hizmetleri gibi konularda hizmet ve bilgi verecek kişi veya kuruluşları içermektedir (Allen vd., 2000). Özel gereksinimli bir bireye sahip aileler, çocuklara yönelik ne tür hizmetlerin sunulacağından bilgi sahibi olmak isterler; gereksinimlerinin neler olduğu ve yetersizlikleri hakkında pek çok şeyi bilmek isterler (Kaner, 2004). Araçsal destek içerisinde yer alan bakım desteği ise yetersizlikten etkilenmiş çocukların gece, gündüz veya hafta sonu bakım ve ulaşım alanındaki destekleri belirtmektedir (Byrne ve Cunningham, 1985). Ebeveynlere verilen araçsal ve duygusal destekler onların tutumlarını ve davranışlarını etkiler böylece çocuk yetiştirme şekillerini öğrenmelerine ortam hazırlayarak ebeveynlik duygularını olumlu yönde etkilediği vurgulanmaktadır (Dunst, 2000). Araştırmalar, bir taraftan destekler arasında ilişki olduğunu gösterirken (Çakır ve Palabıyıkoglu, 1997; Eker ve Arkar, 1995; Zimet, Dahlem ve Farley, 1988), diğer taraftan bu desteklerin farklı yapılar olduğunu da ortaya koymaktadır (Cohen ve Wills, 1985).

Hizmetlerin etkili olabilmesi için ailenin yapısına ve başa çıkma stratejilerine uygun sonuç olarak düzenli ve güvenilir olması da gerekmektedir (Byrne ve Cunningham, 1985). Ayrıca koruyuculuğunun sağlayabilmesi için de yapılması gerekenler ile sosyal destekler arasında uyuma olması da beklenmektedir (Cohen ve Wills, 1985). Niceliksel ve niteliksel boyutlara sahip olan sosyal destekte, niteliksel boyut sosyal ilişkinin önemini ifade ederken, niceliksel boyut ise ilişkilerin süresi, uzunluğu ve ulaşılabilirliği ile ilgilidir (Allen vd., 2000; Pearson, 1986).

2.2. İlgili Araştırmalar

Hem uluslararası hem de ulusal alanyazında özel gereksinimli bireylerin ebeveynleri ile aile gereksinimi, aile katılımı ve algılanan sosyal destek değişkenlerinin bir arada kullanıldığı araştırmalara rastlanmamıştır. Bu sebeple araştırmalar iki değişken arasında incelenmiş ve ilgili alanyazındaki araştırmalar derlenerek özetle aktarılacaktır.

2.2.1. Aile gereksinimi/Aile katılımı ile ilgili yapılan araştırmalar

Akçamete ve Kargın (1996) işitme engelli bulunan çocuklara sahip 200 anne ile yaptıkları çalışmada ailelere ve işitme engelli çocuğa yönelik hizmetlerin sunulması, ailelerin çocuklarının eğitim ortamlarına katkılarının sağlanabilmesi, öncelikle gereksinimlerini belirlemeyi amaçlamışlardır. Verin toplanması için iki bölümden oluşan Aile Gereksinimlerini Belirleme aracı kullanmıştır. İlk bölümde ebeveynlerin gereksinimlerini keşfetmelerini sağlamak için altı anabashiya ve 35 maddeye yer verilirken, ikinci bölümde ailelerin temel gereksinimlerini ifade eden 5 madde sıralamalarını ifade eden açık uçlu bir soru bulunmaktadır. Çalışmada annelerin en çok gereksinim duydukları alanlar sırasıyla bilgi gereksinimi, maddi gereksinim, destek gereksiniminden oluşmaktadır. Araştırmanın sonuçlarında işitme engelli çocuğa sahip ebeveynlere yönelik hazırlanan eğitim programlarında, aile katılımını arttırılması ve programın başarısını sağlamada aile gereksinimlerinin bilinmesinin etkili olacağı belirtilmiştir.

Aaron, Chiarello, Palisano, Gracely, O’Neil ve Kolobe (2014) çalışmalarının amacı “Bireyselleştirilmiş Aile Hizmet Planlaması” toplantısında ebeveyn katılımı ve ekip desteğinin hizmetlerine ilişkin görüşleri belirlemektir. Çalışma Amerika’nın Pensilvanya eyaletinde 63 ailenin katılımı ile gerçekleşmiştir. Ebeveynin algılanan ihtiyaçlarını ölçmek için Aile İhtiyaçları Anketi, veli katılımını ölçmek için ise Veli Katılım Ölçeği kullanılmıştır. Ebeveynlerin %46’sı az veya biraz katılım, %43 ebeveyn ise orta ve yüksek düzeyde katılım gösterdikleri bulgusuna ulaşılmıştır. Aile ihtiyaçları anket sonuçlarında ise ebeveynler %38 ile en fazla bilgi gereksinimi olduğu ölçülürken, %20 ile çocuğun durumunu başkalarına açıklama gereksinimi ikincil olarak ölçülmüştür. Aile katılımı ile aile gereksinimleri arasında zıt yönde anlamlı bir ilişki bulunurken; bu sonuç Amerika’daki Engelli Bireyler Eğitim Yasası’nın sadece çocuğun değil, ailenin de ihtiyaçlarının karşılanması gerektiği felsefesiyle tutarlı bir bulgu olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Olsson (2016) yılında yaptığı çalışmanın amacı İsveç’te hafif düzeyde zihin engelli çocukların aileleri arasındaki hizmet kullanım modellerini sistem perspektifinden araştırmak ve tanımlamaktır. Katılımcılar İsveç’in güneyindeki bir ilçede yaşayan düşük düzeyde zihinsel engelli 84 çocuk ve ailelerinden oluşmaktadır. Düşük düzeyde zihinsel engelli çocukların yararlandığı hizmet türleri ve sayıları hakkında bilgi edinmek için araştırmada kesitsel, tanımlayıcı, karşılaştırmalı, doğrulayıcı ve boylamsal tasarımlar kullanılmıştır. Araştırma sonuçlarında ailelerin yüksek bir yüzdesi hem mevcut hem de gelecekteki

hizmetler de dahil olmak üzere bilgi ihtiyacını vurgulamış ve ailelerin neredeyse %80'i, çocukları için mevcut hizmetler hakkında daha fazla bilgiye ihtiyaç duyduklarını belirtmişlerdir. Gereksinimlerini karşılamak için okullardaki veli toplantılarına sıklıkla katılan ebeveynler bilgi gereksinimlerinin daha az olduğu ve çocuklarının eğitime ve gelişimine daha aktif katıldıkları ifade edilmiştir. Bilgi ihtiyacını karşılamayan ebeveynler ise ihtiyaç duyulan hizmetlere başvurmadığı, çocuklarının gelişimine ve eğitime aktif katılmadıkları belirtilmiştir.

Oranga, Obuba, Sore ve Boinett (2022) çalışmalarında ebeveynlerin zihin engelli çocuklarının eğitime hangi düzeyde katılıklarını, ebeveyn katılımıyla ilgili eksiklikleri ve ebeveynlerin gereksinimleri olan alanları belirlemeyi amaçlamıştır. Kenya'nın 8 farklı bölgesinden zihin engelli bireye sahip 24 ebeveyn katıldığı araştırmaya, nitel araştırma yöntemlerinden fenomenolojik yaklaşım kullanılmıştır. Çalışma sonuçlarından, öğrenme ortamı ve kaynaklarının sağlanması temasında ebeveynlerin çocuklarının okul ortamlarına katılmayı daha çok istedikleri, çocuklarının öğrenme ortamlarına daha çok katkı sağlamak istedikleri ancak maddi gereksinimlerinden dolayı yeteri kadar katılamadıkları sonucu ulaşılmıştır. Davranış izleme ve modelleme temasında ebeveynler çocuklarının problem davranışlar sergilediğini ve bilgi gereksinimlerinden dolayı yanlış yöntem kullandıklarını, çocuklarının eğitim ortamına daha fazla katılan aileler ise bilgi eksikliklerini giderdiklerini ve problem davranışlarla nasıl başa çıkabileceklerini bildiklerini belirtmişlerdir.

2.2.2. Aile katılımı/Algılanan sosyal destek ile ilgili yapılan araştırmalar

Gavidia-Payne ve Stoneman (1997) Georgia (ABD) eyaletinde yaşayan, gelişimsel engeli olan ve veri toplama aşamasında erken müdahale hizmetleri alan 0-5 yaş arası çocukların iki ebeveynin de dahil olduğu 73 kişiden oluşan çalışmalarında ebeveynlerin belirtilen aile özelliklerinin erken müdahale programlarına katılımıyla nasıl ilişkili olduğunu araştırmayı amaçlamışlardır. Katılımcı ailelerin çocuklarının engelleri arasında fiziksel engel (%25), Down Sendromu (%22), serebral palsi (%20) öne çıkmaktadır. Sosyal destek yapısı, Aile Destek Ölçeği ile ebeveyn katılımı, Ebeveyn Katılımı Endeksi'nin ebeveyn katılımı derecelendirmeleri kullanılarak ölçülmüştür. Çalışmanın sonuçlarında artan anne sosyal destekleri, daha sağlıklı aile işleyişi, evlilik uyumu, artan problem odaklı başa çıkma seviyeleri ve daha yüksek katılım ile bağlantılı olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Babalar için ise dini konularda daha fazla sosyal destek belirtenler, çocuklarının programlarına daha fazla dahil olduğu belirtilmiştir. Ayrıca sosyal destek arayarak başa çıkma, dine yönelme ve

problem odaklı başa çıkma baba katılımı ile pozitif yönde ilişkili olduğu sonucuna varılmıştır.

Benson, Karlof ve Siperstein (2008) tarafından anneler üzerinde yapılan çalışmanın iki amacı bulunmaktadır. Çalışmanın ilk amacı annelerin OSB'li küçük çocuklarının eğitimine nasıl katıldıklarını tanımlamak, ikinci amaç ise annelerin okul ve ev temelli eğitim katılımının yoğunluğundaki değişimi açıklarken çocuk, aile ve okul faktörlerinin göreceli katkısını değerlendirmek. Katılımcılar Amerika Birleşik Devletleri Doğu Massachusetts eyaletinde yaşayan ve yaşları 3-7 arasında OSB'li 110 bireyin ailesinden oluşmaktadır. Annelerin eğitim düzeyi genellikle yüksek ve yüzde 63'ü kendilerini üniversite mezunu olarak belirtmişlerdir. Annelerin yüzde 32'si ailelerinde OSB (%9), gelişimsel gecikme (%9), DEHB (%11) ve diğer engeller (%3) dahil olmak üzere büyük bir engeli olan ek çocukları olduğunu belirtmişlerdir. Katılımcılardan veriler anketler ve derinlemesine görüşmeler yoluyla toplanmıştır. Ebeveyn anketleri, aile ve çocuk özellikleri, okul hizmetleri, ebeveyn sosyal desteği ve diğer konularla ilgili maddeleri içermektedir. Annelere sunulan okul dışı kaynaklardan sağlanan sosyal desteğin düzeyi, Aile Destek Ölçeğinin biraz değiştirilmiş bir versiyonu kullanılarak değerlendirilmiştir. Beş puanlık bir ölçek (1 = 'Hiç yardımcı olmadı' ile 5 = 'Son derece yararlı') kullanılarak ebeveynlerden eşleri, diğer aile üyeleri, arkadaşlar, iş arkadaşları, diğer ebeveynler, din adamları, çocuklarının doktoru, terapistler, diğer okul dışı personeller ve özel ve kamu kurumlarından aldıkları desteğe ilişkin sorular sorulmuştur. Okul temelli ve ev temelli ebeveyn eğitim katılımı ise Weisner ve diğerlerinden uyarlanan görüşme kodlama prosedürleri kullanılarak elde edilmiştir. Okul temelli katılım faaliyetlerine örnek olarak sınıf ziyaretleri, gönüllü çalışma, okul personeli ile resmi ve gayri resmi iletişim, okul toplantılarına katılım ve okul organizasyonlarına katılım dahil edilmiştir. Yapılan regresyon analizi sonucunda artan sosyal desteğin anneler üzerinde daha fazla okula katılımlarını sağladığı sonucuna varılmıştır. Sosyoekonomik ve psikososyal kaynakların anne katılımını farklı şekillerde etkilediği bulunmuştur. Sosyal desteğin, annelerin ev temelli katılımından daha çok okul temelli katılımına önemli ölçüde katkı sağladığı sonucuna varılmıştır.

Ingber, Al-Yagon ve Dromi (2010) yaptıkları çalışmada annelerin işitme kaybı olan 1-7 yaşındaki çocuklarına erken müdahaledeki katılımını açıklamada anne özellikleri modelinin katkısını incelemişlerdir. Çalışma İsrail'de yapılmış ve 114 anne katılmıştır. Çalışma bulgularında algılanan gayri resmi sosyal desteğe sahip annelerin erken müdahale programlarına daha fazla dahil olduklarını göstermektedir.

Sharabi ve Marom-Golan (2018) otizm spektrum bozukluğu (OSB) tanılı çocuğu olan 107 İsrailli anne ve baba ile karşılaştırma çalışması yapmıştır. Çalışmanın amacı OSB'li bir çocuğa sahip anne ve babaların katılımlarını ve aldıkları sosyal desteğe (resmi ve gayri resmi) ilişkin algılarını karşılaştırmak, hangi tür sosyal desteğin ve ebeveyn eğitim düzeyinin anne ve babaların katılımındaki farklılığı yordadığını araştırmaktır. Katılımcılar 61 anne ve 46 babadan oluşmaktadır. Veri toplamada Ebeveyn Katılım Ölçeği ve Sosyal Destek Ölçeği (Aile Destek Ölçeği) kullanılmıştır. Tüm istatistiksel analizler için Sosyal Bilimler İstatistik Paketi (SPSS 23) kullanılmıştır. Annelerin ve babaların, katılımlarıyla ilgili olarak farklı türde destekleri (anneler babalardan daha fazla gayri resmi destek algılayacaktır) tanımlayacaklarını varsayılmış ve bu hipotez kısmen desteklenmiştir. Babalar, annelerden daha fazla resmi destek (örneğin bir anaokulu öğretmeninden) aldıklarını bildirirken, anneler babalardan daha fazla gayri resmi destek aldıklarını bildirmemişlerdir. Aynı zamanda katılım ile informal destek (gayri resmi akrabalık) arasında sadece anneler arasında pozitif ilişkiler bulunmuştur. Daha yüksek düzeyde genel desteğe, özellikle de OSB'li çocukların arkadaşları veya diğer ebeveynleri gibi gayri resmi akrabalık desteğine sahip anneler, OSB'li çocuklarının katılımıyla daha fazla ilgiliydiler. Babalar arasında, daha yüksek düzeyde resmi desteğe sahip olanlar (aile doktoru gibi genel hizmetler) OSB'li çocuklarının katılımına daha fazla dahil oldular.

Dada, Bastable ve Halder (2020) çalışmalarının üç amacı vardır. İlk olarak Hindistan ve Güney Afrika'da zihinsel engelli çocuklara bakanlar tarafından bildirilen sosyal desteği tanımlamak ve karşılaştırmak; ikinci olarak, demografik faktörler ile bakım verenlerin bildirdiği sosyal destek arasında herhangi bir ilişki olup olmadığını belirlemek; üçüncü olarak, bakım verenlerin bildirdiği sosyal destek ile zihinsel engelli çocuklarının katılımı arasında bir ilişki olup olmadığını belirlemektir. Çalışmaya 100'ü Hindistan'dan ve 123'ü Güney Afrika'dan olmak üzere toplam 223 bakıcı-çocuk ikilisi katıldı. Araştırmaya katılanların %73,6 çocuğun annesi olmakla birlikte, babalar %15,6 ve diğer bakıcılar %10,8 oluşmaktadır. Araştırmaya katılım koşulları ise çocukların 6 ile 21 yaşları arasında olmasını ve birincil tanının hafif ila orta derecede zihinsel engelli olmasını gerektiriyordu. Veri toplama araçları olarak ise Aile Destek Ölçeği ve Çocukların Katılımı ve Yararlanması ölçekleri kullanılmıştır. Araştırma sonuçlarında zihinsel engelli çocukların ailelerinin algıladıkları sosyal desteğin, çocuklarının katılımı üzerindeki etkisi, destek kaynakları ile aileler tarafından bildirilen katılım arasında pozitif yönde ilişki bulunmuştur.

Yan, Hou, Deng (2021) yaptıkları çalışmanın amacı otizm spektrum bozukluğu (OSB) tanıılı çocuğa sahip ailelere yönelik sosyal desteğin ebeveyn katılımı üzerindeki etkilerini incelemektir. Pekin, Zhengzhou, Weifang ve Xiamen dahil olmak üzere Çin'in çeşitli şehirlerinden OSB'li çocuğu olan 187 anne, 58 baba olmak üzere 245 ebeveynden oluşmaktadır. Araştırmada Çok Boyutlu Algılanan Sosyal Destek Ölçeği ve Aile Katılımı Anketi-Kısa Form veri toplama araçları olarak kullanılmıştır. Araştırma sonuçlarında ilişkisel veriler, çeşitli kaynaklardan alınan sosyal destek ile ebeveyn katılımı arasında anlamlı bir pozitif ilişki olduğunu ortaya çıkarmıştır. Bu durum aile üyelerinden, arkadaşlarından ve yakın çevresinden daha yüksek düzeyde sosyal destek alan ebeveynlerin, daha az sosyal destek alan ebeveynlere göre OSB'li çocuklarının eğitimine önemli ölçüde daha fazla dahil olduğunu ortaya koymuştur.

2.2.3. Aile gereksinimi/Algılanan sosyal destek ile ilgili yapılan araştırmalar

Reyes-Blanes, Correa ve Bailey 1999 yılında gerçekleştirdiği çalışmada Florida'da bulunan engelli küçük çocukların Porto Rikolu anneleri tarafından belirtilen algılanan ihtiyaçları ve destek kaynaklarını karşılaştırmışlardır. Araştırmaya zihin engelli veya gelişimsel geriliği olan Porto Riko'da veya Amerika Birleşik Devletleri'nde doğmuş ikinci veya üçüncü kuşak Porto Rikolu anneler katılmışlardır. Araştırmada kullanılan ölçme araçları annelere şu sırayla sunulmuştur: Yetenek İndeksi, Aile İhtiyaçları Anketi ve Aile Destek Ölçeği. Annelerin aile ihtiyaçları ve algıladıkları sosyal destek kaynakları arasındaki ilişki, bir Pearson moment çarpımı korelasyonu kullanılarak her coğrafi alt grup içinde araştırılmış ve aile ihtiyaçlarının algıladıkları sosyal destek ile anlamlı bir ters ilişkiye sahip olduğu bulgusuna erişilmiştir.

Bailey, Skinner.D, Arcia, Reyes-Blanes, Rodriguez ve Skinner M. (1999) tarafından Amerika Birleşik Devletleri'nde yaşayan gelişimsel engelli küçük çocukların Latin kökenli ailelerinin gereksinimlerini ve sosyal desteklerini ele aldıkları çalışmaya 200 kişi katılmıştır. Katılımcılar Amerika Birleşik Devletleri'nde yaşayan 50 Meksikalı ve 50 Porto Rikolu göçmen evli çiftlerden oluşmaktadır. Ebeveyn gereksinimleri ve algıladıkları sosyal destek arasındaki ilişki Aile İhtiyaçları Anketi ve Aile Destek Ölçeği, alt ölçeği ve toplam puanlarının karşılaştırıldığı korelasyonel bir matris hesaplanmıştır. Araştırma sonuçlarında göçmen Porto Rikolu ve Meksikalı ebeveynlerin İngilizce dil seviyesi daha yüksek olan ebeveynler, alt boyutlarda daha yüksek düzeyde destek ve daha az ihtiyaç bildirmişlerdir. Düşük İngilizce seviyesi, aile gereksinimlerine ve sosyal desteğe daha fazla ihtiyaç duyma,

başkalarına açıklama, aile ve arkadaşlardan daha düşük destek ile ilişkili olduğunu çalışma bulgularında ulaşılmıştır. Aile gereksinimlerinin ve algıladıkları sosyal desteklerin birbirleriyle ilişkili olduğu ve daha fazla sosyal desteğe sahip ailelerin daha az gereksinim bildirdiği belirtilmiştir.

Farmer, Marien, Clark, Sherman ve Selva (2004) Amerika Birleşik Devletleri'nin orta batı eyaletlerinde 86 kronik sağlık sorunları olan çocukların aileleriyle yaptıkları çalışmanın amacı ailelerin karşılanmayan ihtiyaçlarının türlerini ve sıklığını belirlemektir. Çalışmada Aile İhtiyaçları Anketi ve Aile Destek Ölçeği kullanılmıştır. Yapılan araştırma sonucunda Aile Destek Ölçeğinden elde edilen veriler aile gereksinimlerinin bilgi ihtiyacı ve aile işleyişi alt kategorilerine katkıda bulunmuştur. Başkaları tarafından daha fazla desteklendiğini hisseden aileler, çocuklarının sağlığını ve esenliğini nasıl geliştirecekleri konusunda daha az bilgiye ihtiyaç duyduklarının yanı sıra etkili aile etkileşimlerini teşvik edecek stratejilere daha az ihtiyaç duyduklarını belirlemişlerdir.

Deniz (2018) ailelerinde engelli birey olan annelerin kaygılarının, algıladıkları sosyal destek ve aile gereksinimlerinin incelenmesi başlıklı çalışmasında amaç olarak engelli bireye sahip olan annelerde aile gereksinimleri, algılanan sosyal destek, ekonomik düzey ve sosyal güvence gibi değişkenlerin kaygı düzeyi ile ilişkisini araştırmıştır. Araştırma Hatay'da 53 18 yaş ve altındaki 53 engelli çocuğun anneleri ile gerçekleştirmiştir. Araştırmada Beck Anksiyete Ölçeği, Aile Gereksinimlerini Belirleme Aracı, Çok Boyutlu Algılanan Sosyal Destek Ölçeği ve kişisel bilgi formu, kullanmıştır. Annelerin algıladıkları sosyal destek ve aile gereksinim düzeyi arasında ilişki bulunmamıştır. Engelli çocuğa sahip annelerin gelir durumu, çalışma durumları ve babaların çalışma durumları düzeyleri ile aile gereksinim düzeyleri ve algıladıkları sosyal destek açısından anlamlı bir farklılık bulunamamıştır.

Yüzbaşı (2018) tarafından yapılan çalışmanın amacında ise zihinsel yetersizliği olan çocuğa sahip annelerin iyi oluşlarının başa çıkma tarzları, aile gereksinimleri ve sosyal destek değişkenleri ile açıklayan bir modeli test etmiştir. Çalışma ileri düzey ilişkisel bir araştırmadır ve çalışmanın evreni İzmir ilinde bulunan 15-25 yaş arasında zihin engelli tanısı almış 409 çocuğun annelerinden oluşmaktadır. Annelerin yaş ortalaması 45.35, çocukların yaş ortalaması 18.69 dur. Veri toplama araçları olarak Psikolojik İyi Oluş Ölçeği, Stresle Başa Çıkma Tarzları Ölçeği, Aile Gereksinimleri Belirleme Aracı ve Çok Boyutta Algılanan Sosyal Destek Ölçeğini kullanmıştır. Çalışmada sonuç olarak zihinsel yetersizliği bulunan bireye sahip annelerin, sosyal destek düzeyleri ve aile gereksinimleri arasında negatif yönde

ilişki olduğu belirlenmiştir. Sonuçlar algıladıkları sosyal destek düzeyleri daha yüksek çıkan ailelerin daha az gereksinim yaşadığını ortaya koymaktadır.

Toker, Başgöl ve Özyayın (2019) Down Sendromu tanılı çocuğu bulunan annelerin aile gereksinimlerini belirleme ve algıladıkları sosyal desteğe yönelik görüşlerinin incelenmesi amacıyla yaptıkları çalışmaya Gaziantep şehrinden 20 Down Sendromu tanılı çocuğun anneleri katılmıştır. Araştırmada katılımcı annelerin yaşları 35 ile 64 arasındayken, çocukların yaşları ise 1 ile 27 arasındadır. Yarı yapılandırılmış görüşme tekniğinin kullanıldığı çalışmada annelerin gereksinimleri ve sosyal destek algılarına ilişkin görüşleri incelenmiştir. Beklentiler, aile gereksinimleri ve annelerin sosyal destek algıları olmak üzere, yapılan analizler sonucu üç ana tema oluşturulmuştur. Beklentiler temasında uzmandan, yönetimden, eğitimden beklentiler ve eğitim desteği şeklinde dört alt boyuttan oluşmaktadır. Aile gereksinimi temasında ise bilgi gereksinimi, maddi gereksinim ve çevreye açıklama gereksinimi olarak üç alt boyuttan, algıladıkları sosyal destek ölçeği ise aile desteği, geniş aile desteği ve bakıcı/komşu desteği şeklinde üç alt boyuta sahiptir. Görüşmeler sonrasında elde edilen bulgulara yüksek sosyal destek algısına sahip annelerin, daha kolay çözüm yolları buldukları ve kendilerini daha iyi hissettikleri belirtmişlerdir. Çocuklarının sosyal hayatlarında kendi yaşamlarını sürdürmesi ve geleceğe yönelik kendi ihtiyaçlarını karşılayabilmesi amaçlanarak ailelere ne gibi desteklere ihtiyaç duydukları sorulduğunda annelerin sıklıkla aile ve sosyal çevre desteğinin daimi olması şeklinde cevap verdiği belirlenmiştir.

Sancakoğlu (2019) çalışmasında yetersizlikten etkilenmiş çocuğu olan annelerin karşılaştıkları sorunların psikososyal açıdan değerlendirmeyi ve uygulamaya elverişli çözüm odaklı bir modelin sunulmasını amaçlamıştır. Yetersizlikten etkilenmiş çocuğu olan 402 anne çalışmaya dahil edilmiştir. Araştırma bulgularından sosyal destek düzeyleriyle annelerin ihtiyaç duyduğu aile gereksinimlerinin anlamlı ters yönde bir ilişkide olduğunu belirtmiştir. Bu sonuç doğrultusunda aile gereksinimleri düşük olan annelerin sosyal destek düzeylerinin yüksek olduğunu belirtmiştir.

BÖLÜM III: YÖNTEM

3.1. Araştırma Modeli

Araştırmada kullanılan model; Tokat ilinde ikamet eden 7 yaş ve üzeri zihin yetersizliği veya otizm spektrum bozukluğu tanısı almış çocukların aile gereksinimlerini, aile katılımlarını ve algıladıkları sosyal desteği belirlemek üzere betimsel ve ilişkisel tarama yöntemi uygulanmıştır. İlişkisel tarama yöntemi, birden çok sayıdaki değişkenler arasındaki yer alan değişimin varlığını açığa çıkarmak amacıyla seçilen araştırma modeli olarak tanımlanmıştır (Karasar, 2005, s.81).

Bu tez çalışmasının ikinci istatistiksel araştırma modelini ise ele alınan değişkenler arasında aracı rolünün incelenmesine yönelik yapısal eşitlik modeli oluşturmaktadır. Yapısal eşitlik modeli; araştırma kapsamında değişkenler arasında kurulan istatistiksel modelin geçerliliğinin test edilmesini içeren, değişkenler arasında kompleks düzeyde bulunan dolaylı veya doğrudan, açık veya gizli ilişkileri çok boyutlu ve değişkenli istatistiksel analizleri kapsayan istatistiki bir modeldir (Schumacker ve Lomax, 2004). Yapısal eşitlik modeli ile iki farklı değişken arasındaki sebep sonuç ilişkisinin nedenlerinin incelenmesi ve yorumlanması olarak da ifade edilmektedir (Fraenkel, Wallen ve Hyun, 2012).

3.2. Araştırma Çalışma Grubu

Araştırmanın evrenini Tokat ilinde yaşayan devlet hastanesi tarafından zihinsel yetersizlik veya otizm spektrum bozukluğu tanısı almış, 7 yaş ve üzeri bireylerin anne ve babalarından oluşmaktadır. Araştırmanın örneklem seçiminde elverişli (kolay ulaşılabilir) örnekleme tekniği kullanılmıştır. Elverişli örnekleme tamamen mevcut olan, ulaşması hızlı ve kolay olan öğelere dayanır. Elverişli örneklemede araştırmacı, hali hazırda var olan öğeler içerisinde yeteri sayıda öğeyi örneklem olarak belirler. Bu yüzden bu örnekleme şans eseri, tesadüfi, kazara örnekleme olarak da ifade edilmektedir (Singleton ve Straits, 2005). Ölçeklerin uygulandığı grubun demografik özellikleri tablo 3.1 ile gösterilmiştir.

Tablo 3. 1 Demografik Değişkenlerin Betimleyici İstatistik Sonuçları (n:258)

Değişkenler		n	%
Cinsiyet	Kadın	174	67,4
	Erkek	84	32,6
Yaş	20-30 Yaş Arası	33	12,8
	31-40 Yaş Arası	114	44,2
	41-50 Yaş Arası	83	32,2
	51 Yaş ve Üzeri	28	10,9
Eğitim Durumu	İlkokul Mezunu	112	43,4
	Ortaokul Mezunu	54	20,9
	Lise Mezunu	48	18,6
	Üniversite Mezunu	44	17,1
Meslek	Ev Hanımı	158	61,2
	Memur	32	12,4
	Esnaf, İşçi	41	15,9
	Diğer	27	10,5
Çocuğunuzun Tanısı	Zihin Engelli	130	50,4
	Otizm Spektrum Bozukluğu	128	49,6
Ailedeki Toplam Çocuk Sayısı	Bir Çocuk	26	10,1
	İki Çocuk	96	37,2
	Üç Çocuk	94	36,4
	Dört Çocuk	35	13,6
	Beş Çocuk ve Üzeri	7	2,7
Çocuğunuzun Yaşı	Yedi Yaş	55	21,3
	Sekiz Yaş	26	10,1
	Dokuz Yaş	34	13,2
	10 Yaş	37	14,3
	11 Yaş ve Üzeri	106	41,1
Sosyo-ekonomik Durum	Düşük	78	30,2
	Orta-Yüksek	180	69,8

Tablo 3.1’de görüldüğü üzere araştırmaya katılan ailelerin demografik dağılımları incelendiğinde; %67,4’ünün “kadın”, %44,2’ sinin “31-40 yaş arasında” olduğu, %43,4’ünün ilkokul mezunu olduğu, %61,2’inin “ev hanımı” olduğu, %50,4’ünün çocuğuna “zihin engeli” tanısı konduğu, %37,2’sinin “iki ve üç çocuk sahibi” olduğu, sahip olunan çocukların %41,1’ünün yaşlarının “11 yaş ve üzeri” olduğu, %69,8’inin ekonomik durumunun orta ve üstü olduğu belirlenmiştir.

3.3. Veri Toplama Araçları

Araştırmada katılımcıların demografik özelliklerini belirlemek amacıyla “Kişisel Bilgi Formu”, “Aile Gereksinimlerini Belirleme Aracı”, “Aile Katılım Ölçeği”, “Yenilenmiş Anne-Baba Sosyal Destek Ölçeği” kullanılmıştır. Araştırma kurum izinleri için MEB (Ek-1), kullanılan ölçekler için AKÖ (Ek-2), YASDÖ (Ek-3) AGBA (Ek-4) gerekli kişilerden izinler alınmıştır.

3.3.1. Kişisel Bilgi Formu

Kişisel bilgi formu, katılımcıların demografik özelliklerini belirlemek amacıyla araştırmacı tarafından geliştirilmiştir. Toplam 7 sorudan oluşan kişisel bilgi formunda katılımcıların cinsiyetleri, anne ve babaların yaşları, eğitim durumları, meslekleri, çocukların tanısı, çocuğun yaşı, ailedeki toplam çocuk sayısı ve ailelerin algılanan sosyo ekonomik durumları hakkında bilgi almak üzere hazırlanmıştır.

3.3.2. Aile Gereksinimleri Belirleme Aracı (AGBA)

Aile gereksiniminin belirlenmesine yönelik Bailey ve Simeonsson'ın ortak çalışmasıyla 1988 yılında geliştirilmiş olup 35 madde ve 6 alt boyuttan oluşmaktadır. Sucuoğlu tarafından 1995 yılında Aile Gereksinimleri Belirleme Aracı (Family Need Survey) yapılan geçerlilik ve güvenirlik sonucunda Türkçeye uyarlanmıştır. Sucuoğlu (1995) tarafından yapılan Türkçe uyarlama çalışması ve faktör analizi sonucunda 11 madde çıkarılarak 24 maddeye düşürülmüştür.

Cavkaytar, Ardiç ve Aksoy tarafından AGBA'nın 2014 yılında geçerlik ve güvenirlik çalışmasının güncellemesi yapılmıştır. AGBA 29 maddeden oluşmakta ve 3'lü Likert tipi, "kesinlikle hayır (1), emin değilim (2) ve kesinlikle evet (3)" şeklinde oluşmaktadır. AGBA 4 alt boyuttan oluşmaktadır. Bu alt boyutlar;

- Genel destek ve toplumsal hizmet gereksinimi
- Çevreye açıklama gereksinimi
- Maddi gereksinim
- Bilgi gereksinimi

Genel destek ve toplumsal hizmet gereksinimi alt boyutu Cronbach Alfa sayısı 0,83 olarak hesaplanmış ve 6 maddeden oluşmaktadır. Çevreye açıklama gereksinimi alt boyutu Cronbach Alfa sayısı 0,90 olarak hesaplanmış ve 7 maddeden oluşmaktadır. Maddi gereksinim alt boyutu için Cronbach Alfa sayısı 0,86 olarak hesaplanmış ve 6 maddeden oluşmaktadır. Bilgi gereksinimi alt boyutu Cronbach Alfa sayısı 0,87 olarak hesaplanmış ve 10 maddeden oluşmaktadır. Genel destek ve toplumsal hizmet gereksinimi alt boyutu Cronbach Alfa sayısı 0,83 olarak hesaplanmış ve 6 maddeden oluşmaktadır (Cavkaytar vd., 2014).

3.3.3. Aile Katılım Ölçeği

Ailelerin eğitime katılımlarını değerlendirmek amacıyla Toros (2011), tarafından geliştirilen Aile Katılım Ölçeği ölçeği kullanılmıştır. Ölçeğin geçerlik ve güvenirlik çalışmaları Toros (2011) tarafından yapılmıştır. Yapılan faktör analizi doğrultusunda iki faktörde bulunan maddelerin içerikleri temel alınarak iki farklı alt boyut bulunmaktadır. Birinci alt boyut Genel Katılım (GK) ve ikinci alt boyut Öğretmen ile Görüşme (ÖG) olmak üzere iki alt boyut ve toplamda 23 maddeden oluşturulmuştur.

Aile katılım ölçeğinde yer alan her madde 5: Her zaman/Her gün (5 puan) olmak üzere 4: Sık sık/Haftada birkaç kez (4 puan), 3: Bazen/İki-üç haftada bir (3 puan), 2: Nadiren/Ayda bir (2 puan), 1: Hiçbir zaman (1 puan) olmak üzere 5’li dereceleme ile değerlendirilmektedir. Ayrıca aile katılım ölçeğinin iç tutarlık katsayısı .83 öğretmenle görüşme alt boyutunun iç tutarlık katsayısı .87 ve genel katılım alt boyutunun iç tutarlık katsayısı .82 olduğu bulunmuştur. AKÖ’nün özel gereksinimli çocuklarının eğitimlerine katılımlarını ölçmek amacıyla anne ve babalar için hazırlanmış geçerlik ve güvenirlik çalışmaları yapılmış, iç tutarlılığı yüksek ve geçerli bir araç olduğunu göstermiştir.

3.3.4. Yenilenmiş Anne Baba Sosyal Destek Ölçeği (YASDÖ)

Kaner (2003) tarafından, özel gereksinimli çocuğa sahip anne ve babaların algılanan sosyal desteklerini ölçmek amacıyla bilgi desteği, duygusal destek, yakın ilişki desteği, maddi destek ve bakım desteği olmak üzere beş alt boyut ile kavramsallaştırılan güvenilir ve geçerli ölçme aracıdır. Aile Destek Ölçeğinin kapsamını artırmak için alt boyutlarına eklenen maddeler ile algılanan sosyal desteğin nitel ve nicel özelliklerini belirten Yenilenmiş Anne-Baba Sosyal Destek Ölçeği (YASDÖ) ortaya çıkmıştır (Kaner, 2010).

YASDÖ’ de iki bölüm bulunmaktadır. Desteğin hangi düzeyde var olduğunu belirtmek için kullanılan “Algılanan Sosyal Destek Düzeyi” ve tüm maddelerdeki algıladıkları sosyal desteklerden memnuniyetleri belirten “Algılanan Sosyal Destekten Memnuniyet Düzeyi” olmak üzere iki farklı bölüm bulunmaktadır. İki ölçekten de uygun psikometrik özelliklerini belirten dört faktör analizler sonucunda elde edilmiştir. Bunlar, sırasıyla sosyal duygusal destek, birliktelik desteği, bakım desteği ve bilgi desteğidir. YASDÖ-ASDD’nin yapı geçerliliğini tanımlamak için yapılan açımlayıcı faktör analizinde 28 madde ve dört faktörden oluşan bir ölçek oluşturulmuştur (Kaner, 2010).

YASDÖ-ASDD ve YASDÖ-ASDMD alt boyutlarının iç tutarlık katsayılarını belirlemek için Spearman Brown ve Cronbach Alfa güvenilirlik analizi kullanılmıştır. Cronbach Alfaya ait katsayılar YASDÖ-ASDD altboyutu için 0,83 ile 0,95 arasında, YASDÖ-ASDMMMD altboyutu için 0,85 ile 0,96 arasındadır. Spearman Brown testi için ise, YASDÖ-ASDMD altboyutu için katsayısı 0,86 ile 0,92 arasında, YASDÖ-ASDMMMD altboyutu için 0,84 ile 0,96 arasındadır. YASDÖ ölçeğinin maddeleri iki farklı şekilde puanlanmıştır. Öncelikle ebeveynlerin hangi tür desteklere sahip olduklarını belirlemek amacıyla YASDÖ-ASDD alt boyutuna ait seçenekler sırasıyla “hiç yok”, “nadiren var”, “bazen var” ve “her zaman var” şeklinde 1, 2, 3, 4, biçiminde puanlanmıştır. İkinci şekilde ise ASDMD alt boyutu için “hiç memnun değilim”, “biraz memnunum”, “memnunum”, “çok memnunum” şeklinde 1, 2, 3, 4, biçiminde puanlanmıştır.

3.4. Verilerin Toplanması

Araştırmanın uygulaması 2021-2022 eğitim öğretim yılı içerisinde Tokat ilinde yapılmıştır. Tokat ili Merkez ilçesinde bulunan Milli Eğitim Bakanlığına bağlı özel ve resmi eğitim okulları ve rehabilitasyon merkezlerinin personelleri ile görüşmeler yapılmıştır. Araştırmanın amacı, kullanılan ölçekler doğrultusunda araştırmanın uygulanacağı çocukların tanısı ve yaş grubu hakkında bilgi verilmiştir. Resmi özel eğitim okullarında özel eğitim öğretmenleri ile toplantı yapılmış ve ailelerin ölçeklerin doldurulmasına ilişkin gerekli bilgiler verilmiştir. Araştırmanın amacı ve ölçekler hakkında bilgiler öğretmenlere anlatılmış, sorulan sorular cevaplanmıştır. Daha sonra Tokat ili Turhal ilçesindeki Rehberlik ve Araştırma Merkezine gidilerek kurumdaki yönetici ve öğretmenler ile toplantı yapılmıştır. Çalışmanın amacı ve örneklem grubu hakkında bilgiler verilmiş, araştırma için katılacak ebeveyn grubunun bulunacağı okullar öğretmenler ile belirlenmiştir. Turhal ilçesindeki resmi özel eğitim okullarındaki yöneticiler ve öğretmenler rehberlik ve araştırma merkezinden bir personel ile beraber ziyaret edilmiş çalışma anlatılmış formlar dağıtılmıştır. Tokat ili Merkez ve Turhal ilçesindeki ebeveynlerden veriler yüz yüze anketler ile toplanırken Erbaa ve Niksar ilçesindeki ebeveynler için Google formdan ölçekler hazırlanmış ve ilçelerdeki rehberlik ve araştırma merkezi yöneticileri ile telefonda görüşülmüş çalışmanın amacı, örneklem grubu anlatılmıştır. Ardından yöneticilere Google formlardan hazırlanan ölçekler “WhatsApp” aracılığı ile gönderilmiştir. Google formlar üzerinden 20 adet anketin geri dönüşü alınmış ve veriler bu şekilde toplanmıştır.

500 adet “Aile Gereksinimlerini Belirleme Aracı”, “Aile Katılım Ölçeği”, “Yenilenmiş Anne Baba Sosyal Destek Ölçeği” ve “Kişisel Bilgi formu” ebeveynlere ve öğretmenlere dağıtılmıştır. Bu anketlerden 280 adet geri toplanmıştır. Toplanan 280 adet anketten 42 tanesi ebeveynler tarafından eksik doldurulduğu için değerlendirilmeye alınmamıştır. 20 adet form ise Google formlar üzerinden eklenmiş toplam 258 adet anket değerlendirilmeye alınmıştır. Değerlendirmeye alınan anketlerden 174 anne ve 84 baba tarafından doldurulmuştur.

3.5. Verilerin Analizi

Ölçeklerden elde edilen veriler tek tek incelenerek, katılımcıların sahip olduğu puanlar bulunmuş ve katılımcıların demografik özellikleri ile birlikte, SPSS programından faydalanılarak veri girişi yapılmıştır. Analizlerde uygulanması gereken tüm ölçütler ve veri türlerine göre Pearson Momentler Çarpımı Korelasyon, Tek Boyutlu Varyans Analizi, İlişkili Ölçümler İçin Bağımsız Gruplar T-testi uygulanmıştır. Çözümlemelerde .05 önem düzeyi benimsenmiştir.

Verilerin analizine geçmeden önce verilerin analizi sırasında hangi test tekniklerinin kullanılacağını belirlemek için araştırmada kullanılan ölçeklerin normallik sınaması yapılmıştır. Normal dağılıma ilişkin olarak, normallik testinin incelenmesinde kullanılan *Kolmogorov-Smirnov* ve *Shaphiro Wilk* değerlerinin, büyük örneklem olması halinde 0,05’ten küçük çıkması sebebiyle verilerin normal dağılım gösterip göstermediğini kontrol etmek için merkezi yığılma ölçülerinin (*aritmetik ortalama*, *ranj* ve *medyan*) birbirlerine yakın olması, *çarpıklık* (*skewness*) ve *basıklık* (*kurtosis*) değerlerinin ± 3.00 değerleri arasında olması, mümkün olduğunca 0,00’a yakın olması betimsel göstergeler olarak kabul edilse de basıklığa ve çarpıklığa ilişkin değerlerin alan yazında değişkenlik gösterdiği görülmektedir. Kalaycı bir çalışmada bu değerlerin ± 3 aralığında olmasının durumunda değerlerin normal dağılımın bir yansıması olduğu kabul edilebilir olduğunu belirtmiştir (Kalaycı, 2009). Farklı kaynaklarda ise bu değerlerin ± 7 aralığında da olabileceği ifade edilmiştir (Blanca, Arnau, Lopez-Montiel, Bono ve Bendayan, 2013). Elde edilen sonuçlar Tablo 4.1’de verilmiştir.

Tablo 3. 2. Araştırmada Kullanılan Ölçeklerin ve Alt Boyutlarının Normallik Sınaması İçin Hesaplanan Betimsel Değerlere Ait Sonuçlar (n:258)

Ölçekler ve Alt Boyutları	Ölçütler							
	Ort.	Ortanca (Medyan)	SS	Ranj	Çarpıklık (Skewness)	Basıklık (Kurtosis)	Min. Puan	Max. Puan
Aile Gereksinimlerini Belirleme Aracı Genel	58.36	58.00	14.89	58.00	-0.06	-0.89	29.00	87.00
Maddi Gereksinim	10.92	10.00	4.15	12.00	0.30	-1.26	6.00	18.00
Çevreye Açıklama Gereksinimi	12.99	12.00	4.56	14.00	0.28	-1.22	7.00	21.00
Bilgi Gereksinimi	23.33	25.00	5.56	20.0	-0.77	-0.30	10.00	30.00
Genel Destek ve Toplumsal Hizmet Gereksinimi	11.12	10.00	4.26	12.00	0.28	-1.34	6.00	18.00
Aile Katılım Ölçeği Genel	81.60	87.00	23.01	92.00	-0.79	-0.29	23.00	115.00
Genel Katılım	55.01	58.00	15.75	64.00	-0.70	-0.31	16.00	80.00
Öğretmen ile Görüşme	26.59	29.00	8.14	28.00	-0.83	-0.48	7.00	35.00
YASDÖ (ASDD) Genel	78.34	81.00	21.49	84.00	-0.35	-0.66	28.00	112.00
Sosyal Birliktelik Desteği	26.36	27.00	8.02	30.00	-0.18	-0.74	10.00	40.00
Bilgi Desteği	18.01	19.00	4.99	30.00	-0.41	-0.06	6.00	36.00
Duygusal Destek	22.99	24.00	7.02	42.00	-0.29	0.05	8.00	50.00
Bakım Desteği	10.99	11.00	3.53	12.00	-0.17	-1.10	4.00	16.00
YASDÖ (ASMD) Genel	75.93	77.50	20.50	84.00	-0.09	-0.77	28.00	112.00
Sosyal Birliktelik Desteği	25.79	26.00	7.70	30.00	-0.01	-0.77	10.00	40.00
Bilgi Desteği	17.33	18.00	4.62	18.00	-0.37	-0.74	6.00	24.00
Duygusal Destek	22.20	23.00	6.33	24.00	-0.29	-0.64	8.00	32.00
Bakım Desteği	10.62	11.00	3.63	12.00	-0.08	-1.04	4.00	16.00

Tablo 3.2’de görüldüğü üzere araştırmada kullanılan ölçeklerin aritmetik ortalamaları, çarpıklık ve basıklık değerleri, standart sapma değerlerine bakıldığında, bütün ölçeklerin çarpıklık ve basıklık değerlerinin normal dağılım gösterdiği yani “-1,50 ile +1,50” aralığında yer aldığı görülmektedir. Bu sonuçlar çerçevesinde kullanılan ölçeklerden elde edilen verilerin analizde parametrik teknikler kullanılmıştır. Yani sürekli değişkenlerin arasında ki ilişkiyi saptamak için “Pearson Çarpım Korelasyon Tekniği”, iki seçenekli bağımsız değişkenlerin karşılaştırılmasında “Bağımsız Grup T-testi” tekniği, üç ve üçten fazla seçenekli kategorik değişkenlerin karşılaştırılmasında “Tek Yönlü Varyans Analizi” tekniği kullanılmıştır. Yapılan tek yönlü varyans analizi sonucunda farklılaşmanın

hangi gruplar arasında olduğunu belirlemek amacıyla ise “Scheffe Testi” analizi uygulanmıştır (Karagöz, 2020, s:135-136).

Veri dağılımının normalliği incelenmiş ve gerekli test teknikleri belirlenmiştir. Sürekli değişkenlerin arasında ki ilişkiyi saptamak için “Pearson Çarpım Korelasyon Tekniği”, iki seçenekli bağımsız değişkenlerin karşılaştırılmasında “Bağımsız Grup T-testi” tekniği, üç ve üçten fazla seçenekli kategorik değişkenlerin karşılaştırılmasında “Tek Yönlü Varyans Analizi” tekniği kullanılmıştır. Yapılan tek yönlü varyans analizi sonucunda farklılaşmanın hangi gruplar arasında olduğunu belirlemek amacıyla ise “Scheffe Testi” analizi uygulanmıştır (Karagöz, 2020, s:135-136).

Değişkenler arası ve aracı değişken ilişkilerin değerlendirilmesinde ise Yapısal Eşitlik Modellemesi (YEP) uygulanmıştır. Yapısal model testlerinin değerlendirilmesinde uyum iyiliği değerleri dikkate alınmıştır. Uyum iyiliği değerleri için kesme noktası olarak, RMSEA için $<.10$; CFI, IFI, NFI ve GFI için $\geq .90$ dikkate alınmıştır (Karagöz,2021). YEP aracı değişken analizinde SPSS Amos programı kullanılmıştır.

BÖLÜM IV: BULGULAR VE YORUMLAR

Bu bölümde araştırmadan elde edilen verilerin analizlerine yer verilmiştir. Bu çerçevede sırası ile normallik sınanmasına, iç tutarlık katsayılarına, kişisel bilgi formundan elde edilen sonuçlara, korelasyon sonuçlarına, iki ve üçlü karşılaştırma sonuçlarına son olarak da regresyon analizi sonuçlarına yer verilmiştir.

4.1. Ölçeklere Ait İç Tutarlılık Katsayısı Sonuçları

Tablo 4. 1. Araştırmada Kullanılan Ölçeklere Ait İç Tutarlılık Katsayısı (Cronbach's Alpha) Sonuçları (n:258)

Ölçekler ve Alt Boyutları	Ölçütler	
	Soru Sayısı	Cronbach's Alpha Değeri
Aile Gereksinimlerini Belirleme Aracı Genel	29	.93
Maddi Gereksinim	6	.87
Çevreye Açıklama Gereksinimi	7	.85
Bilgi Gereksinimi	10	.85
Genel Destek ve Toplumsal Hizmet Gereksinimi	6	.87
Aile Katılım Ölçeği Genel	23	.96
Genel Katılım	16	.94
Öğretmen ile Görüşme	7	.94
YASDÖ (ASDD) Genel	28	.96
Sosyal Birliktelik Desteği	10	.91
Bilgi Desteği	6	.83
Duygusal Destek	8	.86
Bakım Desteği	4	.87
YASDÖ (ASMD) Genel	28	.96
Sosyal Birliktelik Desteği	10	.91
Bilgi Desteği	6	.87
Duygusal Destek	8	.91
Bakım Desteği	4	.88

Özdamar'a göre ölçeğin "cronbach alfa" iç tutarlılık katsayısı; " $.80 \leq \alpha < 1.00$ " aralığında ise ölçek yüksek derecede, " $.79 \leq \alpha < .40$ " aralığında ise orta düzeyde, " $.39 \leq \alpha < 0.00$ " aralığında ise düşük düzeyde güvenilirdir. Sonuç olarak Tablo 4.2'de görüldüğü üzere araştırmada kullanılan ölçeklerin tamamının iç tutarlık katsayıları yüksek derece güvenilir olduğu belirlenmiştir. Bu sonuçlara göre; ölçekleri ve alt boyutlarını oluşturan bütün maddelerin aynı özelliği ölçtüğü söylenebilir (Tavşancıl ve Ezel, 2019). Daha açık ifadeyle araştırmada kullanılan ölçeklerin toplam ve alt boyutlarının ölçtüğü özellik ve özellikler açısından homojen ve aynı zamanda güvenilir ölçüm araçlarıdır.

4.2. Korelasyon Sonuçları

Bu kısımda araştırmada kullanılan ölçeklerin ve ilişki sürelerinin kendi aralarındaki ilişkilerine ait “Pearson Çarpım Korelasyon Katsayısı” tekniği kullanılarak sonuçlarına yer verilmiştir. Elde edilen sonuçlar Tablo 4.3’ de verilmiştir.

Tablo 4. 2. Araştırmada Kullanılan Ölçekler ve Alt Boyut Puanlarına Ait Korelasyon Sonuçları (n:258)

Değişkenler		1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18
1.AGBA Genel	r	1																	
2.Maddi Gereksinim	r	.69**	1																
3.Çevreye Açıklama Gereksinimi	r	.84**	.46**	1															
4.Bilgi Gereksinimi	r	.83**	.36**	.60**	1														
5.Genel Destek ve Toplumsal Hizmet Gereksinimi	r	.84**	.47**	.64**	.61**	1													
6.AKÖ Genel	r	-.21**	-.26**	-.20**	-0.05	-.18**	1												
7.Genel Katılım	r	-.20**	-.25**	-.19**	-0.05	-.16*	.98**	1											
8.Öğretmen ile Görüşme	r	-.21**	-.25**	-.20**	-0.05	-.20**	.93**	.84**	1										
9.YASDÖ (ASDD) Genel	r	-.35**	-.40**	-.27**	-.21**	-.27**	.36**	.38**	.29**	1									
10.Sosyal Birliktelik Desteği	r	-.35**	-.39**	-.28**	-.23**	-.26**	.35**	.37**	.26**	.96**	1								
11.Bilgi Desteği	r	-.21**	-.32**	-.17**	-0.08	-.15*	.32**	.32**	.29**	.82**	.73**	1							
12.Duygusal Destek	r	-.32**	-.36**	-.25**	-.19**	-.25**	.38**	.39**	.31**	.94**	.86**	.68**	1						
13.Bakım Desteği	r	-.39**	-.36**	-.30**	-.28**	-.34**	.20**	.22**	.12*	.87**	.83**	.59**	.79**	1					
14.YASDÖ (ASMD)	r	-.41**	-.41**	-.33**	-.29**	-.31**	.40**	.41**	.33**	.84**	.82**	.66**	.76**	.80**	1				
15.Sosyal Birliktelik Desteği	r	-.42**	-.39**	-.33**	-.32**	-.30**	.39**	.41**	.32**	.81**	.84**	.59**	.71**	.77**	.96**	1			
16.Bilgi Desteği	r	-.28**	-.32**	-.23**	-.16*	-.21**	.37**	.36**	.35**	.70**	.64**	.77**	.58**	.56**	.86**	.77**	1		
17.Duygusal Destek	r	-.39**	-.39**	-.32**	-.26**	-.29**	.43**	.44**	.36**	.82**	.78**	.61**	.82**	.75**	.95**	.88**	.76**	1	
18.Bakım Desteği	r	-.42**	-.37**	-.32**	-.31**	-.35**	.19**	.21**	0.12	.71**	.70**	.45**	.62**	.87**	.85**	.81**	.60**	.77**	1

**: $p<0.01$ - *: $p<0.05$

4.2.1. Aile gereksinimlerini belirleme aracı genel ve alt boyut puanları ile aile katılım, YASDÖ (ASDD) ve YASDÖ (ASMD) ölçekleri genel ve alt boyut puanlarına ait korelasyon sonuçları

- Aile gereksinimlerini belirleme aracı “genel” puanlarına ait sonuçlar

Tablo 4.3’de görüldüğü üzere araştırmaya katılan ebeveynlerin aile gereksinimlerini belirleme aracı genel puanları ile aile katılım ölçeği genel ($r=-,21$; $p<.01$), genel katılım ($r=-,20$; $p<.01$), öğretmen ile görüşme alt boyutu ($r=-,21$; $p<.01$), YASDÖ (ASDD) ölçeği bilgi desteği alt boyutu ($r=-,21$; $p<.01$), YASDÖ (ASMD) ölçeği bilgi desteği alt boyutu ($r=-,28$; $p<.01$) puanları arasında anlamlı, düşük düzeyde ve negatif doğrusal bir ilişki bulunmuştur.

Yine Tablo 4.3’de görüldüğü üzere araştırmaya katılan ebeveynlerin aile gereksinimlerini belirleme aracı genel puanları ile YASDÖ (ASDD) ölçeği genel ($r=-,35$; $p<.01$), YASDÖ (ASDD) ölçeği sosyal birliktelik desteği alt boyutu ($r=-,35$; $p<.01$), YASDÖ (ASDD) ölçeği duygusal destek alt boyutu ($r=-,32$; $p<.01$), YASDÖ (ASDD) ölçeği bakım desteği alt boyutu ($r=-,39$; $p<.01$), YASDÖ (ASMD) ölçeği genel ($r=-,41$; $p<.01$), YASDÖ (ASMD) ölçeği sosyal birliktelik desteği alt boyutu ($r=-,42$; $p<.01$), YASDÖ (ASMD) ölçeği duygusal destek alt boyutu ($r=-,39$; $p<.01$) ve YASDÖ (ASMD) ölçeği bakım desteği alt boyutu ($r=-,42$; $p<.01$) puanları arasında anlamlı, orta düzeyde ve negatif doğrusal bir ilişki bulunmuştur.

-Aile gereksinimlerini belirleme aracı “maddi gereksinim” alt boyut puanlarına ait sonuçlar

Tablo 4.3’de görüldüğü üzere araştırmaya katılan ebeveynlerin aile gereksinimlerini belirleme aracı maddi gereksinim alt boyut puanları ile aile katılım ölçeği genel ($r=-,26$; $p<.01$), aile katılım ölçeği genel katılım alt boyutu ($r=-,25$; $p<.01$), aile katılım ölçeği öğretmen ile görüşme alt boyutu ($r=-,25$; $p<.01$) puanları arasında anlamlı, düşük düzeyde ve negatif doğrusal bir ilişki bulunmuştur.

Yine Tablo 4.3’de görüldüğü üzere araştırmaya katılan ebeveynlerin aile gereksinimlerini belirleme aracı maddi gereksinim alt boyut puanları ile YASDÖ (ASDD) ölçeği genel ($r=-,40$; $p<.01$), YASDÖ (ASDD) ölçeği sosyal birliktelik desteği alt boyutu ($r=-,39$; $p<.01$), YASDÖ (ASDD) ölçeği bilgi desteği alt boyutu ($r=-,32$; $p<.01$), YASDÖ (ASDD) ölçeği duygusal destek alt boyutu ($r=-,36$; $p<.01$), YASDÖ (ASDD) ölçeği bakım desteği alt

boyutu ($r=-,36$; $p<.01$), YASDÖ (ASMD) ölçeği genel ($r=-,41$; $p<.01$), YASDÖ (ASMD) ölçeği sosyal birliktelik desteği alt boyutu ($r=-,39$; $p<.01$), YASDÖ (ASMD) ölçeği bilgi desteği alt boyutu ($r=-,32$; $p<.01$) YASDÖ (ASMD) ölçeği duygusal destek alt boyutu ($r=-,39$; $p<.01$) ve YASDÖ (ASMD) ölçeği bakım desteği alt boyutu ($r=-,37$; $p<.01$) puanları arasında anlamlı, orta düzeyde ve negatif doğrusal bir ilişki bulunmuştur.

-Aile gereksinimlerini belirleme “aracı çevreye açıklama gereksinimi” alt boyut puanlarına ait sonuçlar

Tablo 4.3’de görüldüğü üzere araştırmaya katılan ebeveynlerin aile gereksinimlerini belirleme aracı çevreye açıklama gereksinimi alt boyut puanları ile aile katılım ölçeği genel ($r=-,20$; $p<.01$), genel katılım ($r=-,19$; $p<.01$), öğretmen ile görüşme alt boyutu ($r=-,201$; $p<.01$), YASDÖ (ASDD) ölçeği genel ($r=-,27$; $p<.01$), YASDÖ (ASDD) ölçeği sosyal birliktelik desteği alt boyutu ($r=-,28$; $p<.01$), YASDÖ (ASDD) ölçeği bilgi desteği alt boyutu ($r=-,17$; $p<.01$), YASDÖ (ASDD) ölçeği duygusal destek alt boyutu ($r=-,25$; $p<.01$) ve YASDÖ (ASMD) ölçeği bilgi desteği alt boyutu ($r=-,23$; $p<.01$) puanları arasında anlamlı, düşük düzeyde ve negatif doğrusal bir ilişki bulunmuştur.

Yine Tablo 4.3’de görüldüğü üzere araştırmaya katılan ebeveynlerin aile gereksinimlerini belirleme aracı çevreye açıklama gereksinimi alt boyut puanları ile YASDÖ (ASDD) ölçeği bakım desteği alt boyutu ($r=-,30$; $p<.01$), YASDÖ (ASMD) ölçeği genel ($r=-,33$; $p<.01$), YASDÖ (ASMD) ölçeği sosyal birliktelik desteği alt boyutu ($r=-,33$; $p<.01$), YASDÖ (ASMD) ölçeği duygusal destek alt boyutu ($r=-,32$; $p<.01$) ve YASDÖ (ASMD) ölçeği bakım desteği alt boyutu ($r=-,32$; $p<.01$) puanları arasında anlamlı, orta düzeyde ve negatif doğrusal bir ilişki bulunmuştur.

-Aile Gereksinimlerini Belirleme Aracı “Bilgi Gereksinimi” Alt Boyut Puanlarına Ait Sonuçlar

Tablo 4.3’de görüldüğü üzere araştırmaya katılan ebeveynlerin aile gereksinimlerini belirleme aracı bilgi gereksinimi alt boyut puanları ile YASDÖ (ASDD) ölçeği genel ($r=-,21$; $p<.01$), YASDÖ (ASDD) ölçeği sosyal birliktelik desteği alt boyutu ($r=-,23$; $p<.01$), YASDÖ (ASDD) ölçeği duygusal destek alt boyutu ($r=-,19$; $p<.01$), YASDÖ (ASDD) ölçeği bakım desteği alt boyutu ($r=-,28$; $p<.01$), YASDÖ (ASMD) ölçeği genel ($r=-,29$; $p<.01$), YASDÖ (ASMD) ölçeği bilgi desteği alt boyutu ($r=-,16$; $p<.05$) ve YASDÖ (ASMD) ölçeği duygusal destek alt boyutu ($r=-,26$; $p<.01$) puanları arasında anlamlı, düşük düzeyde ve negatif doğrusal bir ilişki bulunmuştur.

Yine Tablo 4.3'te görüldüğü üzere araştırmaya katılan ebeveynlerin aile gereksinimlerini belirleme aracı bilgi gereksinimi alt boyut puanları ile YASDÖ (ASMD) ölçeği sosyal birliktelik desteği alt boyutu ($r=-,32$; $p<.01$), ve YASDÖ (ASMD) ölçeği bakım desteği alt boyutu ($r=-,31$; $p<.01$) puanları arasında anlamlı, orta düzeyde ve negatif doğrusal bir ilişki bulunmuştur.

-Aile gereksinimlerini belirleme aracı “toplumsal hizmet gereksinimi ve genel destek” alt boyut puanlarına ait sonuçlar

Tablo 4.3'de görüldüğü üzere araştırmaya katılan ebeveynlerin aile gereksinimlerini belirleme aracı toplumsal hizmet gereksinimi ve genel destek alt boyut puanları ile aile katılım ölçeği genel ($r=-,18$; $p<.01$), genel katılım alt boyutu ($r=-,16$; $p<.05$), öğretmen ile görüşme alt boyutu ($r=-,20$; $p<.01$), YASDÖ (ASDD) ölçeği genel ($r=-,27$; $p<.01$), YASDÖ (ASDD) ölçeği sosyal birliktelik desteği alt boyutu ($r=-,26$; $p<.01$), YASDÖ (ASDD) ölçeği bilgi desteği alt boyutu ($r=-,15$; $p<.05$), YASDÖ (ASDD) ölçeği duygusal destek alt boyutu ($r=-,25$; $p<.01$), YASDÖ (ASMD) ölçeği bilgi desteği alt boyutu ($r=-,21$; $p<.01$) ve YASDÖ (ASMD) ölçeği duygusal destek alt boyutu ($r=-,29$; $p<.01$) puanları arasında anlamlı, düşük düzeyde ve negatif doğrusal bir ilişki bulunmuştur.

Yine Tablo 4.3'de görüldüğü üzere araştırmaya katılan ebeveynlerin aile gereksinimlerini belirleme aracı genel destek ve toplumsal hizmet gereksinimi alt boyut puanları ile YASDÖ (ASDD) ölçeği bakım desteği alt boyutu ($r=-,34$; $p<.01$), YASDÖ (ASMD) ölçeği genel ($r=-,31$; $p<.01$), YASDÖ (ASMD) ölçeği sosyal birliktelik desteği alt boyutu ($r=-,30$; $p<.01$) ve YASDÖ (ASMD) ölçeği bakım desteği alt boyutu ($r=-,35$; $p<.01$) puanları arasında anlamlı, orta düzeyde ve negatif doğrusal bir ilişki bulunmuştur.

4.2.2. Aile katılım ölçeği genel ve alt boyut puanları ile YASDÖ (ASDD) ve YASDÖ (ASDD) ölçekleri genel ve alt boyut puanlarına ait korelasyon sonuçları

-Aile katılım ölçeği “genel” puanlarına ait sonuçlar

Tablo 4.3'de görüldüğü üzere araştırmaya katılan ebeveynlerin aile katılım ölçeği genel puanları ile YASDÖ (ASDD) ölçeği bakım desteği alt boyutu ($r=,20$; $p<.01$) ve YASDÖ (ASMD) ölçeği bakım desteği alt boyutu ($r=,19$; $p<.01$) puanları arasında anlamlı, düşük düzeyde ve pozitif doğrusal bir ilişki bulunmuştur.

Tablo 4.3’de görüldüğü üzere araştırmaya katılan ebeveynlerin aile katılım ölçeği genel puanları ile YASDÖ (ASDD) ölçeği genel ($r=,36$; $p<.01$), YASDÖ (ASDD) ölçeği sosyal birliktelik desteği alt boyutu ($r=,35$; $p<.01$), YASDÖ (ASDD) ölçeği bilgi desteği alt boyutu ($r=,32$; $p<.01$), YASDÖ (ASDD) ölçeği duygusal destek alt boyutu ($r=,38$; $p<.01$), YASDÖ (ASMD) ölçeği genel ($r=,396$; $p<.01$), YASDÖ (ASMD) ölçeği sosyal birliktelik desteği alt boyutu ($r=,39$; $p<.01$), YASDÖ (ASMD) ölçeği bilgi desteği alt boyutu ($r=,37$; $p<.01$) ve YASDÖ (ASMD) ölçeği duygusal destek alt boyutu ($r=,43$; $p<.01$) puanları arasında anlamlı, orta düzeyde ve pozitif doğrusal bir ilişki bulunmuştur.

-Aile Katılım Ölçeği “Genel Katılım” Alt Boyut Puanlarına Ait Sonuçlar

Tablo 4.3’de görüldüğü üzere araştırmaya katılan ebeveynlerin aile katılım ölçeği genel katılım alt boyut puanları ile YASDÖ (ASDD) ölçeği bakım desteği alt boyutu ($r=,22$; $p<.01$) ve YASDÖ (ASMD) ölçeği bakım desteği alt boyutu ($r=,21$; $p<.01$) puanları arasında anlamlı, düşük düzeyde ve pozitif doğrusal bir ilişki bulunmuştur.

Tablo 4.3’de görüldüğü üzere araştırmaya katılan ebeveynlerin aile katılım ölçeği genel katılım alt boyut puanları ile YASDÖ (ASDD) ölçeği genel ($r=,38$; $p<.01$), YASDÖ (ASDD) ölçeği sosyal birliktelik desteği alt boyutu ($r=,37$; $p<.01$), YASDÖ (ASDD) ölçeği bilgi desteği alt boyutu ($r=,32$; $p<.01$), YASDÖ (ASDD) ölçeği duygusal destek alt boyutu ($r=,39$; $p<.01$), YASDÖ (ASMD) ölçeği genel ($r=,41$; $p<.01$), YASDÖ (ASMD) ölçeği sosyal birliktelik desteği alt boyutu ($r=,41$; $p<.01$), YASDÖ (ASMD) ölçeği bilgi desteği alt boyutu ($r=,36$; $p<.01$) ve YASDÖ (ASMD) ölçeği duygusal destek alt boyutu ($r=,44$; $p<.01$) puanları arasında anlamlı, orta düzeyde ve pozitif doğrusal bir ilişki bulunmuştur.

-Aile katılım ölçeği “öğretmen ile görüşme” alt boyut puanlarına ait sonuçlar

Tablo 4.3’de görüldüğü üzere araştırmaya katılan ebeveynlerin aile katılım ölçeği öğretmen ile görüşme alt boyut puanları ile YASDÖ (ASDD) ölçeği genel ($r=,29$; $p<.01$), YASDÖ (ASDD) ölçeği sosyal birliktelik desteği alt boyutu ($r=,26$; $p<.01$), YASDÖ (ASDD) ölçeği bilgi desteği alt boyutu ($r=,29$; $p<.01$), ve YASDÖ (ASDD) ölçeği bakım desteği alt boyutu ($r=,12$; $p<.01$) puanları arasında anlamlı, düşük düzeyde ve pozitif doğrusal bir ilişki bulunmuştur.

Tablo 4.3’de görüldüğü üzere araştırmaya katılan ebeveynlerin aile katılım ölçeği öğretmen ile görüşme alt boyut puanları ile YASDÖ (ASDD) ölçeği duygusal destek alt boyutu ($r=,31$; $p<.01$), YASDÖ (ASMD) ölçeği genel ($r=,33$; $p<.01$), YASDÖ (ASMD) ölçeği sosyal

birliktelik desteği alt boyutu ($r=.32$; $p<.01$), YASDÖ (ASMD) ölçeği bilgi desteği alt boyutu ($r=.35$; $p<.01$) ve YASDÖ (ASMD) ölçeği duygusal destek alt boyutu ($r=.37$; $p<.01$) puanları arasında anlamlı, orta düzeyde ve pozitif doğrusal bir ilişki bulunmuştur.

4.2.3. YASDÖ (ASDD) ölçeği genel ve alt boyut puanları ile YASDÖ (ASMD) ölçeği genel ve alt boyut puanlarına ait korelasyon sonuçları

-YASDÖ (ASDD) ölçeği “genel” puanlarına ait sonuçlar

Tablo 4.3’de görüldüğü üzere araştırmaya katılan ebeveynlerin YASDÖ (ASDD) ölçeği genel puanları ile YASDÖ (ASMD) ölçeği genel ($r=.84$; $p<.01$), YASDÖ (ASMD) ölçeği sosyal birliktelik desteği alt boyutu ($r=.81$; $p<.01$), YASDÖ (ASMD) ölçeği bilgi desteği alt boyutu ($r=.70$; $p<.01$), YASDÖ (ASMD) ölçeği duygusal destek alt boyutu ($r=.82$; $p<.01$) ve YASDÖ (ASMD) ölçeği bakım desteği alt boyutu ($r=.71$; $p<.01$) puanları arasında anlamlı, yüksek düzeyde ve pozitif doğrusal bir ilişki bulunmuştur.

-YASDÖ (ASDD) ölçeği “sosyal birliktelik desteği” alt boyut puanlarına ait sonuçlar

Tablo 4.3’de görüldüğü üzere araştırmaya katılan ebeveynlerin YASDÖ (ASDD) ölçeği sosyal birliktelik desteği alt boyut puanları ile YASDÖ (ASMD) ölçeği genel ($r=.82$; $p<.01$), YASDÖ (ASMD) ölçeği sosyal birliktelik desteği alt boyutu ($r=.84$; $p<.01$), YASDÖ (ASMD) ölçeği duygusal destek alt boyutu ($r=.78$; $p<.01$) ve YASDÖ (ASMD) ölçeği bakım desteği alt boyutu ($r=.70$; $p<.01$) puanları arasında anlamlı, yüksek düzeyde ve pozitif doğrusal bir ilişki bulunmuştur. YASDÖ (ASMD) ölçeği bilgi desteği alt boyutu ($r=.64$ $p<.01$) puanları arasında ise anlamlı, orta düzeyde ve pozitif doğrusal bir ilişki bulunmuştur.

-YASDÖ (ASDD) ölçeği “bilgi desteği” alt boyut puanlarına ait sonuçlar

Tablo 4.3’de görüldüğü üzere araştırmaya katılan ebeveynlerin YASDÖ (ASDD) ölçeği bilgi desteği alt boyut puanları ile YASDÖ (ASMD) ölçeği genel ($r=.66$; $p<.01$), YASDÖ (ASMD) ölçeği sosyal birliktelik desteği alt boyutu ($r=.59$; $p<.01$), YASDÖ (ASMD) ölçeği duygusal destek alt boyutu ($r=.61$; $p<.01$) ve YASDÖ (ASMD) ölçeği bakım desteği alt boyutu ($r=.45$; $p<.01$) puanları arasında anlamlı, orta düzeyde ve pozitif doğrusal bir ilişki bulunmuştur. YASDÖ (ASMD) ölçeği bilgi desteği alt boyutu ($r=.77$; $p<.01$) puanları arasında ise anlamlı, yüksek düzeyde ve pozitif doğrusal bir ilişki bulunmuştur.

-YASDÖ (ASDD) ölçeği “duygusal destek” alt boyut puanlarına ait sonuçlar

Tablo 4.3’de görüldüğü üzere araştırmaya katılan ebeveynlerin YASDÖ (ASDD) ölçeği duygusal destek alt boyut puanları ile YASDÖ (ASMD) ölçeği genel ($r=,76$; $p<.01$), YASDÖ (ASMD) ölçeği sosyal birliktelik desteği alt boyutu ($r=,71$; $p<.01$) ve YASDÖ (ASMD) ölçeği duygusal destek alt boyutu ($r=,82$; $p<.01$) puanları arasında anlamlı, yüksek düzeyde ve pozitif doğrusal bir ilişki bulunmuştur.

Tablo 4.3’de görüldüğü üzere araştırmaya katılan ebeveynlerin YASDÖ (ASDD) ölçeği duygusal destek alt boyut puanları ile YASDÖ (ASMD) ölçeği bilgi desteği alt boyutu ($r=,58$; $p<.01$) ve YASDÖ (ASMD) ölçeği bakım desteği alt boyutu ($r=,62$; $p<.01$) puanları arasında ise anlamlı, orta düzeyde ve pozitif doğrusal bir ilişki bulunmuştur.

-YASDÖ (ASDD) ölçeği “bakım desteği” alt boyut puanlarına ait sonuçlar

Tablo 4.3’de görüldüğü üzere araştırmaya katılan ebeveynlerin YASDÖ (ASDD) ölçeği bakım desteği alt boyut puanları ile YASDÖ (ASMD) ölçeği genel ($r=,80$; $p<.01$), YASDÖ (ASMD) ölçeği sosyal birliktelik desteği alt boyutu ($r=,77$; $p<.01$), YASDÖ (ASMD) ölçeği duygusal destek alt boyutu ($r=,76$; $p<.01$) ve YASDÖ (ASMD) ölçeği bakım desteği alt boyutu ($r=,87$; $p<.01$) puanları arasında anlamlı, yüksek düzeyde ve pozitif doğrusal bir ilişki bulunmuştur. YASDÖ (ASMD) ölçeği bilgi desteği alt boyutu ($r=,56$; $p<.01$) puanları arasında ise anlamlı, orta düzeyde ve pozitif doğrusal bir ilişki bulunmuştur.

4.3. Sosyo-demografik özelliklere ait karşılaştırma bulguları

Bu kısımda kişisel veri toplama aracındaki bazı değişkenler ile araştırmada kullanılan ölçeklerin genel ve alt boyutlarına ilişkin sonuçlara yer verilmiştir.

4.3.1 Yaş değişkenine ait bulgular

Araştırmanın bir başka amacı da ebeveynlerin; aile gereksinimlerini belirleme aracı genel, maddi gereksinim, bilgi gereksinimi, çevreye açıklama gereksinimi, toplumsal hizmet gereksinimi ve genel destek; aile katılım ölçeği genel, genel katılım, öğretmen ile görüşme, YASDÖ (ASDD) genel, bilgi desteği, sosyal birliktelik desteği, , bakım desteği, duygusal destek, YASDÖ (ASMD) genel, bilgi desteği, sosyal birliktelik desteği, bakım desteği, duygusal destek alt boyutlarından aldıkları puanlarının; “yaş” değişkenlerine göre aralarında anlamlı bir farklılık bulunup bulunmadığını belirlemektir. Bu amaca yönelik “tek yönlü varyans analizi” tekniği kullanılmıştır. Elde edilen bulgular tablo 4.4 ve 4.5’ de verilmiştir.

Tablo 4. 3 Ebeveynlerin Yaş Değişkeni ile Aile Gereksinimi Belirleme Aracı ve Aile Katılım Ölçeği Alt Boyut Puanlarına Ait Tek Yönlü Varyans Analizi Sonuçları (n:258)

Ölçekler ve Alt Boyutları		Betimsel Sonuçlar			İstatistiksel Analiz					
		n	Ort.	Ss	Gruplar	KT	Sd	KO	F	p
Aile Gereksinimlerini Belirleme Aracı Genel										
a	20-30 Yaş Arası	33	60.9	14.0	G. Arası	446.7	3	148.9	0.67	.57
b	31-40 Yaş Arası	114	57.2	15.1	G. İçi	56567.0	254	222.7		
c	41-50 Yaş Arası	83	58.4	15.6	Toplam	57013.8	257			
d	51 Yaş ve Üzeri	28	60.1	13.0	Fark Sonuçları: ---					
Maddi Gereksinim Alt Boyutu										
a	20-30 Yaş Arası	33	11.3	4.6	G. Arası	16.7	3	5.6	0.32	.81
b	31-40 Yaş Arası	114	10.7	4.2	G. İçi	4408.6	254	17.4		
c	41-50 Yaş Arası	83	10.9	4.1	Toplam	4425.3	257			
d	51 Yaş ve Üzeri	28	11.4	3.6	Fark Sonuçları: ---					
Çevreye Açıklama Gereksinimi Alt Boyutu										
a	20-30 Yaş Arası	33	14.0	4.4	G. Arası	49.5	3	16.5	0.79	.50
b	31-40 Yaş Arası	114	12.6	4.6	G. İçi	5285.5	254	20.8		
c	41-50 Yaş Arası	83	13.0	4.6	Toplam	5335.0	257			
d	51 Yaş ve Üzeri	28	13.3	4.6	Fark Sonuçları: ---					
Bilgi Gereksinimi Alt Boyutu										
a	20-30 Yaş Arası	33	24.1	4.9	G. Arası	22.8	3	7.6	0.24	.87
b	31-40 Yaş Arası	114	23.1	5.7	G. İçi	7934.5	254	31.2		
c	41-50 Yaş Arası	83	23.3	6.0	Toplam	7957.3	257			
d	51 Yaş ve Üzeri	28	23.4	4.5	Fark Sonuçları: ---					
Genel Destek ve Toplumsal Hizmet Gereksinimi Alt Boyutu										
a	20-30 Yaş Arası	33	11.5	4.4	G. Arası	43.9	3	14.6	0.81	.49
b	31-40 Yaş Arası	114	10.7	4.2	G. İçi	4614.1	254	18.2		
c	41-50 Yaş Arası	83	11.2	4.4	Toplam	4658.0	257			
d	51 Yaş ve Üzeri	28	12.0	4.0	Fark Sonuçları: ---					
Aile Katılım Ölçeği Genel										
a	20-30 Yaş Arası	33	72.2	28.9	G. Arası	5864.2	3	1954.7	3.81	.01*
b	31-40 Yaş Arası	114	85.5	20.1	G. İçi	130161.8	254	512.4		
c	41-50 Yaş Arası	83	82.3	21.6	Toplam	136026.1	257			
d	51 Yaş ve Üzeri	28	75.0	27.0	Fark Sonuçları: a<b					
Genel Katılım Alt Boyutu										
a	20-30 Yaş Arası	33	49.0	19.9	G. Arası	2410.5	3	803.5	3.32	.02*
b	31-40 Yaş Arası	114	57.6	13.7	G. İçi	61323.5	254	241.4		
c	41-50 Yaş Arası	83	55.3	14.9	Toplam	63734.0	257			
d	51 Yaş ve Üzeri	28	50.9	18.4	Fark Sonuçları: a<b					
Öğretmen ile Görüşme Alt Boyutu										
a	20-30 Yaş Arası	33	23.2	9.6	G. Arası	761.3	3	253.8	3.96	.01*
b	31-40 Yaş Arası	114	27.9	7.3	G. İçi	16275.1	254	64.1		
c	41-50 Yaş Arası	83	27.0	7.7	Toplam	17036.4	257			
d	51 Yaş ve Üzeri	28	24.1	9.4	Fark Sonuçları: a<b					

*:p<.05 düzeyinde anlamlı – Ort.: Aritmetik Ortalama – KO: Kareler Ortalaması – KT: Kareler Toplamları

Tablo 4.4’ de görüldüğü üzere araştırmaya katılan ebeveynlerin aile katılım ölçeği genel puanlarının ebeveynlerin “yaş grupları” değişkenine göre istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık göstermiştir (F:3,81; sd:3/257; p: .01). Bu farklılığın hangi gruplar arasında olduğunu belirlemek için Scheffe tekniği uygulanmıştır. Yapılan analizlerin sonucunda farklılık; “20-30 yaş” grubunda olan aileler ile “31-40 yaş” grubunda olan aileler arasındadır (I-J:-13,27 – p: .017 - .05). Bu sonuca göre; “20-30 yaş” grubunda olan ebeveynlerin aile katılım ölçeği genel puanları, “31-40 yaş” grubunda olan ailelere göre daha düşük seviyededir. Yaş gruplarının diğer gruplara göre istatistiksel olarak anlamlı farklılık göstermediği bulunmuştur.

Tablo 4.4’ de görüldüğü üzere araştırmaya katılan ebeveynlerin aile katılım ölçeği genel katılım alt boyut puanlarının ebeveynlerin yaş gruplarına göre anlamlı farklılık göstermiştir (F:3,32; sd:3/257; p: .02). Bu farklılığın hangi gruplar arasında olduğunu belirlemek amacıyla Scheffe testi uygulanmıştır. Yapılan analizlerin sonucunda farklılık; “20-30 yaş” grubunda olan aileler ile “31-40 yaş” grubunda olan aileler arasındadır (I-J:-8,57 – p: .029 - .05). Bu sonuca göre; “20-30 yaş” grubunda olan ebeveynlerin aile katılım ölçeği genel katılım alt boyut puanları, “31-40 yaş” grubunda olan ailelere göre daha düşüktür. Yaş grupları ile ölçekler arasında istatistiksel olarak anlamlı farklılık bulunamamıştır.

-Tablo 4.4’ de görüldüğü üzere araştırmaya katılan ebeveynlerin aile katılım ölçeği öğretmen ile görüşme alt boyut puanlarının ebeveynlerin “yaş grupları” değişkenine göre istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık göstermiştir (F:3,96; sd:3/257; p: .009). Bu farklılığın hangi gruplar arasında olduğunu belirlemek için Scheffe tekniği uygulanmıştır. Yapılan analizlerin sonucunda farklılık; “20-30 yaş” grubunda olan aileler ile “31-40 yaş” grubunda olan aileler arasındadır (I-J:-4,70 – p: .017 - .05). Bu sonuca göre; “20-30 yaş” grubunda olan ebeveynlerin aile katılım ölçeği öğretmen ile görüşme alt boyut puanları, “31-40 yaş” grubunda olan ailelere göre daha düşüktür. Yaş değişkenine ait diğer gruplar arasında istatistiksel olarak anlamlı bir fark bulunamamıştır.

-Tablo 4.4’ de görüldüğü üzere araştırmaya katılan ebeveynlerin; “*Aile gereksinimlerini belirleme aracı genel, maddi gereksinim, çevreye açıklama gereksinimi, bilgi gereksinimi, genel destek ve toplumsal hizmet gereksinimi alt boyut*” puanları ile “yaş değişkeni” arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık bulunamamıştır.

Tablo 4. 4 Ebeveynlerin Yaş Değişkeni ile Yenilenmiş Anne Baba Sosyal Destek Ölçeği Alt Boyut Puanlarına Ait Tek Yönlü Varyans Analizi Sonuçları (n:258)

Ölçekler ve Alt Boyutları		Betimsel Sonuçlar			İstatistiksel Analiz					
		n	Ort.	Ss	Gruplar	KT	Sd	KO	F	p
YASDÖ (ASDD) Genel										
a	20-30 Yaş Arası	33	73.6	24.8	G.Arası	1089.4	3	363.1	0.78	.50
b	31-40 Yaş Arası	114	80.0	21.5	G.İçi	117544.9	254	462.8		
c	41-50 Yaş Arası	83	78.3	20.3	Toplam	118634.3	257			
d	51 Yaş ve Üzeri	28	77.3	21.0	Fark Sonuçları:---					
Sosyal Birliktelik Desteği Alt Boyutu										
a	20-30 Yaş Arası	33	24.4	9.5	G.Arası	177.1	3	59.0	0.92	.43
b	31-40 Yaş Arası	114	27.0	8.1	G.İçi	16362.1	254	64.4		
c	41-50 Yaş Arası	83	26.2	7.4	Toplam	16539.2	257			
d	51 Yaş ve Üzeri	28	26.4	7.5	Fark Sonuçları:---					
Bilgi Desteği Alt Boyutu										
a	20-30 Yaş Arası	33	17.4	6.3	G.Arası	86.4	3	28.8	1.15	.33
b	31-40 Yaş Arası	114	18.5	4.8	G.İçi	6319.6	254	24.9		
c	41-50 Yaş Arası	83	18.0	4.7	Toplam	6406.0	257			
d	51 Yaş ve Üzeri	28	16.7	5.0	Fark Sonuçları:---					
Duygusal Destek Alt Boyutu										
a	20-30 Yaş Arası	33	21.1	8.1	G.Arası	148.1	3	49.4	1.00	.39
b	31-40 Yaş Arası	114	23.5	6.9	G.İçi	12529.8	254	49.3		
c	41-50 Yaş Arası	83	23.0	6.3	Toplam	12678.0	257			
d	51 Yaş ve Üzeri	28	23.1	8.2	Fark Sonuçları:---					
Bakım Desteği Alt Boyutu										
a	20-30 Yaş Arası	33	10.8	3.5	G.Arası	2.1	3	0.7	0.05	.98
b	31-40 Yaş Arası	114	11.0	3.7	G.İçi	3196.9	254	12.6		
c	41-50 Yaş Arası	83	11.0	3.3	Toplam	3199.0	257			
d	51 Yaş ve Üzeri	28	11.0	3.6	Fark Sonuçları:---					
YASDÖ (ASMD) Genel										
a	20-30 Yaş Arası	33	70.1	23.4	G.Arası	1758.2	3	586.1	1.40	.24
b	31-40 Yaş Arası	114	78.2	20.1	G.İçi	106244.6	254	418.3		
c	41-50 Yaş Arası	83	75.7	19.7	Toplam	108002.7	257			
d	51 Yaş ve Üzeri	28	74.6	20.5	Fark Sonuçları:---					
Sosyal Birliktelik Desteği Alt Boyutu										
a	20-30 Yaş Arası	33	23.4	8.9	G.Arası	256.6	3	85.5	1.44	.23
b	31-40 Yaş Arası	114	26.5	7.7	G.İçi	14998.6	254	59.0		
c	41-50 Yaş Arası	83	25.6	7.2	Toplam	15255.3	257			
d	51 Yaş ve Üzeri	28	26.1	7.5	Fark Sonuçları:---					
Bilgi Desteği Alt Boyutu										
a	20-30 Yaş Arası	33	16.1	5.4	G.Arası	141.5	3	47.2	2.23	.08
b	31-40 Yaş Arası	114	18.0	4.3	G.İçi	5349.2	254	21.1		
c	41-50 Yaş Arası	83	17.2	4.6	Toplam	5490.7	257			
d	51 Yaş ve Üzeri	28	16.2	4.6	Fark Sonuçları: ---					
Duygusal Destek Alt Boyutu										
a	20-30 Yaş Arası	33	20.1	7.3	G.Arası	216.2	3	72.1	1.81	.14
b	31-40 Yaş Arası	114	22.9	6.2	G.İçi	10070.7	254	39.6		
c	41-50 Yaş Arası	83	22.3	5.8	Toplam	10286.9	257			
d	51 Yaş ve Üzeri	28	21.5	6.6	Fark Sonuçları: ---					
Bakım Desteği Alt Boyutu										
a	20-30 Yaş Arası	33	10.5	3.7	G.Arası	5.1	3	1.7	.128	.94
b	31-40 Yaş Arası	114	10.7	3.8	G.İçi	3385.7	254	13.3		
c	41-50 Yaş Arası	83	10.5	3.5	Toplam	3390.8	257			
d	51 Yaş ve Üzeri	28	10.8	3.6	Fark Sonuçları: ---					

Ort.: Aritmetik Ortalama - KO: Kareler Ortalaması – KT: Kareler Toplamı

-Tablo 4.5’ de görüldüğü üzere araştırmaya katılan ebeveynlerin; *YASDÖ (ASDD) genel, sosyal birliktelik desteği, bilgi desteği, duygusal destek, bakım desteği, YASDÖ (ASMD) genel, sosyal birliktelik desteği, bilgi desteği, duygusal destek, bakım desteği alt boyut*” puanları ile “yaş değişkeni” arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık bulunamamıştır.

4.3.2. Eğitim durumu değişkenine ait bulgular

Araştırmanın bir başka amacı da ebeveynlerin; “aile gereksinimlerini belirleme aracı genel, maddi gereksinim, çevreye açıklama gereksinimi, bilgi gereksinimi, genel destek ve toplumsal hizmet gereksinimi, aile katılım ölçeği genel, genel katılım, öğretmen ile görüşme, YASDÖ (ASDD) genel, bilgi desteği, sosyal birliktelik desteği, bakım desteği, duygusal destek, YASDÖ (ASMD) genel, bilgi desteği, sosyal birliktelik desteği, bakım desteği, duygusal destek” alt boyutlarından aldıkları puanlarının; “eğitim durumu” değişkenlerine göre aralarında anlamlı bir farklılık olup olmadığını belirlemektir. Bu amaca yönelik “tek yönlü varyans analizi” tekniği kullanılmıştır. Elde edilen bulgular Tablo 4.6 ve 4.7’ de verilmiştir.

Tablo 4. 5 Ebeveynlerin Eğitim Durumu Değişkeni ile Aile Gereksinimleri Belirleme Aracı Genel ve Alt Boyut Puanlarına Ait Tek Yönlü Varyans Analizi Sonuçları (n:258)

Ölçekler ve Alt Boyutları		Betimsel Sonuçlar			İstatistiksel Analiz					
		n	Ort.	Ss	Gruplar	KT	Sd	KO	F	p
Aile Gereksinimlerini Belirleme Aracı Genel										
a	İlkokul Mezunu	112	59.8	15.7	G. Arası	1604.5	3	534.8	2.45	.06
b	Ortaokul Mezunu	54	61.0	15.6	G. İçi	55409.3	254	218.1		
c	Lise Mezunu	48	55.3	13.1	Toplam	57013.8	257			
d	Üniversite Mezunu	44	54.9	12.8	Fark Sonuçları: ---					
Maddi Gereksinim Alt Boyutu										
a	İlkokul Mezunu	112	12.0	4.1	G. Arası	439.6	3	146.5	9.33	.00*
b	Ortaokul Mezunu	54	11.7	4.3	G. İçi	3985.6	254	15.7		
c	Lise Mezunu	48	9.0	3.0	Toplam	4425.3	257			
d	Üniversite Mezunu	44	9.3	4.1	Fark Sonuçları: a>c – a>d – b>c – b>d					
Çevreye Açıklama Gereksinimi Alt Boyutu										
a	İlkokul Mezunu	112	13.5	4.8	G. Arası	132.9	3	44.3	2.16	.09
b	Ortaokul Mezunu	54	13.6	4.7	G. İçi	5202.1	254	20.5		
c	Lise Mezunu	48	12.1	4.2	Toplam	5335.0	257			
d	Üniversite Mezunu	44	11.9	3.9	Fark Sonuçları:---					
Bilgi Gereksinimi Alt Boyutu										
a	İlkokul Mezunu	112	22.9	6.0	G. Arası	55.3	3	18.4	.592	.62
b	Ortaokul Mezunu	54	24.1	5.2	G. İçi	7902.0	254	31.1		
c	Lise Mezunu	48	23.5	5.4	Toplam	7957.3	257			
d	Üniversite Mezunu	44	23.2	5.0	Fark Sonuçları:---					
Genel Destek ve Toplumsal Hizmet Gereksinimi Alt Boyutu										
a	İlkokul Mezunu	112	11.4	4.1	G. Arası	54.5	3	18.2	1.00	.39
b	Ortaokul Mezunu	54	11.6	4.7	G. İçi	4603.5	254	18.1		
c	Lise Mezunu	48	10.5	4.3	Toplam	4658.0	257			
d	Üniversite Mezunu	44	10.5	3.9	Fark Sonuçları:---					
Aile Katılım Ölçeği Genel										
a	İlkokul Mezunu	112	73.5	25.2	G. Arası	15277.4	3	5092.5	10.7	.00*
b	Ortaokul Mezunu	54	82.7	19.9	G. İçi	120748.6	254	475.4		
c	Lise Mezunu	48	90.2	18.8	Toplam	136026.1	257			
d	Üniversite Mezunu	44	91.5	17.1	Fark Sonuçları: a<c – a<d					
Genel Katılım Alt Boyutu										
a	İlkokul Mezunu	112	49.4	16.9	G. Arası	7368.5	3	2456.2	11.0	.00*
b	Ortaokul Mezunu	54	55.9	13.7	G. İçi	56365.5	254	221.9		
c	Lise Mezunu	48	60.6	13.4	Toplam	63734.0	257			
d	Üniversite Mezunu	44	62.1	12.0	Fark Sonuçları: a<b – a<c – a<d					
Öğretmen ile Görüşme Alt Boyutu										
a	İlkokul Mezunu	112	24.1	9.3	G. Arası	1440.8	3	480.3	7.82	.00*
b	Ortaokul Mezunu	54	26.8	7.0	G. İçi	15595.6	254	61.4		
c	Lise Mezunu	48	29.6	6.2	Toplam	17036.4	257			
d	Üniversite Mezunu	44	29.3	6.0	Fark Sonuçları: a<c – a<d					

*:p<.001 düzeyinde anlamlı – Ort.: Aritmetik Ortalama - KO: Kareler Ortalaması – KT: Kareler Toplamı

Tablo 4.6' dan görüldüğü üzere araştırmaya katılan ebeveynlerin; aile gereksinimlerini belirleme aracı ölçeği maddi gereksinim alt boyut puanlarının ebeveynlerin “eğitim durumu” değişkenine göre istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık göstermiştir ($F:9,33$; $sd:3/257$; $p: .00$). Bu farklılığın hangi gruplar arasında olduğunu belirlemek için Scheffe tekniği uygulanmıştır. Yapılan analizlerin sonucunda farklılık; ilkokuldan mezun olan gruptaki aileler ile liseden mezun olan gruptaki aileler arasında ($I-J:2,93 - p: .00 - .05$), ilkokuldan mezun olan gruptaki aileler ile üniversiteden mezun olan gruptaki aileler arasında ($I-J:2,65 - p: .001 - .05$), ortaokuldan mezun olan gruptaki aileler ile liseden mezun olan gruptaki aileler arasında ($I-J:2,66 - p: .005 - .05$) ve ortaokuldan mezun olan gruptaki aileler ile üniversiteden mezun olan gruptaki aileler arasındadır ($I-J:2,38 - p: .017 - .05$).

Bu sonuca göre; ilkokuldan mezun olan gruptaki ebeveynlerin; aile gereksinimlerini belirleme aracı ölçeği maddi gereksinim alt boyut puanları, liseden ve üniversiteden mezun olan gruptaki ailelere göre daha yüksektir. Yine bu sonuca göre “ortaokuldan mezun olan gruptaki ebeveynlerin; aile gereksinimlerini belirleme aracı ölçeği maddi gereksinim alt boyut puanları, liseden ve üniversiteden mezun olan gruptaki ailelere göre daha yüksektir. Eğitim durumu değişkenine ait diğer gruplar arasında istatistiksel olarak anlamlı bir fark bulunamamıştır.

Tablo 4.6' dan görüldüğü üzere araştırmaya katılan ebeveynlerin; aile katılım ölçeği genel puanlarının ebeveynlerin eğitim durumlarına göre istatistiksel olarak anlamlı farklılık bulunmuştur ($F:10,7$; $sd:3/257$; $p: .00$). Bu farklılığın hangi gruplar arasında olduğunu belirlemek için Scheffe tekniği uygulanmıştır. Yapılan analizlerin sonucunda farklılık; ilkokuldan mezun olan gruptaki aileler ile liseden mezun olan gruptaki aileler arasında ($I-J:-16,73 - p: .000 - .05$) ve ilkokuldan mezun olan gruptaki aileler ile üniversiteden mezun olan gruptaki aileler arasındadır ($I-J:-17,96 - p: .00 - .05$).

Bu sonuca göre; ilkokuldan mezun olan gruptaki ebeveynlerin; aile katılım ölçeği genel puanları, liseden ve üniversiteden mezun olan gruptaki ailelere göre daha düşüktür. Eğitim durumu değişkenine ait diğer gruplar arasında istatistiksel olarak anlamlı bir fark bulunamamıştır.

Tablo 4.6' dan görüldüğü üzere araştırmaya katılan ebeveynlerin; aile katılım ölçeği genel katılım alt boyut puanlarının ebeveynlerin “eğitim durumu” değişkenine göre istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık göstermiştir ($F:11,06$; $sd:3/257$; $p: .00$). Bu farklılığın hangi gruplar arasında olduğunu belirlemek için Scheffe tekniği uygulanmıştır. Yapılan analizlerin

sonucunda farklılık; ilkokuldan mezun olan gruptaki aileler ile ortaokuldan mezun olan gruptaki aileler arasında (I-J:-6,52 – p: .043 - .05), ilkokuldan mezun olan gruptaki aileler ile liseden mezun olan gruptaki aileler arasında (I-J:-11,27 – p: .00 - .05) ve ilkokuldan mezun olan gruptaki aileler ile üniversiteden mezun olan gruptaki aileler arasındadır (I-J:-12,77 – p: .00 - .05).

Bu sonuca göre; ilkokuldan mezun olan gruptaki ebeveynlerin; aile katılım ölçeği genel katılım alt boyut puanları, ortaokuldan, liseden ve üniversiteden mezun olan gruptaki ailelere göre daha düşüktür. Eğitim durumu değişkenine ait diğer gruplar arasında istatistiksel olarak anlamlı bir fark bulunamamıştır.

Tablo 4.6’ dan görüldüğü üzere araştırmaya katılan ebeveynlerin; aile katılım ölçeği öğretmen ile görüşme alt boyut puanlarının ebeveynlerin “eğitim durumu” değişkenine göre istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık göstermiştir (F:7,82; sd:3/257; p: .00). Bu farklılığın hangi gruplar arasında olduğunu belirlemek için Scheffe tekniği uygulanmıştır. Yapılan analizlerin sonucunda farklılık; ilkokuldan mezun olan gruptaki aileler ile liseden mezun olan gruptaki aileler arasında (I-J:-5,45 – p: .00 - .05) ve ilkokuldan mezun olan gruptaki aileler ile üniversiteden mezun olan gruptaki aileler arasındadır (I-J:-5,19 – p: .001 - .05).

Bu sonuca göre; ilkokuldan mezun olan gruptaki ebeveynlerin; aile katılım ölçeği öğretmen ile görüşme alt boyut puanları, liseden ve üniversiteden mezun olan gruptaki ailelere göre daha düşüktür. Eğitim durumu değişkenine ait diğer gruplar arasında istatistiksel olarak anlamlı bir fark bulunamamıştır.

-Tablo 4.6’ dan görüldüğü üzere araştırmaya katılan ebeveynlerin; “Aile gereksinimlerini belirleme aracı genel, bilgi gereksinimi, çevreye açıklama gereksinimi, toplumsal hizmet gereksinimi ve genel destek alt boyut” puanlarıyla “eğitim durumu değişkeni” arasında istatistiksel olarak anlamlı farklılık bulunamamıştır.

Tablo 4. 6 Ebeveynlerin Eğitim Durumu Değişkeni ile Yenilenmiş Anne Baba Sosyal Destek Ölçeği ve Alt Boyut Puanlarına Ait Tek Yönlü Varyans Analizi Sonuçları (n:258)

Ölçekler ve Alt Boyutları		Betimsel Sonuçlar			İstatistiksel Analiz					
		n	Ort.	Ss	Gruplar	K T	Sd	KO	F	p
YASDÖ (ASDD) Genel										
a	İlkokul Mezunu	112	73.8	22.9	G.Arası	4063.2	3	1354.4	3.00	.031
b	Ortaokul Mezunu	54	81.4	19.4	G.İçi	114571.1	254	451.1		
c	Lise Mezunu	48	82.4	20.0	Toplam	118634.3	257			
d	Üniversite Mezunu	44	81.6	20.2	Fark Sonuçları: a<c					
Sosyal Birliktelik Desteği Alt Boyutu										
a	İlkokul Mezunu	112	24.6	8.3	G.Arası	621.6	3	207.2	3.30	.021*
b	Ortaokul Mez.	54	27.3	7.8	G.İçi	15917.6	254	62.7		
c	Lise Mezunu	48	28.1	7.5	Toplam	16539.2	257			
d	Üniversite Mez	44	27.7	7.5	Fark Sonuçları: a<c					
Bilgi Desteği Alt Boyutu										
a	İlkokul Mezunu	112	16.9	5.5	G.Arası	253.8	3	84.6	3.49	.016*
b	Ortaokul Mez.	54	19.1	3.6	G.İçi	6152.2	254	24.2		
c	Lise Mezunu	48	18.9	5.3	Toplam	6406.0	257			
d	Üniversite Mez	44	18.5	4.5	Fark Sonuçları: a<b					
Duygusal Destek Alt Boyutu										
a	İlkokul Mezunu	112	21.8	7.7	G.Arası	291.2	3	97.1	1.99	.116
b	Ortaokul Mez.	54	23.7	6.3	G.İçi	12386.7	254	48.8		
c	Lise Mezunu	48	24.2	6.4	Toplam	12678.0	257			
d	Üniversite Mez	44	23.8	6.4	Fark Sonuçları:---					
Bakım Desteği Alt Boyutu										
a	İlkokul Mezunu	112	10.5	3.6	G.Arası	44.4	3	14.8	1.19	.314
b	Ortaokul Mez.	54	11.3	3.8	G.İçi	3154.6	254	12.4		
c	Lise Mezunu	48	11.2	3.2	Toplam	3199.0	257			
d	Üniversite Mez	44	11.6	3.4	Fark Sonuçları:---					
YASDÖ (ASMD) Genel										
a	İlkokul Mezunu	112	72.2	20.6	G.Arası	2741.7	3	913.9	2.20	.088
b	Ortaokul Mez.	54	78.5	19.0	G.İçi	105261.0	254	414.4		
c	Lise Mezunu	48	78.5	20.0	Toplam	108002.7	257			
d	Üniversite Mez	44	79.4	21.7	Fark Sonuçları:---					
Sosyal Birliktelik Desteği Alt Boyutu										
a	İlkokul Mezunu	112	24.6	7.7	G.Arası	302.0	3	100.7	1.71	.165
b	Ortaokul Mez.	54	26.5	7.9	G.İçi	14953.2	254	58.9		
c	Lise Mezunu	48	27.0	7.2	Toplam	15255.3	257			
d	Üniversite Mez	44	26.8	7.8	Fark Sonuçları:---					
Bilgi Desteği Alt Boyutu										
a	İlkokul Mezunu	112	16.5	4.8	G.Arası	157.0	3	52.3	2.49	.061
b	Ortaokul Mez.	54	18.4	3.7	G.İçi	5333.6	254	21.0		
c	Lise Mezunu	48	17.7	4.6	Toplam	5490.7	257			
d	Üniversite Mez	44	17.7	5.1	Fark Sonuçları:---					
Duygusal Destek Alt Boyutu										
a	İlkokul Mezunu	112	21.1	6.5	G.Arası	239.8	3	79.9	2.02	.111
b	Ortaokul Mez.	54	22.7	5.9	G.İçi	10047.1	254	39.6		
c	Lise Mezunu	48	23.0	6.0	Toplam	10286.9	257			
d	Üniversite Mez	44	23.4	6.5	Fark Sonuçları:---					
Bakım Desteği Alt Boyutu										
a	İlkokul Mezunu	112	10.1	3.4	G.Arası	76.1	3	25.4	1.94	.123
b	Ortaokul Mez.	54	10.9	3.9	G.İçi	3314.7	254	13.0		
c	Lise Mezunu	48	10.8	3.6	Toplam	3390.8	257			
d	Üniversite Mez	44	11.5	3.7	Fark Sonuçları:---					

*:p<.05 düzeyinde anlamlı - Ort: Aritmetik Ortalama - KO: Kareler Ortalaması – KT: Kareler Toplamı

Tablo 4.7’ de görüldüğü üzere araştırmaya katılan ebeveynlerin YASDÖ (ASDD) ölçeği genel puanlarının ebeveynlerin eğitim durumlarına göre istatistiksel olarak anlamlı farklılık bulunmaktadır (F:3,00; sd:3/257; p: ,031). Bu hangi gruplar arasında olduğunu bulmak için Scheffe tekniği uygulanmıştır. Yapılan analizlerin sonucunda farklılık; ilkokuldan mezun

olan gruptaki aileler ile liseden mezun olan gruptaki aileler arasındadır (I-J:-8,60 – p: .045 - .05).

Bu sonuca göre; ilkokuldan mezun olan gruptaki ebeveynlerin, YASDÖ (ASDD) ölçeği genel puanları, liseden mezun olan gruptaki ailelere göre daha düşük düzeydedir. Ebeveynlerin eğitim durumları ile araştırmada kullanılan diğer ölçekler ve alt boyutları arasında istatistiksel olarak anlamlı farklılık bulunamamıştır.

-Tablo 4.7' de görüldüğü üzere araştırmaya katılan ebeveynlerin YASDÖ (ASDD) ölçeği sosyal birliktelik desteği alt boyut puanlarının ebeveynlerin eğitim durumlarına göre istatistiksel olarak anlamlı farklılaşmaktadır (F:3,30; sd:3/257; p: .021). Bu farklılığın nerede olduğunu bulmak için Scheffe tekniği uygulanmıştır. Yapılan analizlerin doğrultusunda farklılık; ilkokuldan mezun olan gruptaki aileler ile liseden mezun olan gruptaki aileler arasındadır (I-J:-3,49 – p: .043 - .05).

Bu sonuca göre; ilkokuldan mezun olan gruptaki ebeveynlerin, YASDÖ (ASDD) ölçeği sosyal birliktelik desteği alt boyut puanları, liseden mezun olan gruptaki ailelere göre daha düşük düzeydedir. Ebeveynlerin eğitim durumlarının diğer ölçek ve alt boyutlar ile arasında istatistiksel olarak anlamlı farklılık bulunamamıştır.

-Tablo 4.7' de görüldüğü üzere araştırmaya katılan ebeveynlerin YASDÖ (ASDD) ölçeği bilgi desteği alt boyut puanlarının ebeveynlerin eğitim durumlarına göre istatistiksel bakımdan anlamlı olarak farklılaştığı belirlenmiştir (F:3,49; sd:3/257; p: .016). Bu farklılığın nerede olduğunu belirlemek için Scheffe tekniği uygulanmıştır. Yapılan analizlerin sonucunda farklılık; ilkokuldan mezun olan gruptaki aileler ile ortaokuldan mezun olan gruptaki aileler arasındadır (I-J:-2,18 – p: .040 - .05).

Bu sonuca göre; ilkokuldan mezun olan gruptaki ebeveynlerin, YASDÖ (ASDD) ölçeği bilgi desteği alt boyut puanları, ortaokuldan mezun olan gruptaki ailelere göre daha düşük düzeydedir. Ebeveynlerin eğitim durumlarına ait puanlar ile diğer ölçek ve alt boyutlar ile arasında istatistiksel olarak anlamlı farklılık bulunamamıştır.

Tablo 4.7' de görüldüğü üzere araştırmaya katılan ebeveynlerin, YASDÖ (ASDD) genel bakım desteği, duygusal destek, YASDÖ (ASMD) genel, sosyal birliktelik desteği, bilgi desteği, duygusal destek bakım desteği alt boyut" puanları ile ebeveynlerin eğitim durumları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık bulunamamıştır.

*:p<.05 düzeyinde anlamlı - Ort.: Aritmetik Ortalama - KO: Kareler Ortalaması – KT: Kareler Toplamı

Tablo 4.8’ de görüldüğü üzere araştırmaya katılan ebeveynlerin; aile gereksinimlerini belirleme aracı ölçeği genel puanlarının ebeveynlerin meslek durumlarına göre istatistiksel olarak anlamlı farklılık bulunmuştur (F:2,81; sd:3/257; p: .040). Bu farklılığın nerede olduğunu bulmak için Scheffe tekniği uygulanmıştır. Yapılan analizlerin sonucunda farklılık; mesleği memur olan gruptaki aileler ile mesleği diğer meslek gruplarından olan gruptaki aileler arasındadır (I-J:-9,97 – p: .049 - .05).

Bu sonuca göre; mesleği memur olan gruptaki ebeveynlerin, aile gereksinimlerini belirleme aracı ölçeği genel puanları, mesleği diğer meslek gruplarından olan gruptaki ailelere göre daha düşüktür. Ebeveynlerin meslek durumları ile ölçekler ve alt boyutlarının arasında istatistiksel olarak anlamlı farklılık bulunamamıştır.

Tablo 4.8’ de anlaşılabacağı gibi araştırmaya katılan ebeveynlerin; aile gereksinimlerini belirleme aracı ölçeği maddi gereksinim alt boyut puanlarının ebeveynlerin meslek durumlarına göre istatistiksel olarak anlamlı farklılık bulunmaktadır (F:8,30; sd:3/257; p: .000). Bu farklılığın nerede olduğunu bulmak için Scheffe tekniği uygulanmıştır. Yapılan analizlerin sonucunda farklılıklar; ev hanımı olan gruptaki aileler ile mesleği memurluk olan gruptaki aileler arasında (I-J:2,74 – p: .003 - .05), ev hanımı olan gruptaki aileler ile mesleği diğer meslek gruplarından olan gruptaki aileler arasında (I-J:-2,16 – p: .047 - .05) ve mesleği esnaf-işçi olan gruptaki aileler ile mesleği diğer meslek gruplarından olan gruptaki aileler arasındadır (I-J:-3,27 – p: .006 - .05).

Bu sonuca göre; ev hanımı olan ebeveynlerin, aile gereksinimlerini belirleme aracı ölçeği maddi gereksinim alt boyut puanları, mesleği memurluk olan gruptaki ailelere göre daha yüksektir. Yine bu sonuca göre mesleği diğer meslek gruplarından olan ebeveynlerin; aile gereksinimlerini belirleme aracı ölçeği maddi gereksinim alt boyut puanları, mesleği memurluk ve esnaf-işçi olan gruptaki ailelere göre daha yüksektir. Ebeveynlerin meslek durumlarının diğer gruplar arasında istatistiksel olarak anlamlı bir fark bulunamamıştır.

Tablo 4.8’ de görüldüğü üzere araştırmaya katılan ebeveynlerin; aile katılım ölçeği genel puanlarının ebeveynlerin “meslek durumu” değişkenine göre istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık göstermiştir (F:3,75; sd:3/257; p: .011). Bu farklılığın hangi gruplar arasında olduğunu belirlemek için Scheffe tekniği uygulanmıştır. Yapılan analizlerin sonucunda farklılıklar; ev hanımı olan gruptaki aileler ile mesleği memurluk olan gruptaki aileler arasında

(I-J:-12,74 – p: .021 - .05), mesleği memurluk olan gruptaki aileler ile mesleği esnaf-işçi olan gruptaki aileler arasında (I-J:14,40 – p: .037 - .05) ve mesleği memurluk olan gruptaki aileler ile mesleği diğer meslek gruplarından olan gruptaki aileler arasındadır (I-J:17,60 – p: .017 - .05).

Bu sonuca göre; ev hanımı olan ebeveynlerin aile katılım ölçeği genel puanları, mesleği memurluk olan gruptaki ailelere göre daha düşüktür. Yine bu sonuca göre mesleği memurluk olan gruptaki ebeveynlerin; aile katılım ölçeği genel puanları, mesleği esnaf-işçi ve mesleği diğer meslek gruplarından olan gruptaki ailelere göre daha yüksektir. Ebeveynlerin meslek durumlarının diğer gruplar arasında istatistiksel olarak anlamlı bir fark bulunamamıştır.

Tablo 4.8’ de görüldüğü üzere araştırmaya katılan ebeveynlerin; aile katılım ölçeği genel katılım alt boyut puanlarının ebeveynlerin “meslek durumu” değişkenine göre istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık göstermiştir (F:4,24; sd:3/257; p: .006). Bu farklılığın hangi gruplar arasında olduğunu belirlemek için Scheffe tekniği uygulanmıştır. Yapılan analizlerin sonucunda farklılıklar; ev hanımı olan gruptaki aileler ile mesleği memurluk olan gruptaki aileler arasında (I-J:-9,28 – p: .012 - .05), mesleği memurluk olan gruptaki aileler ile mesleği esnaf-işçi olan gruptaki aileler arasında (I-J:9,59 – p: .044 - .05) ve mesleği memurluk olan gruptaki aileler ile mesleği diğer meslek gruplarından olan gruptaki aileler arasındadır (I-J:13,14 – p: .007 - .05).

Bu sonuca göre; ev hanımı olan ebeveynlerin, aile katılım ölçeği genel katılım alt boyut puanları, mesleği memurluk olan gruptaki ailelere göre daha düşüktür. Yine bu sonuca göre mesleği memurluk olan gruptaki ebeveynlerin; aile katılım ölçeği genel katılım alt boyut puanları, mesleği esnaf-işçi ve mesleği diğer meslek gruplarından olan gruptaki ailelere göre daha yüksektir. Ebeveynlerin meslek durumlarının diğer gruplar arasında istatistiksel olarak anlamlı bir fark bulunamamıştır.

Tablo 4.8’ de görüldüğü üzere araştırmaya katılan ebeveynlerin, “Aile gereksinimlerini belirleme aracı ölçeği; çevreye açıklama gereksinimi, bilgi gereksinimi ve toplumsal hizmet gereksinimi, genel destek ve aile katılım ölçeği öğretmen ile görüşme alt boyut alt boyut” puanları ile ebeveynlerin meslek durumları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık bulunamamıştır.

Tablo 4. 8 Ebeveynlerin Meslek Değişkeni ile Yenilenmiş Anne Baba Sosyal Destek Ölçeği ve Alt Boyut Puanlarına Ait Tek Yönlü Varyans Analizi Sonuçları (n:258)

Ölçekler ve Alt Boyutları		Betimsel Sonuçlar			İstatistiksel Analiz				
		n	Ort.	Ss	Gruplar	KT	Sd	KO	F p
YASDÖ (ASDD) Genel									
A	Ev Hanımı	158	76.6	22.1	G.Arası	1320.7	3	440.2	.953 .415
b	Memur	32	81.1	21.0	G.İçi	117313.6	254	461.9	
C	Esnaf. İşçi	41	80.4	21.0	Toplam	118634.3	257		
d	Diğer	27	82.3	18.8					
Sosyal Birliktelik Desteği Alt Boyutu									
A	Ev Hanımı	158	25.5	8.1	G.Arası	270.2	3	90.1	1.40 .241
b	Memur	32	27.6	7.7	G.İçi	16269.0	254	64.1	
C	Esnaf. İşçi	41	27.5	8.1	Toplam	16539.2	257		
d	Diğer	27	27.8	7.6					
Bilgi Desteği Alt Boyutu									
A	Ev Hanımı	158	17.9	5.4	G.Arası	16.3	3	5.4	.216 .885
b	Memur	32	18.6	4.8	G.İçi	6389.7	254	25.2	
C	Esnaf. İşçi	41	18.0	4.1	Toplam	6406.0	257		
d	Diğer	27	18.2	4.3					
Duygusal Destek Alt Boyutu									
A	Ev Hanımı	158	22.6	7.1	G.Arası	72.3	3	24.1	.485 .693
b	Memur	32	23.6	6.5	G.İçi	12605.7	254	49.6	
C	Esnaf. İşçi	41	23.3	6.6	Toplam	12678.0	257		
d	Diğer	27	24.1	7.7					
Bakım Desteği Alt Boyutu									
A	Ev Hanımı	158	10.6	3.6	G.Arası	86.4	3	28.8	2.34 .073
b	Memur	32	11.2	3.2	G.İçi	3112.6	254	12.3	
C	Esnaf. İşçi	41	11.6	3.7	Toplam	3199.0	257		
d	Diğer	27	12.3	3.2					
YASDÖ (ASMD) Genel									
a	Ev Hanımı	158	73.8	20.8	G.Arası	1959.9	3	653.3	1.56 .198
b	Memur	32	81.0	20.7	G.İçi	106042.8	254	417.5	
c	Esnaf. İşçi	41	78.6	21.1	Toplam	108002.7	257		
d	Diğer	27	78.2	16.3					
Sosyal Birliktelik Desteği Alt Boyutu									
a	Ev Hanımı	158	24.9	7.8	G.Arası	336.0	3	112.0	1.90 .129
b	Memur	32	27.8	7.6	G.İçi	14919.3	254	58.7	
c	Esnaf. İşçi	41	26.8	7.8	Toplam	15255.3	257		
d	Diğer	27	27.1	6.6					
Bilgi Desteği Alt Boyutu									
a	Ev Hanımı	158	17.1	4.7	G.Arası	33.2	3	11.1	.514 .673
b	Memur	32	18.0	4.8	G.İçi	5457.5	254	21.5	
c	Esnaf. İşçi	41	17.7	4.5	Toplam	5490.7	257		
d	Diğer	27	17.4	4.0					
Duygusal Destek Alt Boyutu									
a	Ev Hanımı	158	21.7	6.5	G.Arası	133.8	3	44.6	1.11 .343
b	Memur	32	23.9	6.2	G.İçi	10153.1	254	40.0	
c	Esnaf. İşçi	41	22.5	6.3	Toplam	10286.9	257		
d	Diğer	27	22.3	5.1					
Bakım Desteği Alt Boyutu									
a	Ev Hanımı	158	10.1	3.6	G.Arası	112.9	3	37.6	2.91 .035
b	Memur	32	11.2	3.5	G.İçi	3277.9	254	12.9	
c	Esnaf. İşçi	41	11.6	3.9	Toplam	3390.8	257		
d	Diğer	27	11.4	3.1					

*:p<.05 düzeyinde anlamlı - Ort.: Aritmetik Ortalama - KO: Kareler Ortalaması – KT: Kareler Toplamı

Tablo 4.9' den anlaşılacağı gibi araştırmaya katılan ebeveynlerin; YASDÖ (ASMD) ölçeği bakım desteği alt boyut puanlarının ebeveynlerin meslek durumlarına göre istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık göstermiştir (F:2,91; sd:3/257; p: .035). Bu farklılığın nerede olduğunu belirlemek için Scheffe tekniği uygulanmıştır. Yapılan analizlerin sonucunda

farklılıklar; ev hanımı olan gruptaki aileler ile mesleği memurluk mesleğine sahip aileler arasındadır (I-J:-1,53 – p: .043 - .05).

Bu sonuç doğrultusunda; ev hanımı olan ebeveynlerin, YASDÖ (ASMD) ölçeği bakım desteği alt boyut puanları, mesleği memurluk olan gruptaki ailelere göre daha düşük düzeydedir. Ebeveynlerin mesleklerine yönelik puanlar ile diğer ölçekler ve alt boyutları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir fark bulunamamıştır.

Tablo 4.9’ dan görüldüğü üzere araştırmaya katılan ebeveynlerin; YASDÖ (ASDD) genel, bilgi desteği, sosyal birliktelik desteği, bakım desteği, duygusal destek, YASDÖ (ASMD) genel, bilgi desteği, duygusal destek ve sosyal birliktelik desteği alt boyut” puanları ile “meslek durumu değişkeni” arasında istatistiksel olarak anlamlı farklılık bulunamamıştır.

4.3.4. Cinsiyet değişkenine ait bulgular

Araştırmanın bir başka amacı da ebeveynlerin; “aile gereksinimlerini belirleme aracı genel, maddi gereksinim, çevreye açıklama gereksinimi, bilgi gereksinimi, genel destek ve toplumsal hizmet gereksinimi, aile katılım ölçeği genel, genel katılım, öğretmen ile görüşme, YASDÖ (ASDD) genel, bilgi desteği, sosyal birliktelik desteği, bakım desteği, duygusal destek, YASDÖ (ASMD) genel, bilgi desteği, sosyal birliktelik desteği, bakım desteği, duygusal destek” alt boyutlarından aldıkları puanlarının; ebeveynlerin cinsiyetlerine göre anlamlı farklılığın bulunup bulunmadığını belirlemektir. Bu amaca yönelik “Bağımsız Grup t-Testi” tekniği kullanılmıştır. Elde edilen sonuçlar Tablo 4.10’ da verilmiştir.

Tablo 4. 9 Cinsiyet Değişkenine Ait Bağımsız Grup t-Testi Sonuçları (n:258)

Ölçekler ve Alt Boyutları	Cinsiyet	n	Ort.	SS	Sd	t	p
Aile Gereksinimlerini Belirleme Aracı Genel	Kadın	174	57.66	15.03	256	-1.09	.276
	Erkek	84	59.82	14.58			
Maddi Gereksinim	Kadın	174	10.79	4.23	256	-0.73	.466
	Erkek	84	11.19	3.99			
Çevreye Açıklama Gereksinimi	Kadın	174	12.72	4.52	256	-1.37	.171
	Erkek	84	13.55	4.61			
Bilgi Gereksinimi	Kadın	174	23.10	5.67	256	-0.95	.341
	Erkek	84	23.81	5.34			
Genel Destek ve Toplumsal Hizmet Gereksinimi	Kadın	174	11.05	4.26	256	-0.39	.695
	Erkek	84	11.27	4.27			
Aile Katılım Ölçeği Genel	Kadın	174	81.98	22.98	256	0.39	.699
	Erkek	84	80.80	23.18			
Genel Katılım	Kadın	174	55.14	15.75	256	0.20	.842
	Erkek	84	54.73	15.83			
Öğretmen ile Görüşme	Kadın	174	26.84	8.13	256	0.71	.479
	Erkek	84	26.07	8.20			
YASDÖ (ASDD) Genel	Kadın	174	77.80	22.12	256	-0.59	.558
	Erkek	84	79.48	20.19			
Sosyal Birliktelik Desteği	Kadın	174	26.02	8.11	256	-0.98	.329
	Erkek	84	27.06	7.84			
Bilgi Desteği	Kadın	174	17.88	5.31	256	-0.59	.553
	Erkek	84	18.27	4.29			
Duygusal Destek	Kadın	174	23.06	7.34	256	0.23	.816
	Erkek	84	22.85	6.36			
Bakım Desteği	Kadın	174	10.84	3.56	256	-0.98	.329
	Erkek	84	11.30	3.46			
YASDÖ (ASMD) Genel	Kadın	174	75.10	20.84	256	-0.93	.352
	Erkek	84	77.64	19.79			
Sosyal Birliktelik Desteği	Kadın	174	25.40	7.76	256	-1.15	.249
	Erkek	84	26.58	7.57			
Bilgi Desteği	Kadın	174	17.14	4.72	256	-0.94	.349
	Erkek	84	17.71	4.42			
Duygusal Destek	Kadın	174	22.11	6.52	256	-0.30	.763
	Erkek	84	22.37	5.94			
Bakım Desteği	Kadın	174	10.45	3.63	256	-1.09	.275
	Erkek	84	10.98	3.62			

Tablo 4.10' dan görüldüğü üzere araştırmaya katılan ebeveynlerin; maddi gereksinim, aile gereksinimlerini belirleme aracı genel, çevreye açıklama gereksinimi, genel destek ve toplumsal hizmet gereksinimi, bilgi gereksinimi ,aile katılım ölçeği genel, öğretmen ile görüşme, genel katılımı YASDÖ (ASDD) genel, bilgi desteği, sosyal birliktelik desteği, bakım desteği, duygusal destek, YASDÖ (ASMD) genel, bilgi desteği, sosyal birliktelik desteği, bakım desteği, duygusal destek, puanları cinsiyet değişkenine göre istatistiksel açıdan anlamlı farklılık göstermemektedir.

4.3.5. Çocuklara konulan tanı durumu değişkenine ait bulgular

Araştırmanın bir başka amacı da ebeveynlerin; “aile gereksinimlerini belirleme aracı genel, maddi gereksinim, bilgi gereksinimi, genel destek toplumsal hizmet gereksinimi, ve çevreye açıklama gereksinimi; aile katılım ölçeği genel, genel katılım, öğretmen ile görüşme,

YASDÖ (ASDD) genel, bakım desteği, bilgi desteği sosyal birliktelik desteği, duygusal destek, YASDÖ (ASMD) genel, sosyal birliktelik desteği, bilgi desteği, duygusal destek, bakım desteği ” alt boyutlarından aldıkları puanlarının; çocuklara konulan tanı durumuna göre anlamlı olarak farklılaşıp farklılaşmadığını belirlemektir. Bu amacı test etmek için “Bağımsız Grup t-Testi” tekniği kullanılmıştır. Elde edilen sonuçlar Tablo 4.11’ de verilmiştir.

Tablo 4. 10 Çocuklara Konulan Tanı Durum Değişkenine Ait Bağımsız Grup t-Testi Sonuçları (n:258)

Ölçekler	Tanı	n	Ort.	SS	Sd	t	P*
Aile Gereksinimlerini Belirleme Aracı Genel	Zihin Engelli	130	58.47	14.72	256	0.11	.910
	Otizm Spektrum Bzk.	128	58.26	15.13			
Maddi Gereksinim	Zihin Engelli	130	11.30	4.17	256	1.49	.137
	Otizm Spektrum Bzk.	128	10.53	4.11			
Çevreye Açıklama Gereksinimi	Zihin Engelli	130	13.24	4.65	256	0.89	.375
	Otizm Spektrum Bzk.	128	12.73	4.46			
Bilgi Gereksinimi	Zihin Engelli	130	22.98	5.25	256	-1.01	.311
	Otizm Spektrum Bzk.	128	23.69	5.86			
Genel Destek ve Toplumsal Hizmet Gereksinimi	Zihin Engelli	130	10.95	4.19	256	-0.68	.500*
	Otizm Spektrum Bzk.	128	11.30	4.33			
Aile Katılım Ölçeği Genel	Zihin Engelli	130	77.18	24.55	256	-3.16	.002*
	Otizm Spektrum Bzk.	128	86.08	20.46			
Genel Katılım	Zihin Engelli	130	52.33	16.60	256	-2.79	.006*
	Otizm Spektrum Bzk.	128	57.73	14.40			
Öğretmen ile Görüşme	Zihin Engelli	130	24.85	8.74	256	-3.53	.000*
	Otizm Spektrum Bzk.	128	28.35	7.10			
YASDÖ (ASDD) Genel	Zihin Engelli	130	75.84	21.26	256	-1.90	.059
	Otizm Spektrum Bzk.	128	80.89	21.50			
Sosyal Birliktelik Desteği	Zihin Engelli	130	25.50	7.98	256	-1.74	.084
	Otizm Spektrum Bzk.	128	27.23	8.00			
Bilgi Desteği	Zihin Engelli	130	17.08	4.91	256	-3.07	.002*
	Otizm Spektrum Bzk.	128	18.95	4.91			
Duygusal Destek	Zihin Engelli	130	22.33	7.07	256	-1.53	.128
	Otizm Spektrum Bzk.	128	23.66	6.94			
Bakım Desteği	Zihin Engelli	130	10.93	3.42	256	-0.26	.792
	Otizm Spektrum Bzk.	128	11.05	3.64			
YASDÖ (ASMD) Genel	Zihin Engelli	130	73.10	19.83	256	-2.25	.025*
	Otizm Spektrum Bzk.	128	78.80	20.84			
Sosyal Birliktelik Desteği	Zihin Engelli	130	24.75	7.49	256	-2.19	.030*
	Otizm Spektrum Bzk.	128	26.84	7.80			
Bilgi Desteği	Zihin Engelli	130	16.38	4.56	256	-3.36	.001*
	Otizm Spektrum Bzk.	128	18.28	4.50			
Duygusal Destek	Zihin Engelli	130	21.48	6.14	256	-1.85	.065
	Otizm Spektrum Bzk.	128	22.93	6.46			
Bakım Desteği	Zihin Engelli	130	10.48	3.50	256	-0.60	.547
	Otizm Spektrum Bzk.	128	10.76	3.77			

*:p<.05 düzeyinde anlamlı

Tablo 4.11’ den anlaşılacağı gibi araştırmaya katılan ebeveynlerin aile gereksinimlerini belirleme aracı genel destek ve toplumsal hizmet gereksinimi alt boyut puanları ebeveynlerin çocuklarına konulan tanı durumu değişkenine göre istatistiksel açıdan anlamlı farklılık göstermektedir (t: -0,68 – p: ,500 – p=.05). Bu sonuca göre çocuğuna otizm spektrum bozukluk tanısı konulan ebeveynlerin aile gereksinimlerini belirleme aracı genel destek ve toplumsal

hizmet gereksinimi alt boyut puanları, çocuğuna zihin engeli tanısı konulan ailelere göre daha yüksektir.

Tablo 4.11' de görüldüğü üzere araştırmaya katılan ebeveynlerin aile katılım ölçeği genel puanları ebeveynlerin çocuklarına konulan tanı durumu değişkenine göre istatistiksel açıdan anlamlı farklılık göstermektedir (t: -3,16 – p: ,002 - .05). Bu sonuca göre çocuğuna otizm spektrum bozukluk tanısı konulan ebeveynlerin aile katılım ölçeği genel puanları, çocuğuna zihin engeli tanısı konulan ailelere göre daha yüksektir.

Tablo 4.11' de görüldüğü üzere araştırmaya katılan ebeveynlerin aile katılım ölçeği genel katılım alt boyut puanları ebeveynlerin çocuklarına konulan tanı durumu değişkenine göre istatistiksel açıdan anlamlı farklılık göstermektedir (t: -2,79 – p: ,006 - .05). Bu sonuca göre çocuğuna otizm spektrum bozukluk tanısı konulan ebeveynlerin aile katılım ölçeği genel katılım alt boyut puanları, çocuğuna zihin engeli tanısı konulan ailelere göre daha yüksektir.

Tablo 4.11' de görüldüğü üzere araştırmaya katılan ebeveynlerin aile katılım ölçeği öğretmen ile görüşme alt boyut puanları ebeveynlerin çocuklarına konulan tanı durumu değişkenine göre istatistiksel açıdan anlamlı farklılık göstermektedir (t: -3,53 – p: ,000 - .05). Bu sonuca göre çocuğuna otizm spektrum bozukluk tanısı konulan ebeveynlerin aile katılım ölçeği öğretmen ile görüşme alt boyut puanları, çocuğuna zihin engeli tanısı konulan ailelere göre daha yüksektir.

Tablo 4.11' de görüldüğü üzere araştırmaya katılan ebeveynlerin YASDÖ (ASDD) ölçeği bilgi desteği alt boyut puanları ebeveynlerin çocuklarına konulan tanı durumu değişkenine göre istatistiksel açıdan anlamlı farklılık göstermektedir (t: -3,07 – p: ,002 - .05). Bu sonuca göre çocuğuna otizm spektrum bozukluk tanısı konulan ebeveynlerin YASDÖ (ASDD) ölçeği bilgi desteği alt boyut puanları, çocuğuna zihin engeli tanısı konulan ailelere göre daha yüksektir.

Tablo 4.11' de görüldüğü üzere araştırmaya katılan ebeveynlerin YASDÖ (ASMD) ölçeği genel puanları ebeveynlerin çocuklarına konulan tanı durumu değişkenine göre istatistiksel açıdan anlamlı farklılık göstermektedir (t: -2,25 – p: ,025 - .05). Bu sonuca göre çocuğuna otizm spektrum bozukluk tanısı konulan ebeveynlerin YASDÖ (ASMD) ölçeği genel puanları, çocuğuna zihin engeli tanısı konulan ailelere göre daha yüksektir.

Tablo 4.11’ de görüldüğü üzere araştırmaya katılan ebeveynlerin YASDÖ (ASMD) ölçeği sosyal birliktelik desteği alt boyut puanları ebeveynlerin çocuklarına konulan tanı durumu değişkenine göre istatistiksel açıdan anlamlı farklılık göstermektedir (t: -2,19 – p: ,030 - .05). Bu sonuca göre çocuğuna otizm spektrum bozukluk tanısı konulan ebeveynlerin YASDÖ (ASMD) ölçeği sosyal birliktelik desteği alt boyut puanları, çocuğuna zihin engeli tanısı konulan ailelere göre daha yüksektir.

Tablo 4.11’ de görüldüğü üzere araştırmaya katılan ebeveynlerin YASDÖ (ASMD) ölçeği bilgi desteği alt boyut puanları ebeveynlerin çocuklarına konulan tanı durumu değişkenine göre istatistiksel açıdan anlamlı farklılık göstermektedir (t: -3,36 – p: ,001 - .05). Bu sonuca göre çocuğuna otizm spektrum bozukluk tanısı konulan ebeveynlerin YASDÖ (ASMD) ölçeği bilgi desteği alt boyut puanları, çocuğuna zihin engeli tanısı konulan ailelere göre daha yüksektir.

Tablo 4.11’ de görüldüğü üzere araştırmaya katılan ebeveynlerin; *aile gereksinimlerini belirleme aracı genel, maddi gereksinim, çevreye açıklama gereksinimi, bilgi gereksinimi, genel destek ve toplumsal hizmet gereksinimi, YASDÖ (ASDD) genel, sosyal birliktelik desteği, duygusal destek, bakım desteği, YASDÖ (ASMD) duygusal destek ve bakım desteği* puanları ebeveynlerin çocuklarına konulan tanı durumu değişkenine göre istatistiksel açıdan anlamlı farklılık göstermemektedir.

4.3.6. Ekonomik (gelir) durum değişkenine ait bulgular

Araştırmanın bir başka amacı da ebeveynlerin; *“aile gereksinimlerini belirleme aracı genel, maddi gereksinim, çevreye açıklama gereksinimi, bilgi gereksinimi, genel destek ve toplumsal hizmet gereksinimi, aile katılım ölçeği genel, genel katılım, öğretmen ile görüşme, YASDÖ (ASDD) genel, sosyal birliktelik desteği, bilgi desteği, duygusal destek, bakım desteği, YASDÖ (ASMD) genel, sosyal birliktelik desteği, bilgi desteği, duygusal destek, bakım desteği”* alt boyutlarından aldıkları puanlarının; *“ekonomik (gelir) durum”* değişkenlerine göre aralarında anlamlı bir farklılık olup olmadığını belirlemektir. Bu amacı test etmek için “Bağımsız Grup t-Testi” tekniği kullanılmıştır. Elde edilen sonuçlar Tablo 4.12’ de verilmiştir.

Tablo 4. 11 Ekonomik (Gelir) Durumu Değişkenine Ait Bağımsız Grup t-Testi Sonuçları
(n:258)

Ölçekler	Tanı	n	Ort.	SS	Sd	t	P*
Aile Gereksinimlerini Belirleme Aracı Genel	Düşük	78	63.67	14.64	256	3.86	.000*
	Orta-yüksek	180	56.07	14.45			
Maddi Gereksinim	Düşük	78	13.85	3.66	256	8.41	.000*
	Orta-yüksek	180	9.65	3.69			
Çevreye Açıklama Gereksinimi	Düşük	78	14.04	4.74	256	2.46	.015*
	Orta-yüksek	180	12.53	4.41			
Bilgi Gereksinimi	Düşük	78	24.12	5.28	256	1.49	.138
	Orta-yüksek	180	22.99	5.67			
Genel Destek ve Toplumsal Hizmet Gereksinimi	Düşük	78	11.67	4.31	256	1.35	.178
	Orta-yüksek	180	10.89	4.22			
Aile Katılım Ölçeği Genel	Düşük	78	72.33	25.74	256	-4.41	.000*
	Orta-yüksek	180	85.61	20.52			
Genel Katılım	Düşük	78	48.73	17.29	256	-4.36	.000*
	Orta-yüksek	180	57.73	14.24			
Öğretmen ile Görüşme	Düşük	78	23.60	9.52	256	-3.99	.000*
	Orta-yüksek	180	27.88	7.11			
YASDÖ (ASDD) Genel	Düşük	78	68.35	21.77	256	-5.16	.000*
	Orta-yüksek	180	82.68	19.91			
Sosyal Birliktelik Desteği	Düşük	78	22.53	8.11	256	-5.31	.000*
	Orta-yüksek	180	28.02	7.41			
Bilgi Desteği	Düşük	78	16.26	5.15	256	-3.81	.000*
	Orta-yüksek	180	18.77	4.74			
Duygusal Destek	Düşük	78	19.87	7.06	256	-4.90	.000*
	Orta-yüksek	180	24.34	6.58			
Bakım Desteği	Düşük	78	9.69	3.52	256	-4.00	.000*
	Orta-yüksek	180	11.55	3.39			
YASDÖ (ASMD) Genel	Düşük	78	67.36	19.73	256	-4.59	.000*
	Orta-yüksek	180	79.64	19.75			
Sosyal Birliktelik Desteği	Düşük	78	22.44	7.55	256	-4.79	.000*
	Orta-yüksek	180	27.24	7.33			
Bilgi Desteği	Düşük	78	15.77	4.49	256	-3.64	.000*
	Orta-yüksek	180	18.00	4.53			
Duygusal Destek	Düşük	78	19.76	6.36	256	-4.21	.000*
	Orta-yüksek	180	23.26	6.03			
Bakım Desteği	Düşük	78	9.40	3.41	256	-3.64	.000*
	Orta-yüksek	180	11.15	3.61			

*:p<.05 düzeyinde anlamlı

Tablo 4.12’ de görüldüğü üzere araştırmaya katılan ebeveynlerin aile gereksinimlerini belirleme aracı ölçeği genel puanları ebeveynlerin gelir durumu değişkenine göre istatistiksel açıdan anlamlı farklılaştığını göstermiştir (t: 3,86 – p: ,000 - .05). Bu sonuca göre gelir seviyesi düşük olan ebeveynlerin aile gereksinimlerini belirleme aracı ölçeği genel puanları, gelir seviyesi orta ve yüksek olan ailelere göre daha yüksektir.

Tablo 4.12’ de görüldüğü üzere araştırmaya katılan ebeveynlerin aile gereksinimlerini belirleme aracı ölçeği maddi gereksinim alt boyut puanları ebeveynlerin gelir durumu değişkenine göre istatistiksel bakımdan anlamlı farklılaştığı görülmektedir (t: 8,41 – p: ,000 - .05). Bu sonuca göre gelir seviyesi düşük olan ebeveynlerin aile gereksinimlerini belirleme

aracı ölçeği maddi gereksinim alt boyut puanları, gelir seviyesi orta ve yüksek olan ailelere göre daha yüksektir.

Tablo 4.12' de görüldüğü üzere araştırmaya katılan ebeveynlerin aile gereksinimlerini belirleme aracı ölçeği çevreye açıklama gereksinimi alt boyut puanları ebeveynlerin gelir durumu değişkenine göre istatistiksel bakımdan anlamlı farklılaştığı görülmektedir (t: 2,46 – p: ,015 - .05). Bu sonuca göre gelir seviyesi düşük olan ebeveynlerin aile gereksinimlerini belirleme aracı ölçeği çevreye açıklama gereksinimi alt boyut puanları, gelir seviyesi orta ve yüksek olan ailelere göre daha yüksektir.

Tablo 4.12' de görüldüğü üzere araştırmaya katılan ebeveynlerin aile katılım ölçeği genel puanları ebeveynlerin gelir durumu değişkenine göre istatistiksel bakımdan anlamlı farklılaştığı görülmektedir (t: -4,41 – p: ,000 - .05). Bu sonuca göre gelir seviyesi orta ve yüksek olan ebeveynlerin aile katılım ölçeği genel puanları, gelir seviyesi düşük olan ailelere göre daha yüksektir.

Tablo 4.12' de görüldüğü üzere araştırmaya katılan ebeveynlerin aile katılım ölçeği genel katılım alt boyut puanları ebeveynlerin gelir durumu değişkenine göre istatistiksel bakımdan anlamlı farklılaştığı görülmektedir (t: -4,36 – p: ,000 - .05). Bu sonuca göre gelir seviyesi orta ve yüksek olan ebeveynlerin aile katılım ölçeği genel katılım alt boyut puanları, gelir seviyesi düşük olan ailelere göre daha yüksektir.

Tablo 4.12' de görüldüğü üzere araştırmaya katılan ebeveynlerin aile katılım ölçeği öğretmen ile görüşme alt boyut puanları ebeveynlerin gelir durumu değişkenine göre istatistiksel bakımdan anlamlı farklılaştığı görülmektedir (t: -3,99 – p: ,000 - .05). Bu sonuca göre gelir seviyesi orta ve yüksek olan ebeveynlerin aile katılım ölçeği öğretmen ile görüşme alt boyut puanları, gelir seviyesi düşük olan ailelere göre daha yüksektir.

Tablo 4.12' de görüldüğü üzere araştırmaya katılan ebeveynlerin YASDÖ (ASDD) ölçeği genel puanları ebeveynlerin gelir durumu değişkenine göre istatistiksel bakımdan anlamlı farklılaştığı görülmektedir (t: -5,16 – p: ,000 - .05). Bu sonuca göre gelir seviyesi orta ve yüksek olan ebeveynlerin YASDÖ (ASDD) ölçeği genel puanları, gelir seviyesi düşük olan ailelere göre daha yüksektir.

Tablo 4.12' de görüldüğü üzere araştırmaya katılan ebeveynlerin YASDÖ (ASDD) ölçeği sosyal birliktelik desteği alt boyut puanları ebeveynlerin gelir durumu değişkenine göre

istatistiksel bakımdan anlamlı farklılaştığı görülmektedir ($t: -5,31 - p: ,000 - .05$). Bu sonuca göre gelir seviyesi orta ve yüksek olan ebeveynlerin YASDÖ (ASDD) ölçeği sosyal birliktelik desteği alt boyut puanları, gelir seviyesi düşük olan ailelere göre daha yüksektir.

Tablo 4.12' de görüldüğü üzere araştırmaya katılan ebeveynlerin YASDÖ (ASDD) ölçeği bilgi desteği alt boyut puanları ebeveynlerin gelir durumu değişkenine göre istatistiksel bakımdan anlamlı farklılaştığı görülmektedir ($t: -3,81 - p: ,000 - .05$). Bu sonuca göre gelir seviyesi orta ve yüksek olan ebeveynlerin YASDÖ (ASDD) ölçeği bilgi desteği alt boyut puanları, gelir seviyesi düşük olan ailelere göre daha yüksektir.

Tablo 4.12' de görüldüğü üzere araştırmaya katılan ebeveynlerin YASDÖ (ASDD) ölçeği duygusal destek alt boyut puanları ebeveynlerin gelir durumu değişkenine göre istatistiksel bakımdan anlamlı farklılaştığı görülmektedir ($t: -4,90 - p: ,000 - .05$). Bu sonuca göre gelir seviyesi orta ve yüksek olan ebeveynlerin YASDÖ (ASDD) ölçeği duygusal destek alt boyut puanları, gelir seviyesi düşük olan ailelere göre daha yüksektir.

Tablo 4.12' de görüldüğü üzere araştırmaya katılan ebeveynlerin YASDÖ (ASDD) ölçeği bakım desteği alt boyut puanları ebeveynlerin gelir durumu değişkenine istatistiksel bakımdan anlamlı farklılaştığı görülmektedir ($t: -4,00 - p: ,000 - .05$). Bu sonuca göre gelir seviyesi orta ve yüksek olan ebeveynlerin YASDÖ (ASDD) ölçeği bakım desteği alt boyut puanları, gelir seviyesi düşük olan ailelere göre daha yüksektir.

Tablo 4.12' de görüldüğü üzere araştırmaya katılan ebeveynlerin YASDÖ (ASMD) ölçeği genel puanları ebeveynlerin gelir durumu değişkenine göre istatistiksel bakımdan anlamlı farklılaştığı görülmektedir ($t: -4,59 - p: ,000 - .05$). Bu sonuca göre gelir seviyesi orta ve yüksek olan ebeveynlerin YASDÖ (ASDD) ölçeği genel puanları, gelir seviyesi düşük olan ailelere göre daha yüksektir.

Tablo 4.12' de görüldüğü üzere araştırmaya katılan ebeveynlerin YASDÖ (ASMD) ölçeği sosyal birliktelik desteği alt boyut puanları ebeveynlerin gelir durumu değişkenine göre istatistiksel bakımdan anlamlı farklılaştığı görülmektedir ($t: -4,79 - p: ,000 - .05$). Bu sonuca göre gelir seviyesi orta ve yüksek olan ebeveynlerin YASDÖ (ASDD) ölçeği sosyal birliktelik desteği alt boyut puanları, gelir seviyesi düşük olan ailelere göre daha yüksektir.

Tablo 4.12' de görüldüğü üzere araştırmaya katılan ebeveynlerin YASDÖ (ASMD) ölçeği bilgi desteği alt boyut puanları ebeveynlerin gelir durumu değişkenine göre istatistiksel

bakımdan anlamlı farklılaştığı görülmektedir ($t: -3,64 - p: ,000 - .05$). Bu sonuca göre gelir seviyesi orta ve yüksek olan ebeveynlerin YASDÖ (ASDD) ölçeği bilgi desteği alt boyut puanları, gelir seviyesi düşük olan ailelere göre daha yüksektir.

Tablo 4.12’ de görüldüğü üzere araştırmaya katılan ebeveynlerin YASDÖ (ASMD) ölçeği duygusal destek alt boyut puanları ebeveynlerin gelir durumu değişkenine göre istatistiksel bakımdan anlamlı farklılaştığı görülmektedir ($t: -4,21 - p: ,000 - .05$). Bu sonuca göre gelir seviyesi orta ve yüksek olan ebeveynlerin YASDÖ (ASDD) ölçeği duygusal destek alt boyut puanları, gelir seviyesi düşük olan ailelere göre daha yüksektir.

Tablo 4.12’ de görüldüğü üzere araştırmaya katılan ebeveynlerin YASDÖ (ASMD) ölçeği bakım desteği alt boyut puanları ebeveynlerin gelir durumu değişkenine göre istatistiksel bakımdan anlamlı farklılaştığı görülmektedir ($t: -3,64 - p: ,000 - .05$). Bu sonuca göre gelir seviyesi orta ve yüksek olan ebeveynlerin YASDÖ (ASDD) ölçeği bakım desteği alt boyut puanları, gelir seviyesi düşük olan ailelere göre daha yüksektir.

Tablo 4.12’ de görüldüğü üzere araştırmaya katılan ebeveynlerin; *aile gereksinimlerini belirleme aracı ölçeği bilgi gereksinimi, genel destek ve toplumsal hizmet gereksinimi alt boyut* puanları ebeveynlerin gelir durumu değişkenine istatistiksel bakımdan anlamlı farklılaştığı görülmemektedir.

4.4. Aracı değişken analizi bulguları

4.4.1. Aracı değişken analizinde kullanılan değişkenlere ait korelasyon bulguları

Aracı değişkeni analizine geçmeden önce analizde kullanılacak olan; “aile gereksinimlerini belirleme aracı, yenilenmiş anne-baba sosyal destek ölçeği algılanan sosyal destek düzeyi genel ve aile katılım ölçeği” puanları arasında manidar bir ilişkinin olup olmadığını test etmek için yapılan “Pearson Çarpım Korelasyon Katsayısı” tekniği kullanılmıştır. Elde edilen sonuçlar Tablo 4.13’ de verilmiştir.

Tablo 4. 12 Aracı Değişkeni Analizinde Kullanılan Ölçeklere Ait Korelasyon Sonuçları (n:258)

Değişkenler		1.	2.	3.
1. Aile Gereksinimlerini Belirleme Aracı	r	1		
2. Yenilenmiş Anne-Baba Sosyal Destek Ölçeği Algılanan Sosyal Destek Düzeyi	r	-.21*	1	
3. Aile Katılım Ölçeği	r	-.35*	.36*	1

*p<.001

Tablo 4.13' de görüldüğü üzere aile gereksinimlerini belirleme aracı puanları ile aile katılım ölçeği puanları arasında anlamlı, düşük düzeyde ve negatif doğrusal bir ilişki bulunmuştur ($r=-.35$; $p<.01$). Bu sonuca göre ebeveynlerin aile gereksinimlerini belirleme aracı puanları yükseldiğinde aile katılım ölçeği puanları ise düşmektedir. Yine Tablo 4.13' de görüldüğü çalışmanın aracı değişken olan yenilenmiş anne-baba sosyal destek ölçeği algılanan sosyal destek düzeyi puanları ile aile gereksinimlerini belirleme aracı puanları arasında anlamlı, düşük düzeyde ve negatif doğrusal bir ilişki bulunmuştur ($r=-.21$; $p<.01$). Yine Tablo 4.13' de görüldüğü çalışmanın aracı değişken olan yenilenmiş anne-baba sosyal destek ölçeği algılanan sosyal destek düzeyi puanları ile aile katılım ölçeği puanları arasında anlamlı, orta düzeyde ve pozitif doğrusal bir ilişki bulunmuştur ($r=.36$; $p<.01$).

Elde edilen bu sonuçlara göre; yenilenmiş anne-baba sosyal desteği algılanan sosyal destek düzeyi puanları yükselirken, aile katılım ölçeği puanları yükselir aile gereksinimlerini belirleme aracı puanları ise düşmektedir.

4.4.2. Yapısal modellerin (model 1 ve 2) test edilmesi aşamaları

Bu aşamada dört hipotez test edilmiştir. Bu hipotezler şu şekilde ifade edilmiştir.

H_1 : aile gereksinimlerini belirleme aracı değişkeni durumunun (bağımsız değişken: X) aile katılımı değişkeni (bağımlı değişken: Y) üzerindeki toplam etkisi anlamlı olmalıdır (c yolu).

H_2 : aile gereksinimlerini belirleme aracı değişkeni durumunun (bağımsız değişken: X) yenilenmiş anne-baba sosyal desteği algılanan sosyal destek değişkeni (aracı değişken: M) üzerindeki etkisi anlamlı olmalıdır (a yolu).

H_3 : yenilenmiş anne-baba sosyal desteği algılanan sosyal destek değişkeninin (aracı değişken: M) aile katılımı değişken (bağımlı değişken: Y) üzerindeki etkisi anlamlı olmalıdır (b yolu).

H_4 : aile gereksinimlerini belirleme aracı değişkeni (bağımsız değişken: X) ile yenilenmiş anne-baba sosyal desteği algılanan sosyal destek değişkeni (aracı değişken: M) analize dahil

edildiğinde; aile gereksinimlerini belirleme aracı değişkeninin (bağımsız değişken: X) aile katılımı değişkeni (bağımlı değişken: Y) üzerindeki etkisi (c' yolu);

a- aile gereksinimlerini belirleme aracı değişkeni durumunun (bağımsız değişken: X) aile katılımı değişkeni (bağımlı değişken: Y) üzerindeki toplam etkisinden az olmalı (kısmi aracı),

b-veya istatistiksel olarak anlamlı etki ortadan kalkmalı (tam aracı) etkiden söz edilir (Karagöz ve Yalçın, 2021).

-Basit etki modelinin test edilmesi aşaması (h_1 hipotezi)

Bu modelde X 'in yani aile gereksinimlerini belirleme aracı değişkeninin (dışsal), Y 'nin yani aile katılımı değişkeni (içsel) üzerindeki etkisi test edilmiştir. Elde edilen sonuçları sırası ile aşağıda verilmiştir.

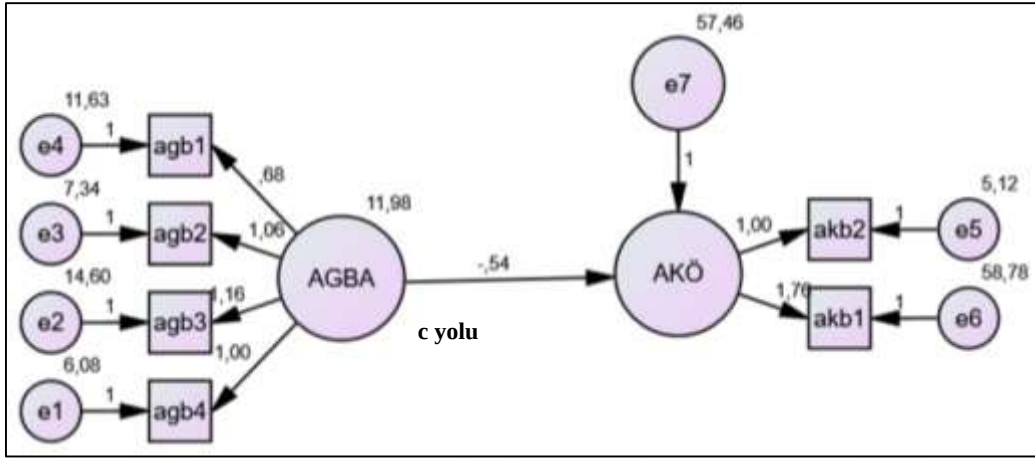
Tablo 4. 13 Kuramsal Model 1'e İlişkin Uyum Endeksleri Bulguları (n:258)

Uyum Ölçüm Göstergeleri	Sonuçlar		Karşılaştırma Kriterleri	
	Kuramsal Model	Uyum Derecesi	Mükemmel Uyum*	İyi Uyum**
χ^2	19.77			
p değeri	.011	İ. Uyum**	$0.05 \leq p \leq 1.00$	$0.01 \leq p \leq 0.05$
Df	8			
χ^2/df	2.47	M. Uyum*	$0.00 \leq \chi^2/df \leq 3.00$	$3.0 \leq \chi^2/df \leq 5.00$
RMSEA	.075	M. Uyum*	$0.00 \leq RMSEA \leq 0.05$	$0.05 \leq RMSEA \leq 0.08$
NFI	.971	M. Uyum*	$0.95 \leq NFI \leq 1.00$	$0.90 \leq NFI \leq 0.95$
CFI	.982	M. Uyum*	$0.95 \leq CFI \leq 1.00$	$0.90 \leq CFI \leq 0.95$
GFI	.974	M. Uyum*	$0.95 \leq GFI \leq 1.00$	$0.90 \leq GFI \leq 0.95$
AGFI	.932	M. Uyum*	$0.90 \leq AGFI \leq 1.00$	$0.85 \leq AGFI \leq 0.90$

Tablo 4.14' deki uyum iyiliği istatistikleri incelendiğinde, elde edilen değerlerin mükemmel uyum ve iyi uyum gösterdiği görülmektedir. Modele ilişkin χ^2/sd , GFI , $AGFI$, NFI ve CFI mükemmel uyum değerleri $RMSEA$ iyi uyum değerleri vermektedir (Sürücü, Şeşen ve Maşlakçı, 2021).

Sonuç olarak elde edilen uyum iyiliği indeksi değerleri ölçüm model 1'nin doğrulandığına işaret etmiştir. Model 1'inin doğrulanmasından sonra basit etki modelinin yapısal model üzerinden araştırma hipotezi test edilmiştir. Elde edilen sonuçlar şekil 4.1' de verilmiştir.

Şekil 4. 1 Aile Gereksinimlerini Belirleme Aracı Değişkeni ile Aile Katılım Değişkeni Arasındaki Kuramsal Modele (Basit Etki Modeli) Ait Path (Yol) Analizi Sonuçları (n:258)

AGBA: Aile Gereksinimlerini Belirleme Aracı Ölçeği, AKÖ: Aile Katılım Ölçeği

Şekil 4.1' de görüldüğü üzere aile gereksinimlerini belirleme aracı değişkeni ile aile katılım değişkeni arasındaki standartlaştırılmış yol katsayısının (YEM) anlamlı olduğu görülmüştür ($\beta = -.54$, $p < .05$). Bu sonuca göre aile gereksinimlerini belirleme aracı değişkeninin aile katılım değişkenini anlamlı şekilde yordadığı tespit edilmiş ve H_1 hipotezi kabul edilmiştir.

-Aracı değişkenin eklendiği modelinin test edilmesi aşaması (h_2 , h_3 ve h_4 hipotezleri)

Aile gereksinimlerini belirleme aracı değişkeni ile aile katılım değişkeni arasındaki ilişkide yenilenmiş anne-baba sosyal desteği algılanan sosyal destek düzeyi değişkeninin aracı rolünü ortaya koymak amacıyla oluşturulan kuramsal model yol analizi yardımıyla sınanmıştır. Elde edilen sonuçları sırası ile aşağıda verilmiştir.

Öncelikle Aile gereksinimlerini belirleme aracı, yenilenmiş anne-baba sosyal desteği algılanan sosyal destek ve aile katılım değişkenlerinden oluşan ölçüm modeli test edilmiştir. Elde edilen sonuçlar tablo 4.15 'de verilmiştir.

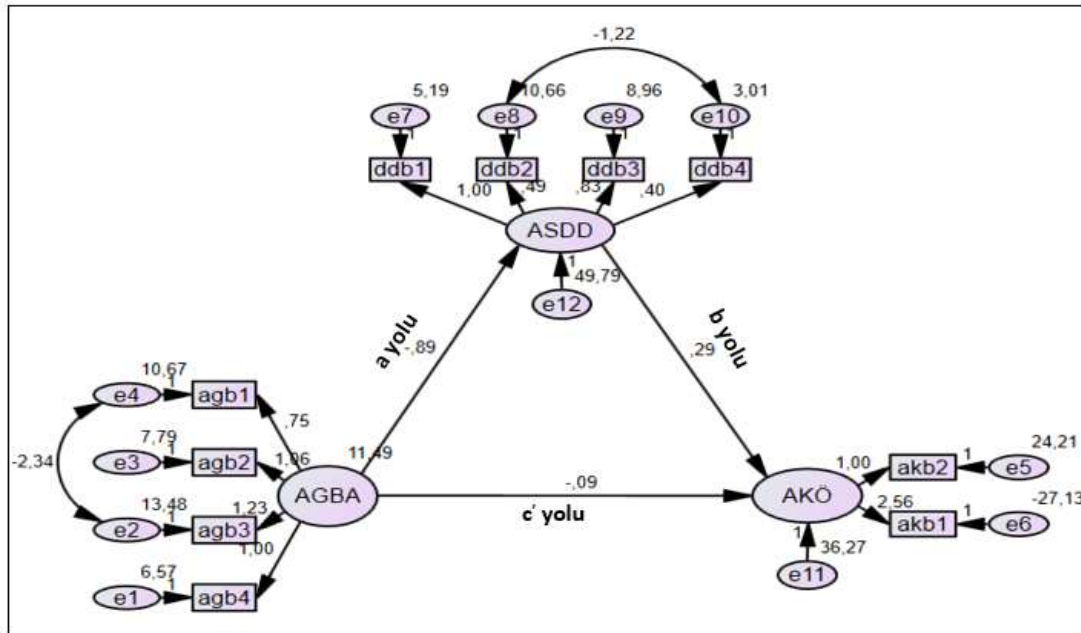
Tablo 4. 14 Kuramsal Model 2'ye İlişkin Uyum Endeksleri Bulguları (n:258)

Uyum Ölçüm Göstergeleri	Sonuçlar		Karşılaştırma Kriterleri	
	Kuramsal Model	Uyum Derecesi	Mükemmel Uyum*	İyi Uyum**
χ^2	84.06			
p değeri	.000	İ. Uyum**	$0.05 \leq p \leq 1.00$	$0.01 \leq p \leq 0.05$
Df	30.0			
χ^2/df	2.80	M. Uyum*	$0.00 \leq \chi^2/df \leq 3.00$	$3.00 \leq \chi^2/df \leq 5.00$
RMSEA	0.81	İ. Uyum**	$0.00 \leq RMSEA \leq 0.05$	$0.05 \leq RMSEA \leq 0.08$
NFI	0.95	M. Uyum*	$0.95 \leq NFI \leq 1.00$	$0.90 \leq NFI \leq 0.95$
CFI	0.96	M. Uyum*	$0.95 \leq CFI \leq 1.00$	$0.90 \leq CFI \leq 0.95$
GFI	0.94	İ. Uyum**	$0.95 \leq GFI \leq 1.00$	$0.90 \leq GFI \leq 0.95$
AGFI	0.89	İ. Uyum**	$0.90 \leq AGFI \leq 1.00$	$0.85 \leq AGFI \leq 0.90$

4.15 'deki uyum iyiliği istatistikleri incelendiğinde, elde edilen değerlerin iyi uyum gösterdiği görülmektedir. Modele ilişkin χ^2/sd , *CFI* ve *NFI* mükemmel uyum, *RMSEA*, *AGFI* ve *GFI* iyi uyum değerleri vermektedir (Karagöz ve Yalçın, 2021). Sonuç olarak elde edilen uyum iyiliği indeksi değerleri ölçüm model 2'inin doğrulandığına işaret etmiştir.

Model 2'inin doğrulanmasından sonra örtük değişkenli yapısal model üzerinden araştırma hipotezleri test edilmiştir. Araştırmanın diğer hipotezlerini test etmek amacıyla ise “yenilenmiş anne-baba sosyal desteği algılanan sosyal destek düzeyi” aracı değişken olduğu ayrı bir model kurulmuştur (Model 2). Elde edilen sonuçlar Şekil 4.2'de verilmiştir.

Şekil 4. 2 Aile Gereksinimlerini Belirleme Aracı Değişkeni ile Aile Katılım Değişkeni Arasındaki İlişide Yenilenmiş Anne-Baba Sosyal Desteği Algılanan Sosyal Destek Düzeyi Değişkeninin Aracı Rolünü Ortaya Koyan Kuramsal Modele Ait Path (Yol) Analizi Sonuçları (n:258)

AGBA: Aile Gereksinimlerini Belirleme Aracı Ölçeği, AKÖ: Aile Katılım Ölçeği, ASDD: Yenilenmiş Anne-Baba Sosyal Desteği Algılanan Sosyal Destek Düzeyi

Tablo 4. 15 Genel Yapısal Modele Ait Yol (Path) Analizi Sonuçları (n:258)

Modeller	Tahmin Değişkenleri	Sonuç Değişkenleri			
		ASDD		AKÖ	
		β	SH	β	SH
Model 1	AGBA (c yolu)	-	-	-0.54*	.158
	R ²	-	-	.057	
	AGBA (a yolu)	-0.89*	.154	-	
	R ²	0.155		-	
Model 2	AGBA (c' yolu)	-		-0.09	.125
	ASDD (b yolu)	-		0.29*	.067
	R ²	-		0.130	
Aracı Etki Durumu	Toplam Etki	β :-.181 P:.022** (%95 GA [Alt Sınır:-.339 Üst Sınır:-.024])			
	Doğrudan Etki	β :-.045 P:.571 (%95 GA [Alt Sınır:-.215 Üst Sınır: .098])			
	Dolaylı Etki	β :-.135 P:.000* (%95 GA [Alt Sınır:-.220 Üst Sınır: -.067])			

*:p<.001, **:p<.01 AGBA: Aile Gereksinimlerini Belirleme Aracı Ölçeği, AKÖ: Aile Katılım Ölçeği, ASDD: Yenilenmiş Anne-Baba Sosyal Desteği Algılanan Sosyal Destek Düzeyi, GA: Güven Aralığı.

Şekil 4.2 ve Tablo 4.16'dan görüldüğü üzere aracılı yapısal model analizi sonuçlarına göre *aile gereksinimlerini belirleme aracı değişkeninin yenilenmiş anne-baba sosyal destek ölçeği algılanan sosyal destek düzeyi* değişkeninin yordadığı ($\beta = -.89$, $p < .05$) görülmüştür. Bu durumda H₂ hipotezi kabul edilmiştir. Benzer şekilde aracı değişken olarak yenilenmiş anne-baba sosyal destek ölçeği algılanan sosyal destek düzeyi değişkeninin aile katılım değişkeni üzerindeki ($\beta = .29$, $p < .05$) etkisinin anlamlı olduğu görülmüştür. Bu durumda H₃ hipotezi

desteklenmiştir. Ayrıca aracı değişken olan yenilenmiş anne-baba sosyal destek ölçeği algılanan sosyal destek düzeyi değişkeninin model dahil edilmesi ile aile gereksinimlerini belirleme aracı değişkeninden aile katılımı değişkenine giden yol katsayısı anlamsız olduğu görülmüştür ($\beta = -0.09$, $p > .05$).

Bağımsız değişkenlerin açıklama güçlerine bakıldığında aile gereksinimlerini belirleme aracı değişkeni yenilenmiş anne-baba sosyal destek ölçeği algılanan sosyal destek düzeyi değişkenindeki değişimin (varyansın) %15'ini, yenilenmiş anne-baba sosyal destek ölçeği algılanan sosyal destek düzeyi değişkeni ise aile gereksinimlerini belirleme aracı değişkeni ile birlikte aile katılımı değişkenindeki değişimin (varyansın) %13'ünü açıklayabilmektedir (Gülbüz Sait, 2021).

Aile gereksinimlerini belirleme aracı değişkeni ile aile katılımı değişkeni arasındaki ilişkide aile gereksinimlerini belirleme aracı değişkeni yenilenmiş anne-baba sosyal destek değişkeninin aracılık rolü olup olmadığını test etmek amacıyla bootstrap yöntemini esas alan yol analizi yapılmıştır. Bootstrap analizinde 5000 yeniden örneklem seçeneği tercih edilmiştir. Bootstrap tekniği ile yapılan aracılık etki analizlerinde araştırma hipotezlerini desteklenebilmesi için analiz neticesinde elde edilen %95 güven aralığındaki (GA) değerlerin sıfır (0) değerini kapsamaması gerekmektedir.

Yine tablo 4.16'dan görüldüğü üzere aile gereksinimlerini belirleme aracı değişkeninin aile katılımı değişkeni üzerindeki standart dolaylı etkisinin $-.113$, standart doğrudan etkisinin $-.045$ ve standart toplam etkisinin $-.118$ olduğu görülmektedir. Dolaylı etkinin varlığı aracılık ilişkisinin olduğunu işaret etmektedir.

Yine tablo 4.16'dan görüldüğü üzere; Bootstrap yaklaşımıyla güven aralıkları incelendiğinde aile gereksinimlerini belirleme aracı değişkeninin aile katılımı değişkeni üzerindeki standart dolaylı etkisinin güven aralığının $(-.220$ ve $-.067$; $p = .000 < .05$), standart doğrudan etkisinin güven aralığının $(-.215$ ve $.098$; $p = .571 > .05$) ve standart toplam etkisinin güven aralığının $(-.339$ ve $-.024$; $p = .022 < .05$) olduğu ve bu etkilerin içinde doğrudan etkinin anlamlı olmadığı ama toplam ve dolaylı etkilerin ise anlamlı olduğu görülmektedir.

Sonuç olarak; elde edilen bootstrap sonuçlarına göre aile gereksinimlerini belirleme aracı değişkeninin yenilenmiş anne-baba sosyal destek ölçeği algılanan sosyal destek düzeyi değişkeni vasıtasıyla aile katılımı değişkeni üzerindeki dolaylı etkisinin anlamlı olduğu tespit edilmiştir ($\beta = -.135$ $P < .000^*$ (%95 GA [Alt Sınır: $-.220$ Üst Sınır: $-.067$])). Yani yüzdelik yöntem

ile elde edilmiş bootstrap alt ve üst güven aralığı değerleri 0 (sıfır) değerlerini kapsamamaktadır. Bu sonuçlar aile gereksinimlerini belirleme aracı değişkeni ile aile katılımı değişkeni arasındaki ilişkide yenilenmiş anne-baba sosyal destek ölçeği algılanan sosyal destek düzeyi değişkeninin tam aracılık etkisinin olduğu göstermektedir. Yani yenilenmiş anne-baba sosyal destek ölçeği algılanan sosyal destek düzeyi değişkeni tam aracı rolü üstlenmektedir (Sürücü, Şeşen ve Maşlakçı, 2021). Bu durumda H₄/b desteklenmiştir.

BÖLÜM V: SONUÇ TARTIŞMA VE ÖNERİLER

5.1. Sonuç

5.1.1 Aile gereksinimi, aile katılımı ve algılanan sosyal destek puanlarının sosyo-demografik değişkenlere göre karşılaştırılmasına ilişkin sonuçlar

-Yaş değişkenine ait sonuçlar

Araştırmaya katılan anne babaların aile gereksinimleri belirleme aracı ve alt boyut puanları ile “yaş değişkeni” arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık bulunamamıştır.

Araştırmaya katılan anne babaların aile katılım ölçeği genel ve alt boyut puanlarının ebeveynlerin “yaş grupları” değişkenine göre istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık göstermiştir. Bu sonuca göre “20-30 yaş” grubunda olan ebeveynlerin aile katılım ölçeği genel puanları, “31-40 yaş” grubunda olan ailelere göre daha düşük seviyede olduğunu göstermektedir. Yaş gruplarının diğer gruplara göre istatistiksel olarak anlamlı farklılık göstermediği bulunmuştur.

Araştırmaya katılan anne babaların YASDÖ (ASDD) ve YASDÖ (ASMD) genel puanları ve alt boyutları puanları ile “yaş değişkeni” arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık bulunamamıştır.

-Eğitim durumu değişkenine ait sonuçlar

Araştırmaya katılan anne babaların aile gereksinimlerini belirleme aracı maddi gereksinim alt boyut puanlarının ebeveynlerin “eğitim durumu” değişkenine göre istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık olduğu, aile gereksinimlerini belirleme aracı genel ve diğer alt boyutlarda ise istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık göstermemiştir. Bu sonuca göre ilkokuldan mezun olan gruptaki ebeveynlerin; aile gereksinimlerini belirleme aracı ölçeği maddi gereksinim alt boyut puanları, liseden ve üniversiteden mezun olan gruptaki ailelere göre daha yüksek seviyede olduğunu görülmektedir. Yine bu sonuca göre “ortaokuldan mezun olan gruptaki ebeveynlerin; aile gereksinimlerini belirleme aracı ölçeği maddi gereksinim alt boyut puanları, liseden ve üniversiteden mezun olan gruptaki ailelere göre daha yüksek seviyede olduğunu görülmektedir. Eğitim durumu değişkenine ait diğer gruplar arasında istatistiksel olarak anlamlı bir fark bulunamamıştır.

Araştırmaya katılan anne babaların aile katılım ölçeği genel ve alt boyut puanlarının ebeveynlerin “eğitim durumu” değişkenine göre istatistiksel olarak anlamlı farklılık bulunmuştur. Bu sonuca göre ilkokuldan mezun olan gruptaki ebeveynlerin; aile katılım ölçeği genel katılım alt boyut puanları, ortaokuldan, liseden ve üniversiteden mezun olan gruptaki ailelere göre daha düşük seviyede olduğunu görülmektedir. Eğitim durumu değişkenine ait diğer gruplar arasında istatistiksel olarak anlamlı bir fark bulunamamıştır.

Araştırmaya katılan anne babaların YASDÖ (ASDD) ölçeği genel, sosyal birliktelik desteği, bilgi desteği alt boyut puanlarının ebeveynlerin “eğitim durumu” değişkenine göre istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık olduğu göstermiştir. Bu sonuca göre YASDÖ (ASDD) genel puanlarının, liseden mezun olan gruptaki ailelere göre daha düşük düzeyde, ilkokuldan mezun olan gruptaki ebeveynlerin, YASDÖ (ASDD) ölçeği sosyal birliktelik desteği alt boyut puanları, liseden mezun olan gruptaki ailelere göre daha düşük düzeyde ve ilkokuldan mezun olan gruptaki ebeveynlerin; YASDÖ (ASDD) ölçeği bilgi desteği alt boyut puanları, ortaokuldan mezun olan gruptaki ailelere göre daha düşük düzeydedir. YASDÖ (ASDD) genel bakım desteği, duygusal destek, YASDÖ (ASDD) genel, sosyal birliktelik desteği, bilgi desteği, duygusal destek bakım desteği alt boyut puanları ile ebeveynlerin eğitim durumları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık bulunamamıştır.

- Meslek durumu değişkenine ait sonuçlar

Araştırmaya katılan anne babaların aile gereksinimlerini belirleme aracı ölçeği genel, maddi gereksinim alt boyutundaki puanlarının ebeveynlerin “meslek durumu” değişkenine göre istatistiksel olarak anlamlı farklılık olduğu görülürken diğer alt boyutlarda anlamlı farklılık bulunamamıştır. Bu sonuca göre mesleği memur olan gruptaki ebeveynlerin, aile gereksinimlerini belirleme aracı ölçeği genel puanları, mesleği diğer meslek gruplarından olan gruptaki ailelere göre daha düşük olduğu görülürken, mesleği ev hanımı olan ebeveynlerin, aile gereksinimlerini belirleme aracı ölçeği maddi gereksinim alt boyut puanları, mesleği memurluk olan gruptaki ailelere göre daha yüksek olduğu görülmektedir. Yine bu sonuca göre mesleği diğer meslek gruplarından olan ebeveynlerin; aile gereksinimlerini belirleme aracı ölçeği maddi gereksinim alt boyut puanları, mesleği memurluk ve esnaf-işçi olan gruptaki ailelere göre daha yüksektir.

Araştırmaya katılan anne babaların aile katılım ölçeği genel puanlarının ebeveynlerin “meslek durumu” değişkenine göre istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık göstermiştir. Aile katılım ölçeği öğretmen ile görüşme alt boyut alt boyut puanları ile ebeveynlerin “meslek

durumu” değişkeni arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık bulunamamıştır. Bu sonuca göre mesleği ev hanımı olan ebeveynlerin aile katılım ölçeği genel puanları, mesleği memurluk olan gruptaki ailelere göre daha düşüktür. Yine bu sonuca göre mesleği memurluk olan gruptaki ebeveynlerin; aile katılım ölçeği genel puanları, mesleği esnaf-işçi ve mesleği diğer meslek gruplarından olan gruptaki ailelere göre daha yüksektir. Ebeveynlerin meslek durumlarının diğer gruplar arasında istatistiksel olarak anlamlı bir fark bulunamamıştır.

Araştırmaya katılan anne babaların YASDÖ (ASMD) ölçeği bakım desteği alt boyut puanlarının ebeveynlerin “meslek durumu” değişkenine göre istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık gösterirken, YASDÖ (ASDD) genel ve alt boyutları ile YASDÖ (ASMD) genel ve diğer alt boyutları puanları ile “meslek durumu değişkeni” arasında istatistiksel olarak anlamlı farklılık bulunamamıştır. Bu sonuca göre mesleği ev hanımı olan ebeveynlerin, YASDÖ (ASMD) ölçeği bakım desteği alt boyut puanları, mesleği memurluk olan gruptaki ailelere göre daha düşük düzeyde olduğunu göstermektedir.

-Cinsiyet değişkenine ait sonuçlar

Araştırmaya katılan anne babaların aile gereksinimleri belirleme aracı ve alt boyutları, aile katılım ölçeği ve alt boyutları, YASDÖ (ASDD)-YASDÖ (ASMD) genel ve alt boyut puanları “cinsiyet” değişkenine göre istatistiksel açıdan anlamlı farklılık göstermemektedir

-Çocuklara konulan tanı durumuna ait sonuçlar

Araştırmaya katılan anne babaların aile gereksinimlerini belirleme aracı genel destek ve toplumsal hizmet gereksinimi alt boyut puanları ebeveynlerin çocuklarına konulan “tanı durumu” değişkenine göre istatistiksel açıdan anlamlı farklılık gösterirken, aile gereksinimlerini belirleme aracı genel ve diğer alt boyutlarda istatistiksel açıdan anlamlı farklılık göstermemiştir. Çocuğuna otizm spektrum bozukluk tanısı konulan ebeveynlerin aile gereksinimlerini belirleme aracı genel destek ve toplumsal hizmet gereksinimi alt boyut puanları, çocuğuna zihin engeli tanısı konulan ailelere göre daha yüksektir.

Araştırmaya katılan anne babaların aile katılım ölçeği genel ve alt boyut puanları ebeveynlerin çocuklarına konulan “tanı durumu” değişkenine göre istatistiksel açıdan anlamlı farklılık göstermektedir. Bu sonuca göre çocuğuna otizm spektrum bozukluk tanısı konulan ebeveynlerin aile katılım ölçeği genel puanları, çocuğuna zihin engeli tanısı konulan ailelere göre daha yüksektir.

Araştırmaya katılan anne babaların YASDÖ (ASDD) ve YASDÖ (ASMD) ölçeği bilgi desteği alt boyut puanları, YASDÖ (ASMD) ölçeği genel puanları, YASDÖ (ASMD) ölçeği sosyal birliktelik desteği alt boyut puanları ebeveynlerin çocuklarına konulan “tanı durumu” değişkenine göre istatistiksel açıdan anlamlı farklılık göstermektedir. Bu sonuca göre çocuğuna otizm spektrum bozukluk tanısı konulan ebeveynlerin YASDÖ (ASDD) ve YASDÖ (ASMD) ölçeği bilgi desteği alt boyut puanları, YASDÖ (ASMD) ölçeği genel puanları, YASDÖ (ASMD) ölçeği sosyal birliktelik desteği alt boyut puanları, çocuğuna zihin engeli tanısı konulan ailelere göre daha yüksektir. YASDÖ (ASDD) genel, sosyal birliktelik desteği, duygusal destek, bakım desteği, YASDÖ (ASMD) duygusal destek ve bakım desteği puanları ebeveynlerin çocuklarına konulan tanı durumu değişkenine göre istatistiksel açıdan anlamlı farklılık göstermemektedir.

- Ekonomik (gelir) durum değişkenine ait sonuçlar

Araştırmaya katılan anne babaların aile gereksinimlerini belirleme aracı ölçeği genel, maddi gereksinim, çevreye açıklama gereksinimi alt boyut puanları ebeveynlerin “gelir durumu” değişkenine göre istatistiksel açıdan anlamlı farklılaştığını göstermiştir. Bu sonuca göre gelir seviyesi düşük olan ebeveynlerin aile gereksinimlerini belirleme aracı ölçeği genel, maddi gereksinim, çevreye açıklama gereksinimi alt boyut puanları gelir seviyesi orta ve yüksek olan ailelere göre daha yüksektir. Aile gereksinimlerini belirleme aracı ölçeği bilgi gereksinimi, genel destek ve toplumsal hizmet gereksinimi alt boyut puanları ebeveynlerin gelir durumu değişkenine istatistiksel bakımdan anlamlı farklılaştığı görülmektedir.

Araştırmaya katılan anne babaların aile katılım ölçeği genel ve alt boyut puanları ebeveynlerin “gelir durumu” değişkenine göre istatistiksel bakımdan anlamlı farklılaştığı görülmektedir. Bu sonuca göre gelir seviyesi orta ve yüksek olan ebeveynlerin aile katılım ölçeği genel ve alt boyut puanları, gelir seviyesi düşük olan ailelere göre daha yüksektir.

Araştırmaya katılan anne babaların YASDÖ (ASDD) ve YASDÖ (ASMD) ölçeği genel ve alt boyut puanları ebeveynlerin “gelir durumu” değişkenine göre istatistiksel bakımdan anlamlı farklılaştığı görülmektedir. Bu sonuca göre YASDÖ (ASDD) ve YASDÖ (ASMD) ölçeği genel ve alt boyut puanları gelir seviyesi düşük olan ailelere göre daha yüksektir.

5.1.2. Aile gereksinimi ve aile katılımı değişkeni arasındaki ilişkiye yönelik sonuçlar

Araştırmaya katılan anne ve babaların aile gereksinimlerini belirleme aracı genel puanları ile aile katılım ölçeği genel katılım ve öğretmen ile görüşme alt boyutu arasında anlamlı, düşük düzeyde ve negatif doğrusal bir ilişki bulunmuştur. Başka bir ifadeyle ebeveynlerin aile gereksinimleri belirleme aracından aldıkları puanlar düştükçe, aile katılım ölçeğinden aldıkları puanların arttığı görülmektedir.

Çalışmaya katılan ebeveynlerin aile gereksinimlerini belirleme aracı maddi gereksinim, bilgi gereksinimi, genel destek ve toplumsal hizmet gereksinimi ve çevreye açıklama gereksinimi alt boyut puanları ile aile katılım ölçeği genel katılım, öğretmen ile görüşme alt boyutu arasında anlamlı, düşük düzeyde ve negatif doğrusal bir ilişki bulunmuştur.

5.1.3. Aile katılımı ve algılanan sosyal destek değişkeni arasındaki ilişkiye yönelik sonuçlar

Araştırma sonuçlarından anne ve babaların aile katılım ölçeğinden aldıkları puanlar ile algıladıkları sosyal destek ve algıladıkları sosyal destekten memnuniyet düzeyi puanları arasında anlamlı, orta düzeyde ve pozitif doğrusal bir ilişki bulunmuştur. Başka bir ifadeyle ebeveynlerin algıladıkları sosyal destek puanları ve algıladıkları sosyal destekten memnuniyet puanları yükseldikçe aile katılımları ölçeğinden aldıkları puanlarda yükselmektedir.

Çalışmaya katılan ebeveynlerin aile katılım ölçeği öğretmen ile görüşme alt boyut puanları ile algıladıkları sosyal destek ve algıladıkları sosyal destekten memnuniyet düzeyi ölçekleri duygusal destek alt boyutu, sosyal birliktelik desteği alt boyutu, bilgi desteği alt boyutu puanları arasında anlamlı, orta düzeyde ve pozitif doğrusal bir ilişki bulunmuştur.

5.1.4. Aile gereksinimi ve algılanan sosyal destek değişkeni arasındaki ilişkiye yönelik sonuçlar

Araştırmaya katılan anne ve babaların aile gereksinimlerini belirleme aracı genel puanları ile algıladıkları sosyal destek ve algıladıkları sosyal destekten memnuniyet düzeyi puanları arasında anlamlı, orta düzeyde ve negatif doğrusal bir ilişki bulunmuştur. Başka bir ifadeyle ebeveynlerin algıladıkları sosyal destek ve algıladıkları sosyal destekten memnuniyet düzey puanları yükseldikçe, aile gereksinimleri belirleme aracından aldıkları puanlar düşmektedir.

Anne ve babaların aile gereksinimlerini belirleme aracı maddi gereksinim, çevreye açıklama gereksinimi, bilgi gereksinimi, genel destek ve toplumsal hizmet gereksinimi alt boyut puanları ile algıladıkları sosyal destek ve algıladıkları sosyal destekten memnuniyet düzeyi ölçekleri duygusal destek, sosyal birliktelik desteği, bilgi desteği ve bakım desteği alt boyutu puanları arasında anlamlı, düşük ve orta düzeyde ve negatif doğrusal bir ilişki bulunmuştur.

5.1.5. Ailelerin gereksinimleri ile aile katılımları arasındaki ilişkide algılanan sosyal destek değişkeninin aracı rolüne yönelik sonuçlar

Aile gereksinimlerini belirleme aracı değişkeni ile aile katılım değişkeni arasındaki ilişkide yenilenmiş anne-baba sosyal desteği algılanan sosyal destek düzeyi değişkeninin aracı rolünü ortaya koymak amacıyla oluşturulan kuramsal model yol analizi yardımıyla sınanmış ve aile gereksinimlerini belirleme aracı değişkeninin yenilenmiş anne-baba sosyal destek ölçeği algılanan sosyal destek düzeyi değişkeninin yordadığı belirlenmiştir. Ayrıca aile gereksinimlerini belirleme aracı değişkeninin yenilenmiş anne-baba sosyal destek ölçeği algılanan sosyal destek düzeyi değişkeni vasıtasıyla aile katılımı değişkeni üzerindeki dolaylı etkisinin anlamlı olduğu tespit edilmiştir. Bu bulgular ışığında aile gereksinimlerini belirleme aracı değişkeni ile aile katılımı değişkeni arasındaki ilişkide yenilenmiş anne-baba sosyal destek ölçeği algılanan sosyal destek düzeyi değişkeninin tam aracılık etkisinin olduğu göstermektedir. Yani yenilenmiş anne-baba sosyal destek ölçeği algılanan sosyal destek düzeyi değişkeni tam aracı rolü üstlenmektedir.

5.2. Tartışma

5.2.1 Aile gereksinimleri, aile katılımları ve algılanan sosyal destek ölçeği puanlarının demografik değişkenlere göre karşılaştırılmalarına ilişkisine yönelik tartışma

- Yaş değişkenine göre

Araştırma bulgularında araştırmaya katılan ebeveynlerin; aile gereksinimleri belirleme aracı ile yaş değişkeni arasındaki ilişkiye bakıldığında anlamlı bir fark olmadığı görülmüştür. Bulgularımızla paralel şekilde Şanlı (2011) zihin engelli çocukların anne ve babalarıyla yaptığı çalışmada gereksinimler üzerinde anne-baba yaşının önemli bir faktör olmadığı sonucuna ulaşmıştır. Evcimen (1996) ise zihin engelli çocuğu olan anne babaların aile gereksinimleri belirleme aracı alt boyutlarında aldıkları puanlara göre, anne babaların yaşları ile maddi ve toplumsal hizmet gereksinimi alt boyutlarında anlamlı fark olduğunu belirtirken, çevreye

açıklama, bilgi, destek ve ailenin işleyişine ilişkin gereksinimleri arasında anlamlı bir fark olmadığını belirtmiştir.

Araştırma bulgularında araştırmaya katılan ebeveynlerin; aile katılım ölçeği ile yaş değişkeni arasındaki ilişkiye bakıldığında anlamlı bir fark olduğu görülmüştür. Bu bulgulara göre “20-30” yaş grubunda olan ebeveynlerin aile katılım ölçeği genel katılım alt boyut puanları, “31-40” yaş grubunda olan ailelere göre daha düşük olduğu belirlenmiştir. Pamuk (2019) Türkiye’de yaptığı çalışmada yaşı “41 ve üzeri” olan anne babaların “30-40” yaş arasındaki anne babalara göre daha fazla katılım gösterdiği sonucuna ulaşmışlardır. Bu sonuçlar ebeveynlerin yaşları arttıkça çocuklarının eğitimsel süreçlerine katılımlarını arttırdığını düşündürülebilir.

Araştırma bulgularında araştırmaya katılan ebeveynlerin; algıladıkları sosyal destek ve algıladıkları sosyal destekten memnuniyet düzeyi ile yaş değişkeni arasındaki ilişkiye bakıldığında anlamlı bir fark olmadığı görülmüştür. Çattık (2015) gelişimsel yetersizliği olan çocukların ebeveynleriyle yaptığı çalışmasında katılımcıların yaşları ile algıladıkları sosyal destek ve bu desteklerden memnuniyet düzeyleri arasında anlamlı bir ilişki bulmamıştır.

- Eğitim durumu değişkenine göre

Araştırma bulgularında araştırmaya katılan ebeveynlerin; aile gereksinimlerini belirleme aracı ölçeği maddi gereksinim alt boyut puanlarının ebeveynlerin “eğitim durumu” değişkenine göre istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık göstermiştir. Bulgulara göre ilkokuldan mezun olan gruptaki ebeveynlerin; aile gereksinimlerini belirleme aracı ölçeği maddi gereksinim alt boyut puanları, liseden ve üniversiteden mezun olan gruptaki ailelere göre daha yüksek olduğu belirtilmiştir. Huus, Olsson, Andersson, Granlund ve Augustine (2016) İsveç’te zihin engelli çocukların anne babalarının katıldıkları araştırmada, annelerin %26’sının ve babaların %13’ünün üniversite veya daha üzerinde bir eğitime sahip olduklarını belirtmişlerdir. Bu durum, hafif düzeyde zihinsel engelli çocukların ebeveynlerinin genel nüfusa göre daha düşük bir eğitim düzeyine sahip olduğunu ve daha yüksek eğitilmiş ebeveynlerin daha az maddi gereksinim ifade ettikleri sonucuna ulaşmışlardır. Eğitim düzeyleri daha yüksek olan anne ve babaların çalışmakta oldukları meslekleriyle paralel olarak daha iyi finansal kaynaklara sahip olduğunu düşünebiliriz. Dolayısıyla eğitim seviyeleri daha yüksek olan ebeveynlerin eğitim seviyeleri daha düşük seviyede olan ebeveynlere göre daha fazla maddi kazanç sağladığı

bundan ötürü ilkokul mezunu ebeveynlerin maddi gereksinimlerinin daha yüksek olduğu sonucuna ulaşabiliriz.

Araştırma bulgularında araştırmaya katılan ebeveynlerin; aile katılım ölçeği genel puanlarının ebeveynlerin eğitim durumlarına göre istatistiksel olarak anlamlı farklılık göstermiştir. Bulgulara göre ilkokuldan mezun olan gruptaki ebeveynlerin; aile katılım ölçeği genel puanları, liseden ve üniversiteden mezun olan gruptaki ailelere göre daha düşüktür. Alanyazında eğitim düzeyi daha düşük olan anne ve babaların, çocuklarının sürdürmekte olduğu eğitim programları hakkında sınırlı sayıda bilgi sahibi oldukları ve herhangi yanlış denemeler yapmaktan kaçındıkları dolayısıyla aile katılımlarının daha az olduğu söylenmiştir (Kay, Fitzgerald, Paradee ve Mellencamp, 1994). Ailelerin katılımlarıyla ilgili benzer çalışmalarda da özel gereksinimli çocuğa sahip anne ve babaların eğitim durumlarının katılımı yordayıcı bir değişken olduğu, ebeveynler için eğitim durumlarının toplam puan ve bazı katılım alanları için belirleyici bir unsur olduğu vurgulanmıştır (Cone vd., 1985; Sucuoğlu vd., 1993). Eğitim düzeyleri daha yüksek olan ebeveynlerin çocuklarının yetersizliği ile ilgili durumları daha iyi kavrayabildikleri ve çocuklarının eğitim ortamlarına daha fazla dahil olabildikleri bildirilmektedir (Mutua, 2001).

Araştırma bulgularında araştırmaya katılan ebeveynlerin; algıladıkları sosyal destek düzeyi ile eğitim durumları arasında anlamlı fark olduğu görülmüştür. Bulgulara göre ilkokuldan mezun olan gruptaki ebeveynlerin, YASDÖ (ASDD) ölçeği genel puanları, liseden mezun olan gruptaki ailelere göre daha düşük düzeydedir. Bronfenbrenner ve Ceci (1994), daha düşük eğitim düzeyine sahip ebeveynlerin, çocuklarının gelişimlerini desteklemede gerekli becerileri edinmeleri için daha fazla sosyal desteğe ihtiyaç duyabileceklerini belirtmiştir. Ebeveynlerin eğitim düzeyleri düşük olduğunda çevrelerinde ilişki kurdukları insanların benzer eğitim düzeylerinde olması muhtemeldir. Bu sebeple ebeveynlerin ihtiyaç duydukları desteği özellikle bilgi ve araçsal destek sağlamada zorluklar hissetmeleri muhtemeldir (Erhan, 2005). Dolayısıyla eğitim düzeyleri daha yüksek seviyede olanların ebeveynlerin çocuklarının yetersizliğinden kaynaklanan sorunların daha ciddi boyutlara yol açmasının önüne geçmek amacıyla daha fazla destek ve yardım arayışı içinde olabilmekte bundan ötürü daha fazla sosyal desteğe ulaşabilmektedir (Erhan, 2005).

- Cinsiyet değişkenine göre

Araştırma bulgularında araştırmaya katılan ebeveynlerin; aile gereksinimleri belirleme aracı, aile katılım ölçeği, algıladıkları sosyal destek ve algıladıkları sosyal destekten memnuniyet puanları ile cinsiyet değişkenine göre istatistiksel açıdan anlamlı farklılık göstermemektedir.

Wang ve Michaels (2009) ağır düzeyde engelli çocuğa sahip Çinli ailelerle gereksinimleri ile destek kaynakları üzerine yaptıkları çalışma sonuçlarında annelerin babalara oranla daha fazla gereksinimlerinin olduğunu ancak istatistiksel olarak anlamlı olmadığını belirtmişlerdir. Araştırma bulgularımızla benzer şekilde Mert (1997) anne ve baba gereksinimleri arasında anlamlı bir fark olmadığı sonucuna ulaşmıştır. Evcimen (1996) destek gereksinimlerinin anne veya baba olma durumuna göre anlamlı farklılık olduğunu belirtirken maddi, bilgi, toplumsal hizmet ve çevreye açıklama gereksinimleri ile cinsiyet arasında anlamlı bir farklılık olmadığı sonucuna ulaşmışlardır.

Bulgulara göre ebeveynlerin aile katılımları ile cinsiyet değişkeni arasında istatistiksel olarak anlamlı bir fark olmadığı, benzer şekilde Türkiye’de Yıldız (2018) ve Pamuk (2019) yaptıkları çalışmalarda da aile katılımı ile cinsiyet değişkeni arasında anlamlı bir farklılık ortaya çıkmamıştır.

Bulgulara göre ebeveynlerin algılanan sosyal destek ve algılanan sosyal destekten memnuniyet ile cinsiyet değişkeni arasında anlamlı bir farklılık ortaya çıkmamıştır. Alanyazındaki çalışmalarda bulgularla benzer şekilde algılanan sosyal destek ile cinsiyet arasında anlamlı bir farkın olmadığını göstermektedir (Chen ve Thang, 1997; Çakır ve Palabıyıkoglu, 1997; Ünsal, 1996).

-Çocuklara konulan tanı durumuna göre

Araştırmaya katılan ebeveynlerin aile gereksinimlerini belirleme aracı ölçeği genel destek ve toplumsal hizmet gereksinimi alt boyut puanları çocuklara konulan tanı durumu değişkenine göre istatistiksel açıdan anlamlı farklılık olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Bulgulara göre çocuğuna otizm spektrum bozukluk tanısı konulan ebeveynlerin aile gereksinimlerini belirleme aracı genel destek ve toplumsal hizmet gereksinimi alt boyut puanları, çocuğuna zihin engeli tanısı konulan ailelere göre daha yüksektir. Ellis, Luiselli, Amirault, Byrne, Malley-Cannon, Taras, Wolongevicz ve Sisson (2002) otizm spektrum bozukluğu ve gelişimsel engelli

çocukların ailelerinin gereksinimleri üzerine yaptıkları çalışmada çocukların tanı durumuna göre otizmlili çocuğa sahip ailelerin gereksinim düzeyleri gelişimsel geriliğe sahip çocukların ailelerine oranla daha yüksek olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Araştırmaya katılan ebeveynlerin aile katılım ölçeği genel puanları çocuklara konulan tanı durumu değişkenine göre istatistiksel açıdan anlamlı farklılık olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Bulgulara göre çocuğuna otizm spektrum bozukluk tanısı konulan ebeveynlerin aile katılım ölçeği genel puanları, çocuğuna zihin engeli tanısı konulan ailelere göre daha yüksektir. Alanyazında çocukları tanı durumunun ailelerin katılımlar üzerinde anlamlı etkiye sahip olduğunu (Baker, Blacher ve Pfeiffer, 1993; Leyser, 1985; Plunge ve Kratochwill, 1995) gösteren araştırmalar olduğu gibi, çocukların tanıların aile katılımları üzerinde anlamlı bir etkiye sahip olmadığını gösteren araştırmalarda bulunmaktadır. Alanyazındaki çalışmalara bakıldığında ise Sucuoğlu (1996) ve Toros (2011) ailelerin genel katılım düzeylerinde çocuklarının tanı durumunun etkili olmadığını belirtirken, Plunge ve Kratochwill (1995) özel gereksinimli çocuğa sahip ailelerle yaptıkları çalışmalarında aile katılımında çocuklarının engel türlerinin etkili olduğu ve engelin türüne göre ailelerin katılımlarının anlamlı farklılık gösterdiğini belirtmişlerdir. Çalışmanın bulgularına göre otizm spektrum bozuklu tanılı çocuk ebeveynlerin aile katılım düzeylerinin zihin engelli çocuk ebeveynlerine göre daha yüksek olduğu bulgusu dikkate alındığında; otizm spektrum bozukluğu tanılı çocuğa sahip ailelerin toplumunda etkisiyle daha göz önünde oldukları ve eğitimcilerin, sahadaki personellerin bu tanı grubuyla daha ilgili ve alakalı olmaları ailelerin katılımlarının artmasında etkili olabileceği düşünülmektedir.

Araştırma bulgularında araştırmaya katılan ebeveynlerin; algıladıkları sosyal destek ve algıladıkları sosyal destekten memnuniyet düzeyi ile çocuklara konulan tanı durumu değişkeni arasında anlamlı fark olduğu görülmüştür. Bulgulara göre çocuklarına otizm spektrum bozukluk tanısı konulan ebeveynlerin YASDÖ (ASMD) ölçeği genel puanları, çocuğuna zihin engeli tanısı konulan ailelere göre daha yüksektir. Kaner (2004) gelişimsel yetersizliğe sahip çocukların anne ve babalarıyla yaptığı çalışmada çocukların yetersizlik tanıları ile algılanan sosyal destek arasında anlamlı bir farklılık olduğunu zihin yetersizliğine sahip çocuğu olan ebeveynlerin algıladıkları sosyal destek düzeylerinin işitme engelli çocuğu olan ebeveynlere göre daha düşük düzeyde olduğu sonucuna ulaşmıştır. Bora ve Kardeş (2021) down sendromlu çocuğa sahip olan ebeveynlerin otizm spektrum bozukluğu tanılı çocuğa sahip ebeveynlerden daha yüksek düzeyde sosyal destek algıladıklarını belirtirken, algılanan sosyal destek düzeylerinin çocuğun tanı türü faktörüne göre anlamlı farklılık olduğu saptamışlardır.

Çalışmanın bulgularına göre otizm spektrum bozuklu tanıılı çocuk ebeveynlerin algıladıkları sosyal destek düzeylerinin zihin engelli çocuk ebeveynlerine göre daha yüksek olduğu bulgusu göz önüne alındığında; otizm spektrum bozukluğu tanıılı çocuğu olan anne ve babaların algılanan sosyal destek düzeylerinin arttırılmasında gönüllü kuruluşlar aracılığıyla ulaşılarak çeşitli sosyal organizasyonlara dahil edilmesinin etkili olabileceği düşünülmektedir.

-Ekonomik (gelir) durum değişkenine göre

Araştırmaya katılan ebeveynlerin aile gereksinimlerini belirleme aracı ölçeği genel puanları ebeveynlerin gelir durumu değişkenine göre istatistiksel açıdan anlamlı farklılık olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Bulgulara göre, gelir seviyesi düşük olan ebeveynlerin aile gereksinimlerini belirleme aracı ölçeği genel puanları, gelir seviyesi orta ve yüksek olan ailelere göre daha yüksektir. Alanyazında çalışma bulgularını destekler nitelikte birçok çalışma bulunmaktadır. Şanlı (2012) zihin engelli çocukların anne ve babalarıyla yaptığı çalışmada genel destek ve toplumsal hizmet gereksinimi dışında ailelerin gelir durumları ile gereksinimleri arasında anlamlı farklılıklar olduğu sonucuna ulaşmıştır. Öztürk'ün (2011), özel gereksinimli çocuğa sahip annelerin gereksinimleri ve aile yüklerini belirlemek için yaptığı çalışmada, annelerin gelir durumlarının maddi gereksinimler üzerinde etkili olduğu sonucuna ulaşmıştır. Bu sonuca göre ekonomik durumları kötü ve orta düzeye sahip anneler, ekonomik durumları iyi durumda olan ailelere göre daha fazla maddi gereksinim duymaktadır. Araştırma bulgularına göre gelir seviyesi düşük olan ebeveynlerin aile gereksinimlerini belirleme aracı ölçeği çevreye açıklama gereksinimi alt boyut puanları, gelir seviyesi orta ve yüksek olan ailelere göre daha yüksektir. Karadağ (2009) özel gereksinimli çocuğu olan annelerin %38,9'unun çevresindeki kişilerle iletişime girmekte zorluk yaşadığını, %46,3'ünün toplumdaki kişilerin kendilerine olan bakış açısından rahatsızlık duyduklarını belirtmiştir. Ebeveynler için çocuklarının yetersizliğini çevrelerine, arkadaşlarına, akrabalarına açıklamak çoğunlukla duygusal bir gerilim kaynağıdır (Karadağ,2009;s.320). Özel gereksinimli çocukların bazen fiziki görünüşleri bazen de problem davranışları ve tepkileri yaşatlarından farklılık gösterdiği için sorunlar yaşayabilmeleri olasıdır(Taş, 2007). Bu farklılığın bireyin çevresinde bulunan kişiler tarafından sorgulanmak istenmesi ve ailelerin sorgulanma ihtimalinden dahi çekinmeleri sebebiyle özel gereksinimli çocuğu olan ailelerin çevreye açıklama gereksinimini daha fazla hissetmesine neden olduğu düşünülmektedir (Şanlı, 2012).

Araştırmaya katılan ebeveynlerin aile katılım ölçeği genel puanları ebeveynlerin gelir durumu değişkenine göre istatistiksel açıdan anlamlı farklılık olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Bulgulara göre gelir seviyesi orta ve yüksek olan ebeveynlerin aile katılım ölçeği genel puanları, gelir seviyesi düşük olan ailelere göre daha yüksektir. Alanyazında ailenin gelir düzeylerinin, aile katılımı üzerinde anlamlı bir farklılık yarattığını vurgulayan araştırmaların olduğu görülmektedir (Hill ve Taylor, 2004; Salıcı-Ahioğlu, 2006; Toros, 2011). Ailenin öğretmenle iletişimleri ve okuldaki sosyo-kültürel etkinliklere katılımları gelir düzeyleri azaldıkça olumsuz yönde etkilenmektedir. Gelir durumları düşük düzeyde olan ailelerin yaşam koşulları, çocuklarının eğitim hayatlarına daha düşük seviyelerde katılmalarına sebep olabilmektedir (Toros, 2011). Gelir durumları orta veya üst düzeyde olan aileler ise düşük düzeydeki ailelere göre çocuklarının öğretmenleri ile kurdukları iletişimleri daha rahat olabilmekte, çocukları ile daha yoğun iletişim kurmakta ve çocuklarına daha rahat çalışma ortamları sunmaktadır. Dolayısıyla böyle bir durum ailelerin çocuklarının eğitimlerine katılımlarını etkilemektedir (Salıcı-Ahioğlu, 2006).

Araştırma bulgularında araştırmaya katılan ebeveynlerin; algıladıkları sosyal destek ve algıladıkları sosyal destekten memnuniyet düzeyi ile gelir durumları arasında anlamlı fark olduğu görülmüştür. Bulgulara göre gelir seviyesi orta ve yüksek olan ebeveynlerin YASDÖ (ASDD) ölçeği genel puanları, gelir seviyesi düşük olan ailelere göre daha yüksektir. Alanyazında ailelerin algıladıkları sosyal destek düzeylerinin gelir durumuna göre farklılaştığı; gelir düzeyi düştükçe daha mutsuz ve karamsar olduklarını, daha az gelecek planı yaptıklarını ve daha az sosyal destek algıladıklarını göstermektedir (Akıncı-Aydoğan, 1999; Gürkan, 1998; Pelletier vd., 1994). Özel gereksinimli bir çocuğa sahip olmanın en temel zorluklarından birisinin bakım yükümlülüğü ve masraflarının en başta ebeveynler olmak üzere ailedeki diğer bireylerinde günlük hayatını yakından etkilediği (Cangür vd., 2013) belirtilmiştir. Bununla birlikte özel gereksinimli bir bireyin bakımları ve masrafları için özellikle gelir düzeyleri daha düşük olan ailelere toplumdan ve yakın çevresindeki kişilerden daha çok sosyal destek sağlanması gerekliliği ön plana çıkmaktadır (Erhan, 2005).

5.2.2. Aile gereksinimi ve aile katılımı değişkenleri arasındaki ilişkiye yönelik tartışma

Araştırmanın ikinci amacına yönelik olarak katılımcıların aile gereksinimleri ile aile katılımları değişkenleri arasında anlamlı bir ilişki olup olmadığını belirlemek için yapılan analizler sonucunda; aile gereksinimlerini belirleme aracı puanları yükseldikçe aile katılım ölçeği puanlarının düştüğü bulgusu elde edilmiştir. Araştırmanın bu bulgusu ilgili alanyazın ile örtüşmektedir. Özel gereksinimli bir çocuğun dünyaya gelmesiyle birlikte, çocuğun

eğitimine ailenin katılımı her geçen gün daha da önem kazanmakta (Cunningham, 1985; Meyers ve Blacher, 1987) ve aile katılımlarının artırılabilmesi için ailelerin gereksinimlerinin karşılanması gerektiğinden söz edilmektedir (Cunningham, 1985; Roberts ve Kaiser, 2011). Bu bağlamda özel gereksinimli çocuklarının ihtiyaçlarını karşılamakta zorlanan ve gereksinimleri artan ebeveynlerin çocuklarının eğitsel süreçlerinde aile katılımını gerçekleştirmelerinin güç olduğu söylenebilir. Öte yandan eğitim programlarının ailelerin ve çocuklarının gereksinimlerini karşılayacak şekilde hazırlanması (Sucuoğlu, 1992) ve bu gereksinimlerin giderilmesi ile ailelerin alternatif eğitim olanaklarını düşünmeleri ve çocuklarının eğitim ortamlarına aktif katılımları sağlanabileceği de (Akçamete ve Kargın, 1996) belirtilmektedir. Bunlarla birlikte çocuklarının yetersizliği ile ilgili durumların, çocuklarının davranışlarıyla nasıl başa çıkacakları ve çocuklara becerilerinin nasıl öğretileceği aileler tarafından belirtilen gereksinimlerin başında gelmektedir (Hodgetts, Zwaigenbaum ve Nicholas, 2014; Roll-Petersson, 2003; Sahay vd., 2013). Sucuoğlu, Küçüker ve Kanık (1992) zihin engelli ve otizmlili çocukların anne babalarının gereksinimleri doğrultusunda hazırlanan eğitim programı sonucunda, ebeveynlerin çocuklarına istedik becerileri kazandırma ve problem davranışların azaltılması konusunda gereksinimlerinin karşılandıkları, kendilerini daha yeterli hissettikleri, çocuklarıyla olumlu ilişkiler geliştirdikleri ve eğitim ortamlarına katılımlarının olumlu yönde geliştiğini belirtmişlerdir.

Dunst vd., (1988) anne ve babaların gereksinimleri göz önüne alınarak hazırlanan eğitim programının etkilerini inceledikleri araştırmada zihin engelli ve gelişimsel geriliği olan çocukların annelerinin gereksinimleri dikkate alınarak hazırlanan programda, annelerin gereksinimlerinin karşılanmasıyla birlikte katılımlarının arttığını bu sebepten ötürü kendilerini daha iyi hissettikleri sonucuna varmışlardır. Sucuoğlu (1995) ise zihin engelli ve otizmlili çocukların anne babalarıyla yaptığı çalışmada, ebeveynlerin ortak belirledikleri gereksinim alanlarının sırasıyla bilgi gereksinimi, destek gereksinimi ve maddi gereksinim olduğu, ebeveynlerin öncelikli gereksinimlerinin karşılanmasının ebeveynlere uygulanacak eğitim programların başarısını arttıracaklarını belirtmiştir. Bir başka çalışmada da Olsson (2016), ebeveynlerin öncelikli olarak bilgi gereksinimlerini bildirdiklerini, bilgi gereksinimlerini karşılamak için okuldaki veli-öğretmen toplantılarına katıldıklarını, toplantılara katılan ebeveynlerin katılmayanlara göre çocuklarının eğitim ve gelişimine daha aktif katıldıklarına değinilmiştir. Ayrıca ailelerin maddi gereksinimleri karşılandıkça eğitim ortamlarına katılımlarının arttığı, (Dauber ve Epstein, 1993) daha fazla finansal güvenceye sahip olan ve daha eğitilmiş olan annelerin ise çocuklarının eğitim ortamlarına daha fazla katılma eğiliminde

olduğu (Lowitzer, 1989) bildirilmiştir. Sonuçlar göz önüne alındığında anne babalar için hazırlanacak eğitim programlarında ve çocuklarının eğitim hayatlarına katılımlarında aile gereksinimlerinin belirlenmesi bununla birlikte gereksinimlerinin giderilmesi ile çocuklarının eğitim ortamlarına katılımlarının artabileceği düşünülmektedir. Ailelerin bilgi gereksinimlerini giderilmesiyle birlikte anne-baba katılımını arttırmayı hedefleyen programlardan ailelerin yararlandığı (Boison, 1987; Bernstein ve Barta, 1988; Kargın, 1990; Sucuoğlu, Kanık ve Küçüker, 1992, 1994; Akçamete ve Kargın, 1996) ve ebeveynlerin maddi gereksinimleri karşılandıkça çocuklarının eğitim ortamlarına katılımlarının artması sağlanabilir (Akçamete ve Kargın, 1996). Alanyazında özel gereksinimli çocuk ebeveynlerinin gereksinimleri karşılandıkça çocukların eğitim ortamlarına katılımlarının arttığı çalışma sonuçlarımızla paralellik göstermektedir.

5.2.3. Aile katılımı ve algılanan sosyal destek değişkenleri arasındaki ilişkiye yönelik tartışma

Araştırmanın ikinci amacına yönelik olarak katılımcıların aile katılımları ile algıladıkları sosyal destek ve algıladıkları sosyal destekten memnuniyet değişkenleri arasında anlamlı bir ilişki olup olmadığını belirlemek için yapılan analizler sonucunda; algıladıkları sosyal destek ve algıladıkları sosyal destekten memnuniyet ölçeğinden aldıkları puanlar yükseldikçe, aile katılım ölçeğinden aldıkları puanların da yükseldiği bulgusu elde edilmiştir. Başka bir ifadeyle algılanan sosyal destek düzeyleri arttıkça, aile katılımlarında artmaktadır. Araştırmanın bu bulgusu ilgili alanyazın ile örtüşmektedir. Özel gereksinimli çocuğa sahip ebeveynlerin algıladıkları sosyal destek ve sosyal destekten memnuniyet düzeylerinin aile katılımları üzerindeki olumlu etkisinin yüksek olduğu (Meadan vd., 2015 Belsky, 1984; Bonds, Gondoli, Sturge-Apple ve Salem, 2002, Coogle vd., 2013) ebeveynlerin algıladığı sosyal desteğin, özel gereksinimli çocuklarının bakımına ve eğitim ortamlarına katılımını teşvik etme konusunda büyük bir önem taşıdığı (Coogle vd., 2013) ebeveynlerin katılım düzeylerinin, ister resmi kurum ve kuruluşlar, isterse arkadaşlar, komşular ve akrabalar olsun algılanan sosyal destekten de etkilenebileceğini göstermiştir (Turnbull ve Turnbull, 2001). Özel gereksinimli çocukların ebeveynleri genellikle önce kendi ailelerinden destek beklemektedirler ancak kendi aileleri de benzer şekilde zorlu bir süreçten geçtiklerinden dolayı beklenen desteği ebeveynlere sağlamayabilirler (Parsons vd., 2020). Bu sebeplerden dolayı ebeveynlerin arkadaşlarının, öğretmenlerin yani yakın çevrelerinin destekleri ebeveynlerin katılımları için önemli olduğu (Ekas vd., 2010) ve aile üyelerinden, arkadaşlardan ve yakın çevreden daha yüksek düzeyde duygusal destek algılayan ebeveynlerin, çocuklarının eğitimine önemli ölçüde daha fazla

katıldıkları belirtilmiştir (Green vd., 2007). Araştırmalar ebeveynlerin katılım düzeylerinin algıladıkları sosyal destek ve duygusal durumlarıyla ilişkili olduğunu vurgulamaktadır (Dempsey ve Keen, 2008; Dunst ve Trivette, 2009). Özellikle OSB'li çocukların ebeveynlerinin kendilerini ailelerinden ve arkadaşlarından soyutlamaya veya onlarla daha az iletişim kurmaya meyilli oldukları göz önüne alındığında (He ve Lin, 2013), ebeveynlere sağlanacak duygusal desteğin ebeveynlerin benlik saygısını artıracığı (Altom, 2010) ve ebeveynlerin çocuklarının eğitim ortamlarına katılmalarının sağlanacağı söylenebilir.

Ebeveynlere sağlanacak duygusal desteğin ebeveyn katılımları için önemini ifade ederken, araştırma bulgularıyla benzer şekilde Kushalnagar vd., (2007) çalışmalarında ebeveynlerin zayıf duygusal işleyişinin, yüksek düzeyde öfke ve hayal kırıklığının, erken müdahale programlarına ve eğitim ortamlarına katılımının azalmasına etken olabileceğini belirtmişlerdir. Genel olarak daha yüksek düzeyde özellikle arkadaşlarından, öğretmenlerden, aile üyelerinden ve yakın çevresindeki kişilerden sosyal birliktelik desteği algılayan ebeveynler, çocuklarını yetiştirmede daha kolay zamanlar geçirebilir ve eğitim programlarına katılma olasılıkları daha yüksektir (Turnbull ve Turnbull, 2001). Bundan dolayı daha fazla sosyal desteğe sahip olan ebeveynler özellikle anneler, alandaki uzmanlarla etkileşimde bulunarak çocuklarının eğitim programlarına katılmada daha iyi işbirliği içerisinde olabilir ve diğer ebeveynlere oranla daha yüksek beklenti içine girebilirler (Brown vd., 2006). Bir başka çalışmada ise Coots (1998) ebeveynlere bilgi desteği sağlanması (örneğin, öğretmenin ev ortamında çocuğuna becerileri nasıl öğreteceği hakkında ebeveynlere verdiği stratejiler) ebeveynin yeterlik duygusunu etkilediği ve bu da ebeveynin eğitim ortamlarına katılımlarının daha fazla dâhil olmasını katkı sağladığını vurgulamıştır. Bu sonuçlardan hareketle ebeveynlerin algıladıkları sosyal destek ve algıladıkları sosyal destekten memnuniyet düzeylerinin aile katılım düzeyleri üzerinde önemli etkiler gösterebileceği, özel gereksinimli bireye sahip ebeveynlerin aile içi ve dışındaki algıladıkları sosyal desteklerinin hem kendilerinin hem çocuklarının eğitim ortamlarına katılımları üzerinde olumlu etkiler gösterdiği araştırma bulgularımızla örtüşmektedir.

5.2.4. Aile gereksinimi ve algılanan sosyal destek değişkenleri arasındaki ilişkiye yönelik tartışma

Araştırmanın ikinci amacına yönelik olarak katılımcıların aile gereksinimleri ile algıladıkları sosyal destek ve algıladıkları sosyal destekten memnuniyet değişkenleri arasında anlamlı bir ilişki olup olmadığını belirlemek için yapılan analizler sonucunda; algıladıkları

sosyal destek ve algıladıkları sosyal destekten memnuniyet ölçeğinden aldıkları puanlar arttıkça, aile gereksinimleri belirleme aracından aldıkları puanların azaldığı bulgusu elde edilmiştir. Başka bir ifadeyle algılanan sosyal destek düzeyleri arttıkça, ailelerin gereksinimleri azalmaktadır. Araştırmanın bu bulgusu ilgili alanyazın ile örtüşmektedir.

Yetersizlikten etkilenmiş çocuğun dünyaya gelmesiyle birlikte ailelerin sosyal yaşamlarının kısıtlandığı ve sosyal desteğe gereksinim duydukları (Cavkaytar vd., 2008; Ersoy ve Çürük, 2009) belirtilirken, yetersizlikten etkilenmiş çocuklarının tanıları sonrasında ailelerin yakın çevreleri ve arkadaşlarından aldıkları sosyal destek ile birlikte duygusal anlamda olumlu gelişmeler gösterdiği (Duygun ve Sezgin, 2003; Coşkun ve Akkaş, 2009; Kahraman ve Çetin, 2015) ve gereksinimlerinin azalmasına katkı sağladığı (Heiman ve Berger, 2008) bildirilmiştir. Başka bir deyişle özel gereksinimli bir çocuğa sahip olmak, aileler için bir dizi zorluk yaratmaktadır (Blacher, 1984; Crnic, Friedrich ve Greenberg, 1983; Gallimore, Weisner, Bernheimer, Guthrie ve Nihira, 1993; McCollum ve Hemmeter, 1997). Özel gereksinimli çocuk ebeveynlerinin, özel gereksinimli çocuklarıyla yaşamının getirdiği zorluklarla başa çıkmada gereksinimleri olduğu, çocuklarını olumsuz etkilerden korumak için çalıştıklarını ancak algıladıkları sosyal desteğin eksikliği nedeniyle sorunlar yaşadıklarını ve gereksinimlerin karşılanmasında sosyal desteğin önemli olduğu belirtilmektedir (Campell ve Glasper, 1999; Morgan, 1990; Petr ve Barney, 1993; Riddersporre, 2003; Taaniala vd., 2002). Alanyazındaki araştırmalar gelişimsel geriliği olan çocukların ebeveynleri, algıladıkları sosyal destek düzeylerinin düşük ve gereksinimlerinin hala karşılanmamış olduğunu belirtmişlerdir (Freedman ve Boyer, 2000). Farklı kültürdeki ve farklı yaş gruplarında yapılan araştırmalarda ailelerin en çok bilgi gereksinimi ve maddi gereksinim duyduklarını, ardından duygusal gereksinimine ihtiyacı oldukları belirtilmiştir (Turnbull vd., 2006; Summers vd., 2007; Hsu ve Lin 2008; Burton-Smith, Villy, Yazbeck, Parmenter and Tsutsui, 2009; Palisano vd., 2010; Ahmadi, Zalani ve Amrai 2011; Almasri vd., 2012; Samuel vd., 2012; Chiu vd., 2013). Aile bireyleri ve yakın çevresindeki kişilerden sosyal birliktelik desteği alan aileler çocuklarıyla ilgili birçok konuda daha az bilgi gereksinimi duymuşlardır (Farmer vd., 2015).

Alan yazın incelendiğinde daha fazla algılanan sosyal destek belirten özel gereksinimli çocuk ailelerinin daha az gereksinim bildirdiği (Dunst, Trivette ve Hamby, 1994; Planos vd., 1997), sosyal destek kaynaklarının aile gereksinimleri üzerinde kritik bir öneme sahip olduğuna işaret eden araştırmalar olduğu görülmektedir (Gomel 1998; Levine 2009; Sloan vd., 1996). Lindblad, Rasmussen ve Sandman (2005), özel gereksinimli çocuğu olan ebeveynlerin sosyal olarak desteklenmesinin, ebeveynlerin yaşamlarını olumlu yönde etkilediği ve

gereksinimlerinin azalmasına katkıda bulunduğunu belirtmişlerdir. Türkiye’de yürütülen bir araştırmada, özel gereksinimli çocuk ebeveynlerinin çocukları için verilen bakım parasını almadıklarını ve sosyal destek görmediğini bildiren annelerin yaşam kalitelerinin daha düşük olduğu dolayısıyla ailelerin maddi gereksinimlerinin karşılanmaması ve sosyal destek görmemesinin anneleri olumsuz yönde etkilediği belirtilmektedir (Canarslan ve Ahmetoğlu, 2015). Bir başka çalışmada da çok engelli 84 çocuğun ebeveynlerinin ne kadar çok sosyal izolasyon yaşarlarsa, gereksinimlerinin daha yüksek olduğu, yüksek sosyal izolasyon belirten ailelerin daha fazla ve çok daha çeşitli gereksinimlerinin olduğu, algıladıkları sosyal destek düzeyleri daha yüksek olan ebeveynlerin daha az sosyal izolasyon yaşadıklarını ve daha az gereksinimlerini bildirdiği belirtilmiştir (Hendriks, De Moor, Oud ve Franken, 2000). Ebeveynlerin bir diğer temel gereksinimi ise çocukların durumunun başkalarına açıklama gereksinimidir (Walker vd., 1989). Keskin, Bilge, Engin ve Dülgerler (2010), zihin engelli bir çocuğa sahip olmanın sadece bir kişinin değil, çevreninde çocuğu sahiplenmesi ve ailenin sosyal destek alması gerektiğini bildirirken, Huang vd., (2009) çocuklarının engelini fark ettiklerinde sosyal birliktelik desteğine daha çok ihtiyaç duydukları ve çocuğun engelini çevreye açıklama konusunda daha çok zorluk çektiklerini belirtmişlerdir. Kim vd., (2007: s.259) ebeveynlerin çocuklarının yetersizliğine ilişkin algılarının kendi ailelerinin olumsuz görüşlerinden etkilendiğini, yakın çevrelerinden sosyal birliktelik desteği alamamalarının çevreye açıklama konusunda daha çok gereksinim belirtmelerine neden olduğu belirtilmektedir. Bununla birlikte özel gereksinimli bir çocuğun eğitim, bakım, sağlık ve beslenme gibi ek ihtiyaçlarının olması ebeveynlere maddi harcamalar getirebilmekte (Aydoğan, 1999; Heiman ve Berger, 2008) ve harcamaları karşılamada ailelerin bazı maddi sorunlar yaşadığı belirtilmektedir (Walker vd., 1989). Lüle (2008), maddi gereksinimleri karşılanan ya da sosyal destek alan ailelerin bu işlevi yerine getiremeyen ailelere göre problemlere karşı daha pozitif bir şekilde hareket ettiği ve gerekli çözüm yollarına ulaşabildikleri sonucu üzerinde durmuştur.

5.2.5. Ailelerin gereksinimleri ile aile katılımları arasındaki ilişkide algılanan sosyal destek değişkeninin aracı rolüne yönelik tartışma

Araştırmanın üçüncü amacına yönelik özel gereksinimli çocuk ebeveynlerinin gereksinimleri ile aile katılımları arasındaki ilişkide algılanan sosyal destek değişkeninin aracı rolünün incelenmesine yönelik yapılan analizler sonucunda aile gereksinimlerini ile aile katılımı değişkeni arasındaki ilişkide yenilenmiş anne-baba sosyal destek ölçeği değişkeninin tam aracılık etkisinin olduğu görülmüştür.

Özel gereksinimli bir çocuğun hayatlarına katılmalarından itibaren ailelerin yapı ve işleyiş olarak bazı değişimler yaşadığı (Er, 2006; Reichman, Corman ve Noonan, 2008); yeni sorumluluklar edinildiği, (Üskün ve Gündoğar, 2010) ve bundan dolayı farklı gereksinimler ortaya çıkmaktadır. Böyle bir durumla karşılaşan ailelerin, aile içi görevlerinde önemli değişiklikler yaşanmaya başlamış ve çocuklarının eğitim yaşantılarında aile doğrudan görev üstlenir durumla karşı karşıya kalmıştır (Bernstein, 1993; Winton, 1986; Fitzgerald ve Fischer, 1987). Bununla birlikte Rivard vd. (2014) özel gereksinimli çocukların ailelerine tanı konulduktan sonraki süreçte ve hizmet almayı beklerken sosyal desteğin önemli rolüne vurgu yapmaktadır. Sosyal destekler aileyle birlikte çocuğunda birçok alandaki gelişimini ve davranışlarını etkiler böylece yeterliliklerini güçlendirerek (Dunst, 2000) bir anlamda çocuk ve aile üzerinde eğitici, önleyici rolü üstlenirler. Özel gereksinimli bir çocuğun aileye yükleyebileceği beklenmedik ve üstesinden gelmede zorluk çekilen taleplerin etkileri, ailelere sağlanacak olan dışsal ve içsel kaynaklar yardımıyla azaltılabilir (Seltzer ve Krauss, 1989). Bireysel çabalarla ailesinin gereksinimlerini yeterince karşılayamayan ve bir anlamda algıladıkları sosyal destek düzeyleri de düşük olan bir ebeveynin çocuklarının eğitim ortamlarına katılımlarının yüksek seviyelerde olması beklenmeyebilir. Dolayısıyla maddi olanakları yeterli olmayan ve desteklenmeyen, çocuğunun yetersizliğini devamlı çevresine anlatma ihtiyacı duyan, tedavi süreci ve çocuğun durumu ile ilgili önemli konularda bilgiye gereksinim duyan (Yüzbaşı, 2018) ve çevresinden, arkadaşlarından, ailelerinden sosyal destek alamayan bir ebeveynin durumdan etkilenmemesi ve çocuklarının eğitim ortamlarına katılımlarında ilgili ve istekli olması oldukça zor bir durumdur. Bu araştırmada da aile gereksinimleri ile algılanan sosyal destek düzeyleri arasında negatif yönde ilişki, aile katılımları ile algılanan sosyal destek düzeyleri arasında pozitif yönde ilişki olduğu saptanmıştır. Bu bulgu, ebeveynler için ailelerinin gereksinimlerinin karşılanmasında ve aile katılımlarının artmasında algılanan sosyal desteğin son derece önemli olduğunu göstermektedir. Ailelerin ihtiyaç duyduğu sosyal desteği görmemesi (Heiman ve Berger, 2008; Sarıhan, 2007) gereksinimlerinin karşılanmasını etkilediği (Freedman ve Boyer, 2000) gibi katılım düzeylerini etkilediği (Dempsey ve Keen, 2008; Dunst ve Trivette, 2009) alanyazında belirtilmektedir. Ailenin eğitime çeşitli düzeylerde katılması okulu, okulda uygulanan programı ve okul ortamında çocuğunun daha iyi tanınması anlamına gelmekte ve aileler bu ortamlardan elde ettikleri deneyim ve bilgiler sayesinde evde çocuklarına daha zengin öğrenme fırsatları sunmaktadır (Eisenberg ve Wolchik, 1992; Carlisle vd., 2005; Sönmez-Kartal, 2015). Dolayısıyla ebeveynlerin algıladıkları sosyal desteğin, çocuklarının eğitim hayatlarına katılımlarını, çocuklarına beceri öğretimleri ve bakımlarını teşvik etme konusunda büyük önem taşıdığını,

(Coogle, Guerette ve Hanline, 2013; Ingber, Al-Yagon ve Dromi, 2010) çocukların olumlu davranışlarıyla, aileler ile eğitim sistemi arasında olumlu ilişkiler olduğu ve çocuğun gelişimine önemli ölçüde katkıda bulunduğu (Azeem vd., 2016; Casenhiser vd., 2011; Mareoiu vd., 2015) belirtilmiştir.

Alanyazında da ailelerin gereksinimlerinin karşılanması ailelerin çocuklarının eğitimine daha çok katkıda bulunmalarına (Akçamete ve Kargın, 1996) ve ebeveyn katılım düzeylerinin algıladıkları sosyal destekten etkilenebileceğinden (Cheng ve Wu, 2016; Gaunt, 2008) söz edilmektedir. Ayrıca ailelerin etkin katılımının farklı değişkenlerden etkilenebileceği (Sönmez, 2012, s. 131) belirtilmiştir. Bu araştırmanın bulgularına bakıldığında da otizm spektrum bozukluğu ve zihin yetersizliği tanılı çocuğa sahip ebeveynlerin gereksinimlerinin karşılanmasında aile katılımının etkili olduğu ve algılanan sosyal desteğin bu ilişkiye aracılık ettiği görülmüştür. Alanyazında yapılan araştırmalarda ailelerin özel gereksinimli çocuklarının hayatlarına katıldıktan sonra zorlu bir süreç içerisine girdiklerini, yaşamlarında önemli değişiklikler olduğunu (Reichman, Corman ve Noonan, 2008) ve bununla paralel olarak ailelerin farklı gereksinimleri ortaya çıkmaktadır. Ailelerin bilgi gereksinimi, maddi gereksinim, genel destek ve toplumsal hizmet gereksinimi ve çevreye açıklama gereksinimi (Bailey vd., 1999) belirttikleri, ailelerin gereksinimlerini karşılamak için çocuklarının eğitim ortamlarına katılım sağladıkları, (Heifetz, 1977; Akkök, 1984; Sucuoğlu, Küçüker ve Kanık, 1992) aile katılımının arttırılabilmesi için gereksinimlerinin belirlenmesinin önemli olduğu (Cunningham, 1985), algılanan sosyal destek değişkeninin ailelerin katılımının arttırılmasına (Turnbull ve Turnbull, 2001) gereksinimlerinin karşılanmasına (Yüzbaşı, 2018) katkı sağladığı sonuçlarına ulaşılmıştır. Dolayısıyla araştırmanın bulgularının alanyazın ile tutarlı olduğu görülmekle birlikte, bu değişkenlerin bir arada değerlendirildiği bu modelin de alanyazına önemli katkı yaptığı düşünülmektedir.

Ebeveynlerin kendi ailelerinden, arkadaşlarından, yakın çevrelerinden sosyal destek görmeleri gereksinimlerinin karşılanmasına ve ailelerin eğitim ortamlarına katılmalarında algılanan sosyal destek değişkeninin aracı rolü oynadığı belirlenmiş ve alanyazındaki algılanan sosyal destek değişkeninin aracı rolü üstlendiği çalışma bulgularıyla tutarlıdır. Wade, Llewellyn ve Matthews (2011), çalışmalarında sosyal destek değişkeninin aile katılımı üzerinde tam aracı rolü olduğunu ve ebeveynin sosyal destek düzeyleri arttıkça, çocuğuyla birlikte faaliyetlerde bulunma fırsatlarının arttığını, çocuklarına karşı daha olumlu duygular hissettiğini ve çocuklarına bakma, eğitimlerine katılma performanslarından daha fazla tatmin olduklarını belirtmişlerdir. Özel gereksinimli çocukların ebeveynleri önce kendi ailelerinden, özellikle

eşlerinden, sonra arkadaşlarından ve son olarak da yakın çevrelerindeki diğer kişilerden sosyal destek beklemektedirler (Rini vd., 2008; Boyd, 2002). Yan, Hou ve Deng (2021) aile bireylerinden ve arkadaşlarından yüksek düzeyde sosyal destek algılayan ebeveynlerin çocuklarının bakımına, erken müdahale ve eğitim ortamlarına katılımlarının artmasına katkı sağlarken, psikolojik durumlarını dolaylı olarak rahatlatarak katılımlarını kolaylaştırdıklarını sonuç olarak sosyal desteğin aile katılımı ve psikolojik iyi oluşları üzerinde aracı değişken olarak rol aldığını belirtmişlerdir. Türkiye’de sosyal desteğin aracı rolüyle ilgili Yüzbaşı (2018), yaptığı çalışmada ise aile gereksinimleri değişkeninin algılanan sosyal destek aracı rolü ile annelerin psikolojik iyi oluşları ile ilişkili olduğu sonucuna ulaşmıştır. Aile gereksinimlerinin, algılanan sosyal destek ile negatif yönde ilişkili olduğunu ve zihin engelli çocuğa sahip anneler için aile gereksinimlerinin (çevreye açıklama, bilgi, genel hizmet ve maddi gereksinimleri) karşılanmasıyla birlikte yakın çevreden sağlanan sosyal desteğin önemli olduğunu vurgulamıştır.

Araştırmadan elde edilen bulgular ebeveynlerin aile katılımlarının artması açısından hem aile gereksinimlerinin giderilmesinin hem de yüksek düzeyde algıladıkları sosyal desteğin önemli olduğuna işaret etmektedir. Bu bulgu, otizm spektrum bozukluğu veya zihin yetersizliği tanıılı çocuğa sahip ailelerin gereksinimlerinin giderilmesinin ve özellikle bakım desteği, birliktelik desteği, maddi destek bir arada sağlandığı takdirde, ebeveynler açısından olumlu bir fark yaratabileceği ve katılımlarını olumlu yönde etkilebileceği göstermektedir.

Sonuç olarak bu çalışmada önerilen yapısal model test edilmiş, doğrulanan ölçme modellerine dayalı olarak önerilen yapısal modellerde doğrulanmıştır. Aile gereksinimleri ile aile katılımları arasındaki ilişkide algılanan sosyal destek değişkeninin aracılık rolünü test etmek için kurulan yapısal modelinde iyi uyuma sahip olduğu belirlenmiş ve algılanan sosyal desteğin modelde tam aracılık rolü olduğu görülmüştür. Otizm spektrum bozukluğu ve zihin yetersizliği tanıılı çocuğa sahip ebeveynlerin katıldığı bu çalışmada aile katılımlarının artırılmasına yönelik geliştirilen bu modelde öngörülen bütün ilişkilerin bulgular tarafından desteklendiği görülmektedir. Dolayısıyla modelde yer alan tüm değişkenlerin özel gereksinimli çocuk ebeveynlerinin hayatlarındaki yerinin kritik öneme sahip olduğu söylenebilir.

5.3. ÖNERİLER

5.3.1. Uygulayıcıya yönelik öneriler

1. Algılanan sosyal desteğin, aile katılımları ve aile gereksinimleri arasındaki ilişkiye aracılık ettiği ve ebeveynlerin eşlerinden, arkadaşlarından, akrabalarından, öğretmenlerden yani yakın çevrelerinden gördükleri desteğin önemli olduğu bu sebeple uzmanların hazırlayacakları aile katılım programlarına aileler için önemli olan kişilerin dahil edilmesi ve desteklerinin alınmasının yararlı olacağı düşünülmektedir.
2. Otizm spektrum bozukluğu ve zihin yetersizliği tanımlı çocukların anne-baba gereksinimlerinin belirlenmesi, aile katılımlarının artmasında etkili olduğu ve eğitim programlarının oluşturulmasında gereksinimlerin karşılanmasına hizmet edebilecek hazırlıkları ve donanımları sağlamaları önerilmektedir.
3. Araştırma kapsamında yer alan model bir bütün olarak dikkate alındığında, çalışmada yer alan değişkenlerin bir bütün olarak ele alınmasının da önemli olduğu öngörülmektedir. Bu nedenle, özel eğitim öğretmenlerine ve alanda özel gereksinimli çocuklarla çalışan uzmanlara zihin yetersizliğine veya otizm spektrum bozukluğu tanımlı çocuğa sahip ebeveynlere yönelik hazırlayacakları eğitimlerde bütüncül bir bakış açısı doğrultusunda hareket etmelerinin faydalı olacağı düşünülmektedir.

5.3.2. İleride yapılacak araştırmalara yönelik öneriler

1. Araştırmadan elde edilen bulguların genellenebilirliğini artırmak için aynı çalışma farklı yetersizlik türü ve farklı yaştaki özel gereksinimli çocuklarla yinelenabilir.
2. Alanyazında algılanan sosyal destek değişkeninin aracı rolü olarak yapılan çalışmaların sınırlı olduğundan, özel gereksinimli çocuk aileleriyle yapılacak çalışmalar alanyazına katkı sağlayabilir.
3. Özel gereksinimli bireylerin ailelerinin katılımını desteklemek için ailelere sunulacak sosyal destek türleri ve etkilerinin araştırılması önerilebilir.

KAYNAKÇA

- AAIDD, (2021). *FAQ on the AAIDD definition on intellectual disability*. Erişim adresi: <https://www.aaidd.org/intellectual-disability/definition>.
- Aaron, C., Chiarello, L. A., Palisano, R. J., Gracely, E., O'Neil, M., ve Kolobe, T. (2014). Relationships among family participation, team support, and intensity of early intervention services. *Physical ve occupational therapy in pediatrics*, 34(4), 343-355.
- Ahmadi, A., Zalani, H. A., ve Amrai, K. (2011). The needs of Iranian families of children with autism spectrum disorder, cross-cultural study. *Procedia-Social and Behavioral Sciences*, 15, 321-326.
- Akçamete, G., ve Kargın, T. (1996). İşitme engelli çocuğa sahip annelerin gereksinimlerinin belirlenmesi. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Özel Eğitim Dergisi*, 2(02).
- Akıncı-Aydoğan, A. (1999) *Özürlü çocuğa sahip anne ve babaların umutsuzluk düzeylerinin belirlenmesi*. Çocuk Sağlığı ve Eğitimi Programı Doktora Tezi. Ankara: Hacettepe Üniversitesi.
- Akkök, F. (1984). *Davranışsal yaklaşıma dayalı aile rehberliğinin öğretilebilir çocukların öz-bakım becerilerinin gelişimine katkıları*. Yayımlanmamış Doktora Tezi. Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Ankara, 1 984.
- Akkök, F. (2003). *Bayan perşembeler* (3.baskı). Ankara: Özgür.
- Akoğlu, G. (2011). Ailelerde İlişki Temelli Ekip Oluşturma. V. F. Howard, B. Williams, C. E. Lepper, ve G. Akçamete (Ed.), *Özel Gereksinimi Olan Küçük Çocuklar* içinde. Ankara: Nobel Yayıncılık.
- Allen, S. M., Ciambone, D., Welch, L. C. (2000). Stage of life course and social support as a mediator of mood state among persons with disability. *Journal of Aging and Health*, 13(3), 318-342.
- Almasri, N., Palisano, R. J., Dunst, C., Chiarello, L. A., O'neil, M. E., ve Polansky, M. (2012). Profiles of family needs of children and youth with cerebral palsy. *Child: care, health and development*, 38(6), 798-806.
- Altom, M. W. (2010). Moderating effects of social support in the relationship between self-esteem and depression. University of Washington.
- Amerikan Psikiyatri Birliği (2013). Ruhsal bozuklukların tanısı ve sayımsal el kitabı E. Koroğlu (Çev.), *Diagnostic and statistical manual of mental disorders* içinde (5. baskı), Ankara: Hekimler Yayın Birliği.

- Antonucci, T. C., Ajrouch, K. J., ve Birditt, K. S. (2014). The convoy model: Explaining social relations from a multidisciplinary perspective. *The Gerontologist*, 54(1), 82–92.
- Antonucci, T. C., Ajrouch, K. J., ve Birditt, K. S. (2014). The convoy model: Explaining social relations from a multidisciplinary perspective. *The Gerontologist*, 54(1), 82–92.
- Atwood, H. M. ve Ellis, J. The Concept of Need: An Analysis for Adult Education. *Adult Leadership*. 1971, 19, p.210-244.
- Aydın, A. (2016) Otistik çocukla iletişim. (Ed.) A. Kulaksızoğlu. *Farklı gelişen çocuklar*, Ankara: Nobel Yayıncılık.
- Aydın, A. (2019). Özel gereksinimli çocuk ebeveynlerinin yaşamda anlam ve kendilik algılarının psikolojik dayanıklılıklarına etkisi. *Trakya Eğitim Dergisi*, 9(3), 487-505.
- Aydoğan, A. (1999). Özürlü Çocuğa Sahip Anne Babaların Umutsuzluk Düzeylerinin Belirlenmesi. *Yayımlanmamış Doktora Tezi*. Hacettepe Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü.
- Ayhan, R. (1991). Aileye Yönelik Hukuki Düzenlemeler. T. C. Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu. Türkiye Aile Yıllığı. Ankara.
- Azeem, M. W., Imran, N., ve Khawaja, I. S. (2016). Autism spectrum disorder: An update. *Psychiatric Annals*, 46, 58-62.
- Bailey, D., Skinner, D., Correa, V., Reyes-Blanes, M., Rodriguez, P., Va'zquez-Montilla, E., et al. (1999). Needs and supports reported by Latino families of young children with developmental disabilities. *American Journal on Mental Retardation*, 104, 437–451.
- Bailey, D.B., Simeonsson R.J (1988). *Assessing needs of families handicapped infants*. *The Journal of Special Education*. 22(1), 117-127
- Baker, B. L., Blacher, J., ve Pfeiffer, S. (1993). Family involvement in residential treatment of children with psychiatric disorder and mental retardation. *Psychiatric Services*, 44(6), 561-566.
- Barge, J. K., ve Loges, W. E. (2003). Parent, student, and teacher perceptions of parental involvement. *Journal of Applied Communication Research*, 31(2), 140-163.
- Bauch, J. P. (1994). Categories of parent involvement. *The School Community Journal*, 4(1), 53-61.
- Behrani, P., ve Shah, P. (2016). The coping patterns of fathers and mothers of children with disability: A comparative study. *Indian Journal of Health ve Wellbeing*, 7, 535–539.

- Beirne Smith, M., Ittenbach, R. F., ve Patton, J. R. (1998). *Mental Retardation* (5. Baskı). Prentice Hall.
- Belsky, J. (1984). The determinants of parenting: A process model. *Child Development*, 55(1), 83–96.
- Benson, P., Karlof, K. L., ve Siperstein, G. N. (2008). Maternal involvement in the education of young children with autism spectrum disorders. *Autism*, 12(1), 47-63.
- Bentovim, A. (1986). Family therapy when the child is the referred patient. In S. Block (Ed.), *An introduction to the psychotherapies*. Oxford, England: Oxford University Press.
- Berger, E. H. (2008). *Parents as partners in education: Families and schools working together*. (7th ed.) New Jersey: Pearson Prentice Hall.
- Bernstein, M., ve Barta, L. (1988). What do parents want in parent education? *American Annals of the Deaf*, 133, 235-245.
- Bingöler-Pekcici, E. B., Atay, G., ve Öztürk-Ertem, İ. (2011). Özel gereksinimi olan çocukların aile merkezli yaklaşım ile değerlendirilmesi, *Türkiye Çocuk Hastalıkları Dergisi*, 5 (2), 123-128.
- Birkan, B. (2002). Erken özel eğitim hizmetleri. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Özel Eğitim Dergisi*, 3(02).
- Blacher, J. (1984). Özürlü bir çocuğun doğumuna ebeveyn uyumunun ardışık aşamaları: gerçek mi yapay mı? *Zeka geriliği*, 22(2), 55.
- Blanca MJ., Arnau J., López-Montiel D., Bono R., Bendayan R. (2013). Skewness and Kurtosis in Real Data Samples, *Methodology*, 9(2), 78–84.
- Bleuler, E. (1911). Dementia praecox oder Gruppe der Schizophrenien. *Handbuch der psychiatrie*.
- Boison, B. K. (1987). Diagnosis of deafness. *International Journal of Rehabilitation Research*, 10 (2), 220-224
- Bolte, S., Lawson, W. B., Marschik, P. B., ve Girdler, S. (2021). Reconciling the Seemingly Irreconciable: The WHO's ICF System Integrates Biological and Psychosocial Environmental Determinants of Autism and ADHD. *Bioessays*, 1-9.
- Bonds, D. D., Gondoli, D. M., Sturge-Apple, M. L., ve Salem, L. N. (2002). Parenting stress as a mediator of the relation between parenting support and optimal parenting. *Parenting: Science and Practice*, 2(4), 409-435.

- Bonds, D. D., Gondoli, D. M., Sturge-Apple, M. L., ve Salem, L. N. (2002). Parenting stress as a mediator of the relation between parenting support and optimal parenting. *Parenting*, 2(4), 409-435.
- Bora, S. ve Özkardeş, O. (2021). Otizmlili ve down sendromlu çocuğu olan ailelerde sosyal destek algısı ve aile işlevselliğinin psikolojik iyi oluş üzerindeki etkisi . *Sosyal Bilimler Araştırma Dergisi* , 10(3) , 580-593.
- Bronfenbrenner, U. ve Ceci, SJ (1994). Plomin hakkında yorum, R.(1994): Daha gelişimsel bir davranışsal genetiğe doğru.
- Browder, D. M., Ahlgrim-Delzell, L. A., Courtade-Little, G., ve Snell, M. E. (2006). General curriculum access. In M. E. Snell ve F. Brown (Eds.), Introduction to students with severe disabilities (6th ed., p. 489-525). Upper Saddle River, NJ: Merrill/Prentice Hall.
- Brown, R. I., MacAdam-Crisp, J., Wang, M., y Iarocci, G. (2006). Family quality of life when there is a child with a developmental disability. *Journal of Policy and Practice in Intellectual Disabilities*, 3(4), 238-245.
- Burton-Smith, R., McVilly, K. R., Yazbeck, M., Parmenter, T. R., ve Tsutsui, T. (2009). Service and support needs of Australian carers supporting a family member with disability at home. *Journal of intellectual and developmental disability*, 34(3), 239-247.
- Byrne, E. A., Cunningham, C. C. (1985). The effects of mentally handicapped children on families-A conceptual review. *Journal of Child Psychology and psychiatry*, 26(6), 847-864.
- Campell S.Ve Glasper Ea. (1999). *Whaley and Wong's Children's Nursing*. 4th Ed. London: Mosby.
- Canarşlan, H., ve Ahmetoğlu, E. (2015). Engelli çocuğa sahip ailelerin yaşam kalitesinin incelenmesi. *Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 17(1), 13-31.
- Cangür, Ş., Civan, G., Çoban, S., Koç, M., Karakoç, H., Budak, S. ve İpekçi, E., Ankaralı, H.(2013). Düzce İlinde bedensel ve/veya zihinsel engelli bireylere sahip ailelerin toplumsal yaşama katılımlarının karşılaştırmalı olarak değerlendirilmesi. *Düzce Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü Dergisi*, 3(3): 1-9.
- Caputo, A., ve Langher, V. (2015). Validation of the collaboration and support for inclusive teaching scale in special education teachers. *Journal of Psychoeducational Assessment*, 33(3), 210-222.
- Carlisle, E., Stanley, L. ve Kemple, K. M. (2005). Opening doors: Understanding school and family influences on family involvement. *Early Childhood Education Journal*, 33(3), 155.

- Casenhiser, D. M., Shanker, S. G., ve Stieben, J. (2011). Learning through interaction in children with autism: Preliminary data from a social-communication-based intervention. *Autism*, 17, 220-241.
- Cavkaytar, A. (1999). Zihin engellilere özbakım ve ev içi becerilerinin öğretiminde bir aile eğitimi programının etkililiği. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Özel Eğitim Dergisi*, 2(03).
- Cavkaytar, A. (1999). *Zihin engellilere özbakımı ve ev içi becerilerinin öğretiminde aile eğitimi programının etkililiği*. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları.
- Cavkaytar, A. (2010). Aile Eğitimi. T. Güler, G. Ertürk, A. Özyürek, Ş. F. Tezel, A. Kıldan, A. Cavkaytar, et al. (Ed.) *Anne Baba Eğitimi* içinde. Ankara: Pegem Yayınevi
- Cavkaytar, A. (2012). *Özel Eğitimde aile eğitimi ve rehberliği*. Ankara: Vize basın yayın.
- Cavkaytar, A., Ardıç, A., ve Aksoy, V. (2014). Aile gereksinimlerini belirleme aracının geçerlik ve güvenirliğinin güncellenmesi. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Özel Eğitim Dergisi*, 15(02), 1-14.
- Cavkaytar, A., Batu, S., ve Cetin, O. B. (2008). Perspectives of turkish mothers on having a child with developmental disabilities. *International Journal of Special Education*, 23(2), 101-109.
- Chen, T. Y., Tang, C. S., (1997). Stress appraisal and social support of chinese mothers of adult children with mental retardation. *American Journal on Mental Retardation*, 101(5), 473-482.
- Cheng, Y. A., ve Wu, F. F. (2016). Going it alone and adrift: The socioeconomic profile and parental involvement of singlefather and single-mother families in post-industrial Taiwan. *Pop Research*, 33, 147-172.
- Chiu, C. Y., Turnbull, A. P., ve Summers, J. A. (2013). What families need: Validation of the Family Needs Assessment for Taiwanese families of children with intellectual disability and developmental delay. *Research and Practice for Persons with Severe Disabilities*, 38(4), 247-258.
- Cobb, S. (1976). Social support as a moderator of life stress. *Psychosomatic medicine*, 38(5), 300-314.
- Cohen, S., Wills, T. A. (1985). Stress, social support, and the buffering hypothesis. *Psychological Bulletin*, 98 (2), 310-357.
- Cone, J.D., Delawyer, D.D., ve Wolfe, V.V. (1985). Parent/Family Involvement Index. WV: West Virginia University.

- Coogle, C. G., Guerette, A. R., ve Hanline, M. F. (2013). Early intervention experiences of families of children with Autism Spectrum Disorder: A qualitative pilot study. *Early Childhood Research ve Practice*, 15, 1–11.
- Cook, Daniel W. (1989). Sistematic Need Assessment: A Primer. *Journal of Counseling and Development*. 67, p. 462-464.
- Coots, J. J. (1998) Family resources and parent participation in schooling activities for their children with developmental delays, *The Journal of Special Education* 31: 498–520.
- Corr, C., Santos, R. M., ve Fowler, S. A. (2015). The components of earlyintervention services for families living in poverty. *Topics in Early Childhood Special Education*, 36(1), 55–64.
- Coşkun, Y., ve Akkaş, G. (2009). Engelli çocuğu olan annelerin sürekli kaygı düzeyleri ile sosyal destek algıları arasındaki ilişki. *Ahi Evran Üniversitesi Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi*, 10(1), 213-227.
- Coutinho, M. J., ve Repp, A. C. (Eds.). (1999). *Inclusion: The integration of students with disabilities*. Wadsworth Publishing Company.
- Crnice, KA, Friedrich, WN ve Greenberg, MT (1983). Zihinsel engelli çocukları olan ailelerin uyumu: bir stres, başa çıkma ve aile ekolojisi modeli. *Amerikan zihinsel yetersizlik dergisi*.
- Crnjic, K. A., Friedrich, W. N. Ve Greenberg, M. T. (1983). Adaptation of Families with Mentally Retarded Children: A Model of Stress, Coping, and Family Ecology. *American Journal of Mental Deficiency*, 88, 125-138.
- Cunningham, C (1985) Training and education approaches for parents of children with special needs British. *Journal of Medical Psychology*, 58, 285-305
- Çakır, Y., Palabıyıkoglu, R. (1997). Gençlerde sosyal destek-çok boyutlu algılanan sosyal destek ölçeğinin güvenirlik ve geçerlik çalışması. *Kriz Dergisi*, 5(1), 15-24.
- Çattık, M. (2015). Gelişimsel yetersizliği olan çocukların ebeveynlerinin sosyal destek ve öz yeterlik düzeyleri ile yaşam doyum düzeyleri arasındaki ilişkinin incelenmesi. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Anadolu Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Eskişehir.
- Çelik, R.R. (2003). *Zihin engelli çocuğu olan anne-babaların okulda anne-baba katılımına ilişkin görüşlerinin belirlenmesi*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Anadolu Üniversitesi, Eskişehir.

- Çetinkaya, Z., ve Öz, F. (2000). Serebral Palsili Çocuğu Olan Annelerin Bilgi Gereksinimlerinin Karşılanmasına Planlı Bilgi Vermenin Etkisi. *C.Ü Hemşirelik Yüksekokulu Dergisi*, 4(2), 44-51.
- Dada, S., Bastable, K., ve Halder, S. (2020). The role of social support in participation perspectives of caregivers of children with intellectual disabilities in India and South Africa. *International Journal of Environmental Research and Public Health*, 17(18), 6644.
- Dale, N. (1996). *Working with families of children with special needs : partnership and practice*, London, Routledge.
- Darıca, N., Gümüşçü, Ş. ve Pişkin, Ü. (1992). *Otizm ve otistik çocuklar*. Ankara: Uyum Özel Eğitim Okulları Yayınları.
- Dauber, S . L. ve Epstein, J. L . (1993) ‘Parents’ Attitudes and Practices of Involvement in Inner City Elementary and Middle Schools’, in N. CHAVKIN (ed.) *Families and Schools in a Pluralistic Society* içinde, Albany: SUNY Press.
- Davies in Runswick-Cole, K., Mallet, R., and Timimi, S. (2016). Re-Thinking Autism: Diagnosis, Identity and Equality. *Jessica Kingsley Publishers*.
- Dda (1995). Disability Discrimination Act 1995 : a consultation on the employment code of practice, guidance on definition of disability and related regulations, Great Britain, Department for Education and Employment.
- Dekker, M. (2020). From Exclusion to Acceptance: Independent Living on the Autistic Spectrum. In *Autistic Community and the Neurodiversity Movement* (pp. 41-49). Kapp, S. K. (Ed). Portsmouth, UK: Palgrave Macmillan.
- Dempsey, I., ve Keen, D. (2008). A review of processes and outcomes in family-centered services for children with a disability. *Topics in early childhood special education*, 28(1), 42-52.
- Deniz E. (2018) *Engelli çocuğa sahip annelerde kaygı, algılanan sosyal destek ve aile gereksinimlerinin incelenmesi*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Yakın Doğu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Lefkoşa.
- Dereli, F., ve Okur, S. (2008). Engelli çocuğu olan olan ailelerin depresyon düzeylerinin belirlenmesi. *Yeni Tıp Dergisi* (25), 164-168.
- Dinç, B. (2008). Eğitimde aile katılımı. E.A. Küçükylmaz (Ed.), *Okul aile ve çevre işbirliği* içinde (s. 55-75). Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Açıköğretim Fakültesi Yayınları.

- Dinnebeil, L. A. (1999). Defining parent education in early intervention. *Topics in Early Childhood Special Education*, 19(3), 161-164.
- Dunst, C. J. (2000). Revisiting "Rethinking Early Intervention. *Topics in Early Childhood Special Education*, 20(2), 95-105.
- Dunst, C. J., Trivette, C. M., ve Cross, A. H. (1986). Mediating influences of social support: Personal, family, and child outcomes. *American journal of mental deficiency*.
- Dunst, C. J., Trivette, C. M., ve Deal, A. G. (1988). *Enabling and empowering families: Principles and guidelines for practice*. Cambridge, MA: Brookline Books.
- Dunst, C. J., Trivette, C. M., ve Hamby, D. W. (1994). *Measuring social support in families with young children with disabilities*.
- Dunst, C. J., ve Trivette, C. M. (2009). Meta-analytic structural equation modeling of the influences of family-centered care on parent and child psychological health. *International Journal of Pediatrics*.
- Durualp, E., Kocabaş, K., Arslan, A., ve Özeydin, K. (2011). The examination of the needs and stress levels of the parents of handicapped children in terms of some variables. *China Education Review*, 260-272.
- Duygun, T., ve Sezgin, N. (2003). Zihinsel engelli ve sağlıklı çocuk annelerinde stres belirtileri, stresle başa çıkma tarzla ve algılanan sosyal desteğin tükenmişlik düzeyine olan etkisi. *Türk Psikoloji Dergisi*.
- Eccles, J. S. ve Harold, R. D. (1996). Family involvement in children's and adolescents' schooling. In A. Booth ve J. F. Dunn (Eds.), *Family school links: How do they affect educational outcomes?* İçinde (s. 3-34). Mahwah, NJ: Erlbaum.
- Eisenberg, N., Wolchik, S. A., Goldberg, L., ve Engel, I. (1992). Parental values, reinforcement, and young children's prosocial behavior: A longitudinal study. *The Journal of Genetic Psychology*, 153(1), 19-36.
- Ekas, N. V., Lickenbrock, D. M., ve Whitman, T. L. (2010). Optimism, social support, and well-being in mothers of children with autism spectrum disorder. *Journal of Autism and Developmental Disorders*, 40, 1274-1284.
- Eker, D., Arkar, H. (1995). Çok boyutlu algılanan sosyal destek ölçeğinin faktör yapısı, geçerlik ve güvenirliği. *Türk Psikoloji Dergisi*, 10(34), 45-55.
- Ellis, J. T., Luiselli, J. K., Amirault, D., Bryne, S., O'Malley-Cannon, B., Taras, M., Sisson, R. W. (2002). Families of children with developmental disabilities: Assessment and

- comparison of self-reported needs in relation to situational variables. *Journal of Developmental and Physical Disabilities*, 14(2), 191-202.
- Ensari, H., ve Zembat, R. (1999). Örgüt iklimi bakımından bir üniversitenin değerlendirilmesi. *Öneri Dergisi*, 2(11), 37-49.
- Epstein, J. L. (1987). What principals should know about parent involvement. *Principal*, 66, 6-9.
- Epstein, J. L. (1995). School/ Family/ Community partnerships caring for the children we share. *Phi Delta Kappan*, 76(9), 701-712.
- Epstein, J. L. (1996). Perspectives and previews on research and policy for school, family, and community partnerships. In A. Booth and J. F. Dunn (Ed.), *Family-school links: How do they affect educational outcomes?* içinde (s. 209- 246). Mahwah, NJ: Lawrence Erlbaum Associates.
- Epstein, J. L., ve Salinas, K. C. (2004). Partnering with families and communities. *Educational leadership*, 61(8), 12-19.
- Er, M. (2006). Çocuk, hastalık, anne-babalar ve kardeşler. *Çocuk Sağlığı ve Hastalıkları Dergisi*, 49(2), 155-168.
- Eraslan, E., Çalışkan, M., ve Özmen, M. (1997). *Zihinsel Özürlü Çocuklarda Portage Erken Eğitim Programı Uygulaması*. S, 75, 92.
- Erhan, G., G. (2005). *Zihinsel engelli çocuğu olan annelerin umutsuzluk, karamsarlık, sosyal destek algılarının ve gelecek planlarının incelenmesi*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi. Ankara: Ankara Üniversitesi.
- Eripek, S.(1998). Zihin Engelliler. S. Eripek (Ed.). *Özel Eğitim* içinde Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Açıköğretim Fakültesi Yayınları.
- Ersoy, Ö., ve Çürük, A. G. U. N. (2009). Özel gereksinimli çocuğa sahip annelerde sosyal desteğin önemi. *Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi*, 17(17), 104-110.
- Evcimen, E. (1996). *Zihin engelli çocuğu olan ailelerin (anne-babaların) gereksinimlerinin belirlenmesi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Anadolu Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Eskişehir.
- Fantuzzo, J., Tighe, E., ve Childs, S. (2000). Family involvement questionnaire: a multi-variate assessment of family participation in early childhood education. *Journal of Educational Psychology*, 92(2), 367-376.

- Farmer, J. E., Marien, W. E., Clark, M. J., Sherman, A., ve Selva, T. J. (2004). Primary care supports for children with chronic health conditions: Identifying and predicting unmet family needs. *Journal of pediatric psychology*, 29(5), 355-367.
- Fiedler, C. R., Simpson, R. L. Ve Clark D. M. (2007). *Parents and families of children with disabilities*. New Jersey: Pearson Education.
- Fish, J. (1988). *Special education: The way ahead*. Milton Keynes: Open University Pres.
- Fitzgerald, M. T., ve Fischer, R. M. (1987). A family involvement model for hearing-impaired infants. *Topics in language disorders*, 7(3), 1-18.
- Fraenkel, J. R., Wallen, N. E., ve Hyun, H. H. (2012). *How to design and evaluate research in education* (8. baskı). New York: McGraw-Hill.
- Freedman, R. I., ve Boyer, N. C. (2000). The power to choose: Supports for families caring for individuals with developmental disabilities. *Health ve Social Work*, 25(1), 59-68
- Fuqua, R. W., Hegland, S. M., ve Karas, S. C. (1985). Processes influencing linkages between preschool handicap classrooms and home. *Exceptional Children*, 51, 307-314.
- Gallimore, R., Coots, J., Weisner, T., Gamier, H. Ve Guthrie, D. 1996. Family Responses to Children With Early Developmental Delays II: Accommodation Intensity and Activity in Early and Middle Childhood. *American Journal on Mental Retardation*, 101, 215-232.
- Gallimore, R., Weisner, T. S., Bernheimer, L. P., Guthrie, D., ve Nihira, K. (1993). Family responses to young children with developmental delays: Accommodation activity in ecological and cultural context. *American Journal on Mental Retardation*.
- Gaunt, R. (2008). Maternal gatekeeping: Antecedents and consequences. *Journal of Family Issues*, 29, 374-395.
- Gavidia- Payne, S., ve Stoneman, Z. (1997). Family predictors of maternal and paternal involvement in programs for young children with disabilities. *Child Development*, 68(4), 701-717.
- Goldstein, S., Strickland, B., Turnbull, A., ve Curry, L. (1980). An observational analysis of the IEP conference. *Exceptional Children*, 46, 278-286.
- Gomel, J. N. (1998). The effects of economic hardship on family relationships among African American, Latino, and Euro- American families. *Journal of Family Issues*, 19, 436-468.
- Gordon, T. (1970). *Parent Effectiveness Training*. New York: P. H. Wyden.

- Green, B. L., Furrer, C., ve McAllister, C. (2007). How do relationships support parenting? Effects of attachment style and social support on parenting behavior in an at-risk population. *American Journal of Community Psychology*, 40(1), 96–108.
- Gürbüz S. (2021). *Amos ile Yapısal Eşitlik Modellemesi*, Ankara: Seçkin Yayınları.
- Gürkan, A. (1998). *Okul çağı çocuğu davranış sorunları ile annelerinin anksiyete düzeyleri ve algıladıkları sosyal destek arasındaki ilişkinin incelenmesi*. Yayımlanmamış Doktora Tezi, Ege Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, İzmir.
- Güven, E. (2011), Müzik Dersleri ve Kaynaştırma Uygulaması, *Kastamonu Eğitim Dergisi*, cilt 19, S 3, ss. 709-718.
- Güven, Y. (2016) Özel eğitime giriş. (Ed.) A. Kulaksızoğlu. *Farklı gelişen çocuklar*, Ankara: Nobel Yayıncılık.
- Hamme, P. C., Buser, T. J., ve Westburg, N. G. (2010). Effects of familial attachment, social support, involvement, and self-esteem on youth substance use and sexual risk taking. *The Family Journal*, 18(4), 369–376.
- Hanline, M. F. Ve Halvorsen, A. (1989). Prent perceptions of the integration process: Overcoming artificial barriers. *Exceptional Children*, 55, 487-492.
- Hanline, M. F., ve Halvorsen, A. (1989). Parent perceptions of the integration transition process: Overcoming artificial barriers. *Exceptional Children*, 55(6), 487-492.
- Hardman, M., Drew, C. ve Egan, M. (1996). İnsan İstisnailiği: Toplum. Okul ve Aile (5. baskı) Needham Heights, MA: Allyn ve Bacon, Simon ve Shuster .
- Harris, H. (2008). Meeting the needs of disabled children and their families: some messages from the literature. *Child Care In Practice*, 14(4), 355-369.
- He, H. Z., ve Lin, H. Y. (2013). On the social support network for mothers of children with autism and its effectiveness. *Chinese Journal of Special Education*, 11, 43–47.
- Heifetz, L.J. (1977). Behavioral training for parents of retarded children: Alternative formats based on instructional manuals. *American Journal of Mental Deficiency*, 82,194-203
- Heiman, T., ve Berger, O. (2008). Parents of children with Asperger syndrome or with learning disabilities: Family environment and social support. *Research in developmental disabilities*, 29(4), 289-300.
- Hill, N. E., ve Taylor, L. C. (2004). Parental school involvement and children's academic achievement: Pragmatics and issues. *Current directions in psychological science*, 13(4), 161-164.

- Hockenbury, J. C., Kauffman, J. M., ve Hallahan, D. P. (2000). What is right about special education. *Exceptionality*, 8(1), 3-11.
- Hodgetts, S., Zwaigenbaum, L., ve Nicholas, D. (2014). Profile and predictors of service needs for families of children with autism spectrum disorders. *Autism*, 19(6), 673-683.
- Hoover-Dempsey, K. V., ve Sandler, H. M. (1995). Parental involvement in children's education: Why does it make a difference? *Teachers college record*, 97(2), 310-331.
- Hsu, C. L., ve Lin, J. C. C. (2008). Acceptance of blog usage: The roles of technology acceptance, social influence and knowledge sharing motivation. *Information ve management*, 45(1), 65-74.
- Huang, C. Y., Sousa, V. D., Perng, S. J., Hwang, M. Y., Tsai, C. C., Huang, M. H., ve Yao, S. Y. (2009). Stressors, social support, depressive symptoms and general health status of Taiwanese caregivers of persons with stroke or Alzheimer's disease. *Journal of clinical nursing*, 18(4), 502-511.
- Hughes, C., Copeland, S. R., Agran, M., Wehmeyer, M. L., Rodi, M. S., ve Presley, J. A. (2002). Using self-monitoring to improve performance in general education high school classes. Education and Training in *Mental Retardation and Developmental Disabilities*, 37, 262-272.
- Hughes, P., ve Mac Naughton, G. (2000). Consensus, dissensus or community: The politics of parent involvement in early childhood education. *Contemporary Issues in Early Childhood*, 1(3), 241-258.
- Huus, K., Olsson, L. M., Elgmark Andersson, E., Granlund, M., ve Augustine, L. (2017). Perceived needs among parents of children with a mild intellectual disability in Sweden. *Scandinavian Journal of Disability Research*, 19(4), 307-317.
- Ingber, S., Al-Yagon, M., ve Dromi, E. (2010). Mothers' involvement in early intervention for children with hearing loss: The role of maternal characteristics and context-based perceptions. *Journal of Early Intervention*, 32(5), 351-369.
- Ingersoll, B., ve Dvortcsak, A. (2006). Including parent training in the early childhood special education curriculum for children with autism spectrum disorders. *Topics in Early Childhood Special Education*, 26(3), 179-187.
- Işıkhani, V. (2006), Zihinsel engelli çocuğa sahip aileler ve sosyal hizmet, *Ufku Ötesi Bilim Dergisi*, cilt 6, S 1, ss. 28-46.
- Kağıtçıbaşı, Ç., Bekman, S. ve Sunar, D. (1993). *Başarı ailede başlar: çok amaçlı eğitim modeli*, İstanbul: YA-PA Yayınları.

- Kahraman, Ö. G., ve Çetin, A. (2015). Gelişimsel geriliği olan bebeğe sahip annelerin tanı sonrası yaşadıkları sürece ilişkin görüşlerinin ve gereksinimlerinin belirlenmesi. *International Journal of Early Childhood Special Education*, 7(1).
- Kalaycı, Ş. (2009). *SPSS uygulamalı çok değişkenli istatistik teknikleri*, Ankara: Asil Yayın Dağıtım.
- Kaner, S. (2004). *Engelli çocukları olan anne-babaların algıladıkları stres, sosyal destek ve yaşam doyumlarının incelenmesi*. Yayımlanmamış Araştırma Raporu. Ankara Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Fakültesi, Ankara.
- Kaner, S. (2009a). Aile katılımı ve iş birliği. B. Sucuoğlu (Ed.) *Zihin Engelliler ve Eğitimleri* içinde, s.29. Ankara: Kök Yayıncılık.
- Kaner, S. (2009b). Aile katılımı ve iş birliği. B. Sucuoğlu (Ed), *Zihin Engelliler ve Eğitimleri* içinde, 352-405. Ankara: Kök Yayıncılık.
- Kaner, S. (2010). Yenilenmiş ana-baba sosyal destek ölçeğinin psikometrik özellikleri. *Eğitim ve Bilim Dergisi*, 35, 157.
- Kaner, S., ve Bayraklı, H. (2010). Aile yılmazlık ölçeği: Geliştirilmesi, geçerliği ve güvenilirliği. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Özel Eğitim Dergisi*, 11(02), 47-66.
- Kanmaz, T., ve Şahin, F. T. (2018). Özel eğitim ve rehabilitasyon merkezlerinde aile katılım çalışmaları. 28. Ulusal Özel Eğitim Kongresi Bildiri Kitapçığı içinde, Eskişehir.
- Kanner, L. (1943). Autistic disturbances of affective contact. *Nervous child*, 2(3), 217-250
- Karaaslan, Ö. ve Karaaslan, D. (2019). Erken çocukluk özel eğitiminde ekip çalışması ve ekip modelleri. (Ed.) Y. Fazlıoğlu ve H. Şengül Erdem. *Özel gereksinimli çocuklar erken çocuklukta gelişim ve eğitim*. Ankara: Vize Yayıncılık.
- Karadağ, G. (2009). Engelli çocuğu olan annelerin yaşadıkları güçlükler ile aileden algıladıkları sosyal destek ve umutsuzluk düzeyleri. *TAF Preventive Medicine Bulletin*, 8(4), 315-322.
- Karagöz Y. (2020). *Bilimsel araştırma yöntemleri ve yayın etiği*, Ankara: Nobel Yayınları
- Karagöz Y. (2021). *SPSS amos meta uygulamalı biyoistatistik*, Nobel yayınları; Ankara.
- Karasar, N. (2005). *Bilimsel araştırma yöntemi* (17. Baskı). Ankara: Nobel yayın dağıtım, 81, 83.

- Kargın, T. (1990) *Eğitsel yaklaşımlı aile rehberliğinin işitme engeli çocukların sözel iletişim becerilerine etkisi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara
- Kay, P. J., Fitzgerald, M., Paradee, C., ve Mellencamp, A. (1994). Making homework work at home: The parent's perspective. *Journal of learning disabilities*, 27(9), 550-561.
- Kaytez, N., Durualp, E. ve Kadan, G. (2015). Engelli çocuğu olan ailelerin gereksinimlerinin ve stres düzeylerinin incelenmesi. *Eğitim ve Öğretim Araştırmaları Dergisi*, 4(1), 197-214.
- Kazak, A. E. (1987). Families with disabled children: stres and social networks in three samples. *Journal of Abnormal Child Psychology*, 15(1), 137-146
- Kazak, A. E., ve Marvin, R. S. (1984). Differences, difficulties and adaptation: Stress and social networks in families with a handicapped child. *Family relations*, 67-77.
- Kittler, P., Krinsky-McHale, S. J., ve Devenny, D. A. (2004). Semantic and phonological loop effects on visual working memory in middle-age adults with mental retardation. *American Journal on Mental Retardation*, 109(6), 467-480.
- Kushalnagar, I., ve Keen, D. (2008). A review of processes and outcomes in family-centered services for children with a disability. *Topics in Early Childhood Special Education*, 28(1), 42-52.
- Kushalnagar, P., Krull, K., Hannay, J., Mehta, P., Caudle, S., ve Oghalai, J. (2007). Intelligence, parental depression, and behavior adaptability in deaf children being considered for cochlear implantation. *Journal of Deaf Studies and Deaf Education* 12(3), 335-349.
- Küçük, S. (1993). Özürlü çocuk ailelerine yönelik psikolojik danışma hizmetleri. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Özel Eğitim Dergisi*, 1(3), 23-29.
- Küllü, Z. (2008). *Özürlü çocuğu olan ebeveynlerde depresyon durumunun değerlendirilmesi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Erciyes Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Kayseri.
- Lerner, J. W., Lowenthal, B., ve Egan, R. (2003). *Preschool children with special needs: Children at risk and children with disabilities*. Pearson College Division.
- Levine, K. (2009). Against all odds: Resilience in single mothers of children with disabilities. *social work in health care*, 48, 402-419.
- Leyser, Y. (1988). Let's listen to the consumers: The voice of parents of exceptional children. *The School Counselor*, 35, 363-369.

- Lindblad, BM, Rasmussen, BH ve Sandman, PO (2005). Ebeveynlikte canlanmak: ebeveynlerin engelli bir çocuğa sahip olduklarında profesyoneller tarafından desteklenme deneyimleri. *Çocuk Hemşireliği Dergisi*, 20 (4), 288-297.
- Lowitzer, A. C. (1989). *Family demographics, family functioning, and parent involvement. Paper presented at the Society for Research in Child Development*, Kansas City, MO.
- Lüle, F. (2008). *Engelli bireye sahip yoksul ailelerin karşılaştıkları sorunlar ve bu sorunlarla başa çıkma tarzları*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Macmillan, D. L., Siperstein, G. N., ve Gresham, F. M. (1996). A challenge to the viability of mild mental retardation as a diagnostic category. *Exceptional Children*, 62(4), 356-371.
- Maenner, M. J., Shaw, K. A., ve Baio, J. (2020). Prevalence of autism spectrum disorder among children aged 8 years—autism and developmental disabilities monitoring network, 11 sites, United States, 2016. *MMWR Surveillance Summaries*, 69(4), 1.
- Magiati, I., Tay, X. W., ve Howlin, P. (2014). Cognitive, language, social and behavioral outcomes in adults with autism spectrum disorders: a systematic review of longitudinal follow up studies in adulthood. *Clinical Psychology Review*, 34(1), 73–86.
- Mareoiu, M., Bland, C., Dobbins, N., ve Niemeyer, J. A. (2015). Exploring perspectives on child care with families of children with Autism. *Early Childhood Research & Practice*, 17, 1-13.
- Martin, E. W., Martin, R., ve Terman, D. L. (1996). The legislative and litigation history of special education. *The future of children*, 25-39.
- McCollum, J. A., ve Hemmeter, M. L. (1997). Parent-child interaction intervention when children have disabilities. The effectiveness of early intervention, 549-576.
- Meadan, H., Stoner, J. B., ve Angell, M. E. (2015). Fathers of children with autism: Perceived roles, responsibilities, and support needs. *Early Child Development and Care*, 185, 1678–1694.
- MEB (2018). Milli Eğitim Bakanlığı. http://orgm.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/2018_07/09101900_ozel_egitim_hizmetleri_yonetmeligi_07072018.pdf. (Erişim tarihi: 15.11.2018)
- Mert, E. (1997). *Farklı engel grubunda çocuğu olan anne ve babaların gereksinimlerinin karşılaştırılması*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Abant İzzet Baysal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Bolu

- Metin, N.E. (2012). Özel gereksinimli çocukların kaynaştırılması. In. N.Metin (Ed.), *Özel gereksinimli çocuklar*, Ankara: Maya Akademi.
- Meyers, C E , Blacher, J (1987) Parents perceptions of schooling for severely handicapped children Home and family variables, *Exceptional Children*, 53 (5), 441-449
- Morgan S. (1990). The autistic child and family functioning. a developmental family system perspective, *Journal of Autism and Developmental Disorders*, 18:2,263-280,
- Mutua, N. K. (2001). Policed identities: Children with disabilities. In *Poverty and Schooling* (pp. 289-299). Routledge.
- National Autism Center. (2019). Ulusal Standartlar Projesi: Bulgular ve Sonuclar Ozet Raporu, Erişim adresi: https://www.tohumotizm.org.tr/wpcontent/uploads/2019/10/Nac_Raporu_2019.pdf.
- National Council on Disability NCC (1994). *Inclusionary education for students with special needs: Keeping the promise*. Washington, DC: Author.
- Odom, S. L., Peck C. A., Hanson M., Beckman P.J., Kaiser, A.P., Lieber, J., Brown, W.H., Horn E.M. ve Schwartz (2014). *Inclusion at the preschool level: An ecological systems analysis*. Erişim adresi: <http://education.jhu.edu/PD/newhorizons>.
- Olson, D. H. ve Gorall, D. M. (2003). Circumplex model of marital and family systems. In: WALSH, F. (Ed.) *Normal family processes : growing diversity and complexity*. New York: Guilford Press.
- Olsson, L. (2016). *Children with mild intellectual disability and their families—needs for support, service utilisation and experiences of support* Doctoral dissertation, Jönköping University, School of Health and Welfare.
- Oranga, J., Obuba, E., Sore, I., ve Boinett, F. (2022). Parental involvement in the education of learners with intellectual disabilities in kenya. *Open Access Library Journal*, 9(4), 1-18.
- Özdamar K. (1999). *Paket programları ile istatistiksel veri analizi*, Eskişehir: Kaan Kitabevi.
- Özdemir, O. (2010). Ailelere sunulan hizmetler ve destekler. (Ed.) A. Cavkaytar. *Özel eğitimde aile eğitimi ve rehberliği*, Ankara: Maya Akademi Yayınları.
- Özel Eğitim Hizmetleri Yönetmeliği (2018, 7 Temmuz). Resmî Gazete (Sayı: 30471). Erişim adresi: <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2018/07/20180707-8.htm>
- Özel, E. ve Zelyurt, H. (2016). Anne baba eğitiminin aile çocuk ilişkilerine etkisi. *Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi*, 0 (36).

- Özsoy, A.S., Özkahraman, Ş. ve Çallı, F. (2006). Zihinsel engelli çocuk sahibi ailelerin yaşadıkları güçlüklerin incelenmesi. *Aile ve Toplum Eğitim, Kültür ve Araştırma Dergisi*, 3(9), 68-76.
- Öztürk, Y. (2011). *Engelli çocuğu olan ailelerin gereksinimlerinin ve aile yükünün belirlenmesi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Haliç Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- Palisano R. J., Almarsi N., Chiarello L. A., Orlin M. N., Bagley A. ve Maggs J. (2010) Family needs of parents of children and youth with cerebral palsy. *Child: Care Health, and Development* 36, 85–92.
- Pamuk, H. (2019) *Özel gereksinimi olan çocuğa sahip anne babaların aile katılımları ve aile katılımlarını etkileyen etmenlerin incelenmesi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Eskişehir Osmangazi Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Eskişehir.
- Parsons, D., Cordier, R., Lee, H., Falkmer, T., ve Vaz, S. (2020). Stress, coping, and quality of life in families with a child with ASD living regionally. *Journal of Child and Family Studies*, 29(2), 546–558.
- Pearson, J. E. (1986). The definition and measurement of social support. *Journal of Counseling and Development*, 64, 390-395.
- Pelletier, L., Godin, G., Lepage, L., ve Dussault, G. (1994). Kronik hasta çocukların annelerinin aldığı sosyal destek. *Çocuk: bakım, sağlık ve gelişim* , 20 (2), 115-131.
- Petr G. Ve Barney D., (1993). Reasonable Efforts for Children with Disabilities: The Parent's Perspective. *Social Work*. 3: 247-254, RIDDERSPORRE B. *To Face The Unexpected. Early Parenthood to Children With Down Syndrome* DAI-C 64/04, 1053.
- Planos, R., Zayas, L. H., ve Busch-Rossnagel, N. A. (1997). Mental health factors and teaching behaviors among low-income *Hispanic mothers*. *Families in Society*, 78(1), 4-12.
- Plunge, M. M., ve Kratochwill, T. R. (1995). Parental knowledge, involvement, and satisfaction with their child's special education services. *Special Services in the Schools*, 10(1), 113-138.
- Pripas-Kapit, S. (2020). Historicizing Jim Sinclair’s “Don’t Mourn for Us”: A Cultural and Intellectual History of Neurodiversity’s First Manifesto. In *Autistic Community and the Neurodiversity Movement* (s. 23-39). Kapp, S. K. (Ed). Portsmouth, UK: Palgrave Macmillan.
- Pugh, G., ve De'Ath, E. (1989). *Working towards partnership in the early years*. National Children's Bureau.

- Quenemoen, R., Thompson, S., Thurlow, M. (2003). Measuring academic achievement of students with significant cognitive disabilities: Building understanding of alternate assessment scoring criteria. Synthesis report. Minneapolis, MN: National Center on Educational Outcomes; Washington, DC: Council of Chief State School Officers; Alexandria, VA: National Association of State Directors of Special Education.
- Reichman, N. E., Corman, H., ve Noonan, K. (2008). Impact Of Child Disability On The Family. *Matern Child Health*, 12, 679-683.
- Resmi Gazete (1997, 06 Haziran). 573 Sayılı Özel Eğitim Hakkında Kanun Hükmünde Kararname. Sayı:23011 Mükerrer.
- Reyes-Blanes, M. E., Correa, V. I., ve Bailey Jr, D. B. (1999). Perceived needs of and support for Puerto Rican mothers of young children with disabilities. *Topics in Early Childhood Special Education*, 19(1), 54-63.
- Riddersporre, B. (2003). *Beklenmeyenle yüzleşmek: Down sendromlu çocuklara erken ebeveynlik yapmak*. Lund Üniversitesi.
- Rini, B. I., Halabi, S., Rosenberg, J. E., Stadler, W. M., Vaena, D. A., Ou, S. S., ve Small, E. J. (2008). Bevacizumab plus interferon alfa compared with interferon alfa monotherapy in patients with metastatic renal cell carcinoma: CALGB 90206. *Journal of Clinical Oncology*, 26(33), 5422.
- Rivard, M., Terroux, A., Ebeveyn-Boursier, C. ve Mercier, C. (2014). Otizm spektrum bozukluğu olan çocukların ebeveynlerinde stresin belirleyicileri. *Otizm ve gelişimsel bozukluklar dergisi*, 44, 1609-1620.
- Roberts, M.Y. and Kaiser, A.P. (2011) The Effectiveness of Parent-Implemented Language Interventions: A Meta-Analysis. *American Journal of Speech-Language Pathology*, 20, 180-199.
- Robinson, C C , Rosenberg A S , Beckman, P S (1988) Parent involvement in early childhood special education: Birth to three. Ed Jordan J B , Gallagher J J , Hutingner P L , Karnes M B , ERIC
- Roll-Pettersson, L. (2003). Perceptions of parents with children receiving special education support in the Stockholm and adjacent areas. *European Journal of Special Needs Education*, 18(3), 293- 310.
- Sahay, A., Prakash, J., Khaique, A., Kumar, P., Meenakshi, S. P., Ravichandran, K., Singh, N. S. (2013). Parents of intellectually disabled children: A study of their needs and expectations. *International Journal of Humanities and Social Science Invention*, 2, 1-8.

- Sahay, A., Prakash, J., Khaique, A., Kumar, P., Meenakshi, S. P., Ravichandran, K. ve Singh, N. S. (2013). Parents of intellectually disabled children: a study of their needs and expectations. *International Journal of Humanities and Social Science Invention*, 2(7), 1-8.
- Salıcı-Ahioğlu, Ş. (2006). *Öğretmen ve veli görüşlerine göre farklı sosyo-ekonomik düzeydeki ailelerin ilköğretim birinci sınıf öğrencilerinin okuma-yazma sürecini etkileme biçiminin değerlendirilmesi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Adana: Çukurova Üniversitesi.
- Salih, N. A. R., ve Cavkaytar, A. (2019). Orta ve ağır düzeyde zihin yetersizliği olan bireyler ve eğitime erişimleri. *Anadolu Journal of Educational Sciences International*, 9(2), 929-953.
- Salih, N. A. R., ve Cavkaytar, A. (2019). Orta ve ağır düzeyde zihin yetersizliği olan bireyler ve eğitime erişimleri. *Anadolu Journal of Educational Sciences International*, 9(2), 929-953.
- Samuel, P. S., Hobden, K. L., LeRoy, B. W., ve Lacey, K. K. (2012). Analysing family service needs of typically underserved families in the USA. *Journal of Intellectual Disability Research*, 56(1), 111-128.
- Sancakoğlu S.S. (2019). *Psikososyal yaklaşımla özel eğitime gereksinimi olan çocukların annelerine yönelik bir araştırma*. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Yalova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yalova.
- Sarason, I. G., Levine, H. M., Basham, R. B., Sarason, B. R., (1983). Assessing social support: the social support questionnaire. *Journal of Personality and Social Psychology*, 44 (1), 127-139.
- Schickedanz, J. (1977). Parents, teachers, and early education. *Early childhood education*. Wayne, NJ: Avery.
- Schreibman, L. E. (2005). *The Science and Fiction of Autism*. London: Harvard University Press.
- Schumacker, R. E., ve Lomax, R. G. (2004). *A beginner's guide to structural equation modeling*. psychology press.
- Seltzer, M. M., ve Krauss, M. W. (1989). Aging parents with adult mentally retarded children: Family risk factors and sources of support. *American Journal on Mental Retardation*.
- Sharabi, A., ve Marom-Golan, D. (2018). Social support, education levels, and parents' involvement: A comparison between mothers and fathers of young children with autism spectrum disorder. *Topics in Early Childhood Special Education*, 38(1), 54-64.

- Sheldon, S. B. (2022). Parents social networks and beliefs as predictors of parent involvement. *The Elementary School journal*, 102(4), 301-316.
- Singleton, R. A., Straits, B. C., ve Straits, M. M. (2005). *Approaches to social sciences*.
- Sloan, V. J., Jason, L. A., ve Addlesperger, E. (1996). Social networks among inner-city minority women. *Education*, 117, 194-200.
- Smith, T., Gartin, B.G., Murdick, N., ve Hilton, A. (2006). *Families and children with special need*, New Jersey: Pearson Upper Saddle River.
- Sola, C. (2008). *Gelişimsel gerilik riski altındaki prematüre ve düşük doğum ağırlıklı bebeğe sahip annelerin gereksinimlerinin belirlenmesi*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Anadolu Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Eskişehir.
- Sontag, J. C., ve Schacht, R. (1994). An ethnic comparison of parent participation and information needs in early intervention. *Exceptional children*, 60(5), 422-433.
- Sönmez, M. (2012). *Özel eğitimde aile eğitimi ve rehberliği*. Ankara: Vize yayıncılık.
- Sönmez-Kartal, M. (2015). *Özel eğitimde aile eğitimi ve rehberliği*. Ankara: Vize Yayıncılık.
- Sucuoğlu, B , Kuçuker, S , Kanık N (1994). Anne babalara öğretme becerilerinin kazandırılması *Psikoloji Dergisi*, 9(31), 36-43
- Sucuoğlu, B. (2001). *Küçük Adımlar Erken Eğitim Programı'nın gelişimsel geriliği olan çocuğa sahip ailelerin gereksinimleri üzerindeki etkisinin incelenmesi*. İstanbul: Zihinsel Engellilere Destek Derneği.
- Sucuoğlu, B. (2009). Zihin Engeli Tanımları Sınıflandırma ve Yaygınlık. B. Sucuoğlu içinde, *Zihin Engelliler ve Eğitimleri* (2. Baskı b., s. 378). Ankara: Kök Yayıncılık.
- Sucuoğlu, B. (2015). *Ebeveyn Özyeterlik Ölçeği-Türkçe Formu*. Yayımlanmamış araştırma raporu.
- Sucuoğlu, B. (1996). Kaynaştırma programlarında anne baba katılımı. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Özel Eğitim Dergisi*, 2 (02).
- Sucuoğlu, B. (2017). *Zihin engelliler ve eğitimleri* (9. Baskı). Ankara: Kök Yayıncılık.
- Sucuoğlu, B., Küçük, S., ve Kanık, N. (1992). Özel eğitimde anne-baba eğitimi programları. *Ankara University Journal of Faculty of Educational Sciences (JFES)*, 25(2), 521-537.
- Sucuoğlu, N. (1995). Özürlü çocuğu olan anne babaların gereksinimlerinin belirlenmesi. *Çocuk ve Gençlik Ruh Sağlığı*, 2(1).

- Summers, J. A., Poston, D. J., Turnbull, A. P., Marquis, J., Hoffman, L., Mannan, H. Ve Wang, M. (2005). Conceptualizing and measuring family quality of life 2005. *Journal of Intellect- tual Disability Research*, 49, 777-783.
- Sürücü, L., Şeşen H. ve Maşlakı A. (2021). *SPSS, AMOS, ve PROCESS Macro İle İlişkisel, Aracı/Düzenleyici ve Yapısal Eşitlik Modellemesi* (2. Baskı), Ankara: Detay Yayıncılık.
- Şanlı, E. (2012). *Özel eğitim ve rehabilitasyon merkezlerine devam eden zihin engelli çocuğu olan ailelerin gereksinimlerinin belirlenmesi*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Samsun.
- Şardağ, S. (2010). *Zihinsel engelli çocuğa sahip annelerin stresle başa çıkma tarzları ve aile sosyal desteğinin evlilik uyumlarını yordaması*. Yayımlanmamış yüksek lisans tezi, Ege Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir.
- Taaniala A., Syrjala L., Kokoken J.Ve Jarvelin Mr., (2002). Coping of parents with psycally and/or intellectually disabled children. *Child; Care, Health and Development*, 28(1), 73-86.
- Tardy, C. H. (1985). Social support measurement. *American Journal of Community Psychology*, 13(2), 187-202.
- Taş, A. (2017). *Hacettepe üniversitesi öğrencilerinin çocuk ihmal ve istismarı hakkındaki bilgi düzeylerinin incelenmesi*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara
- Taylor, S. E., Welch, W. T., Kim, H. S., ve Sherman, D. K. (2007). Cultural differences in the impact of social support on psychological and biological stress responses. *Psychological science*, 18(9), 831-837.
- Tezel-Şahin, F., ve Ünver, N. (2005). Okul öncesi eğitim programlarına aile katılımı. *Kastamonu Eğitim Dergisi*, 13(1), 23-30.
- Thoits, P. A. (1986). Social support as coping assistance. *Journal of Consulting and Clinical Psychology*, 54(4), 416-423.
- Toker, M., Senem Başgöl, Ş., Ve Özaydın, L. (2019). Down sendromlu çocuğa sahip annelerin aile gereksinimlerinin belirlenmesi ve sosyal destek algılarına yönelik görüşleri. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Özel Eğitim Dergisi*, 20(4), 651-676.
- Toker, M., Senem-Başgöl, Ş., ve Özaydın, L. (2019). Down sendromlu çocuğa sahip annelerin aile gereksinimlerinin belirlenmesi ve sosyal destek algılarına yönelik görüşleri. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Özel Eğitim Dergisi*, 20(4), 651-676.

- Toros, F. (2011). *Aile katılımının genel eğitim sınıflarındaki özel gereksinimli öğrencilerin okuma becerileri ile annelerin ilköğretim okulundan memnuniyetleri üzerindeki etkisi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Tremblay, P. (2007). Special needs education basis:. Historical and conceptual approach. Erişim adresi: http://www.ibe.unesco.org/fileadmin/user_upload/COPs.
- Turnbull, A. P., Turnbull, H. L., Shank, M., ve Smith, S. (2004). *Exceptional lives: Special education in today's schools* (4th ed.). Upper Saddle River, NJ: Merrill/ Prentice Hall.
- Turnbull, A. P., Turnbull, H. R. (1995). *Families, professionals, and exceptionality*. New Jersey: Merrill.
- Turnbull, A. P., Turnbull, R., Erwin, E., y Soodak, L. (2006). *Families, professionals, and exceptionality: Positive outcomes through partnerships and trust*. Upper Saddle River, NJ: Merrill/Prentice Hall.
- Turnbull, A. P., ve Turnbull, H. R. (2001). *Families, professionals and exceptionality: Collaboration for empowerment*. Des Moines, IA: Merrill Prentice Hall.
- Turnbull, A.P., ve Turnbull, H.R. (2006). *Families Professionals and exceptionality* (5.ed.). Upper Saddle River NJ: Merrill/Prentice Hall.
- Ueda, K., Bailey, D. B., Yonemoto, N., Kajikawa, K., Nishigami, Y., Narisawa, S., Shibata, M., Tomiwa, K., Matsushita, A., Fuiie, N, Kodama, K. (2013). Validity and reliability of the Japanese version of the family needs survey. *Research in Developmental Disabilities*, 34(10), 3596-606.
- Uğurlu, B. (2022). Özel eğitimde aile katılımını etkileyen etmenler, 12. *Ulusal Özel Eğitim kongresi (Yöntemler – Yaklaşımlar – Stratejiler) bildiri özetleri kitabı* içinde. Anadolu Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Fakültesi, Ankara
- Üskün, E., ve Gündoğar, D. (2010). The levels of stress, depression and anxiety of parents of disabled children in Turkey. *Disability ve Rehabilitation*, 32(23), 1917-1927.
- Vakil, E., Shelef-Reshef, E., ve Levy,-Shiff, R. (1997). Procedural and declarative memory processes: Individuals with and without mental retardation. *American Journal on Mental Retardation*, 102, 147-160.
- Volkmar, F. R., ve McPartland, J. C. (2014). From Kanner to DSM 5: Autism as an evolving diagnostic concept. *Annual Review of Clinical Psychology*, 10, 193-212.

- Wade, C., Llewellyn, G., ve Matthews, J. (2011). Modeling contextual influences on parents with intellectual disability and their children. *American journal on intellectual and developmental disabilities*, 116(6), 419-437.
- Walker, D. K., Epstein, S. G., Taylor, A. B., Crocker, A. C., ve Tuttle, G. A. (1989). Perceived needs of families with children who have chronic health conditions. *Children's Health Care*, 18(4), 196-201.
- Wang, P., ve Michaels, C. A. (2009). Chinese families of children with severe disabilities: Family needs and available support. *Research and Practice for Persons with Severe Disabilities*, 34(2), 21-32.
- Wehman, P. (1997). *Exceptional individuals in school, community, and work*. Austin, TX: PRO-ED.
- Westling, D., ve Fox, L. (2004). *Teaching students with severe disabilities* (3rd ed.). Upper Saddle River, NJ: Merrill/ Prentice Hall.
- Winton, P.J., ve Bailey, D.B. (in press). The family-focused interview: A mechanism for collaborative goal-setting with families. *Journal of the Division for Early Childhood*.
- Winton, W. M. (1986). The role of facial response in self-reports of emotion: A critique of Laird.
- Xu, Y. (2007). Empowering culturally diverse families of young children with disabilities: The double ABCX model. *Early Childhood Education Journal*, 34(6), 431-437.
- Yan, T., Hou, Y., ve Deng, M. (2022). Direct, indirect, and buffering effect of social support on parental involvement among Chinese parents of children with autism spectrum disorders. *Journal of Autism and Developmental Disorders*, 52(7), 2911-2923.
- Yıldız, H. (2018) *Kaynaştırma raporlu çocuğa sahip ailelerin çocuklarının eğitimlerine katılımlarının ve öğretmenle görüşme sıklıklarının eğitimden memnuniyete etkisinin incelenmesi*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Yüzbaşı D.V. (2018). *Zihin engelli çocuğa sahip annelerin psikolojik iyi oluşlarının başa çıkma tarzları, aile gereksinimleri ve sosyal destek değişkenleriyle modellenmesi*. Yayımlanmamış Doktora Tezi, Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir.
- Zand, D. H., Pierce, K. J., Bultas, M. W., McMillin, S. E., Gott, R. M., ve Wilmott, J. (2015). Accuracy of knowledge of child development in mothers of children receiving early intervention services. *Journal of Early Intervention*, 37, 226–240.

Zimet, G. D., Dahlem, N. W., Zimet, S. G., ve Farley, G. K. (1988). The multidimensional scale of perceived social support. *Journal of personality assessment*, 52(1), 30-41.

Zimet, G. D., Dahlem, N. W., Zimet, S.G., Farley, G. K. (1988). The multidimensional scale of perceived social support. *Journal of Personality*, 52(1), 30-41.

EKLER

EK-1 Araştırma İzni

Marmara Üni Evrak Tarih ve Sayısı: 26.01.2022-205425

T.C.
MİLLÎ EĞİTİM BAKANLIĞI
Strateji Geliştirme Başkanlığı

Sayı : E-49614598-605.01-42044994
Konu : Araştırma Uygulama İzin Talebi

25.01.2022

DAĞITIM YERLERİNE

- İlgi: a) Marmara Üniversitesi Rektörlüğü'nün 06/01/2022 tarihli ve E-16541545-302.08.01-192016 sayılı yazısı.
b) Millî Eğitim Bakanlığı'nın 21/01/2020 tarihli ve 2020/2 Nolu Araştırma Uygulama İzinleri Genelgesi.

İlgi (a) yazı ile Marmara Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü Özel Eğitim Anabilim Tezli Yüksek Lisans Programı öğrencisi Tarık Ersel MUMCU'nun "Özel Gereksinimli Çocuk Ailelerinin Gereksinimleri ile Aile Katılımları Arasındaki İlişkide Algılanan Sosyal Destek Değişkeninin Aracı Rolü" konulu çalışmasına veri sağlamak amacıyla anket çalışması yapma izin talebine ilişkin ilgi yazı ve ekleri Bakanlığımız tarafından incelenmiştir.

Bakanlığımıza bağlı resmi/özel okul ve kurumlarda öğrenci, öğretmen ve okul yöneticilerinin katılımıyla yapılması planlanan uygulamanın covid-19 tedbirlerine uyulması ve denetimi il/ilçe millî eğitim müdürlükleri ve okul/kurum idaresinde olmak üzere, kurum faaliyetlerini aksatmadan, gönüllülük esasına göre; onaylı bir örneği Bakanlığımızda muhafaza edilen ve uygulama sırasında da mühürlü ve imzalı örnekten çoğaltılan, veri toplama araçlarının uygulanmasına ilgi (b) Genelge doğrultusunda izin verilmiştir.

Gereğini bilgilerinize rica ederim.

Mehmet Fatih LEBLEBİCİ
Bakan a.
Başkan

Ek:

- 1-Onaylı Veri Toplama Araçları (9 Sayfa)
2-Ayşe Başvurusu (2 Sayfa)

Dağıtım:

Gereği:

Amasya, Ordu, Samsun ve Tokat
Valiliklerine (İl Millî Eğitim Müdürlüğü)

Bilgi:

Marmara Üniversitesi Rektörlüğüne

Bu belge güvenli elektronik imza ile imzalanmıştır.

Adres : MEB Atatürk Bulvarı No:98 Bakanlık/ANKARA

Belge Doğrulama Adresi : <https://www.turkiye.gov.tr/meb-ehys>

Telefon No : 0312 309 10 00

Bilgi için: Muhammed TURŞAK

E-Posta:

Uzman : Şube Müdürü

Kep Adresi:

Bu evrak güvenli elektronik imza ile imzalanmıştır. <https://evrak.sorgu.meb.gov.tr> adresinden: 4f01-bc01-3ef1-a3b2-c696 koda ile teyit edilebilir.

EK-2 Aile Katılım Ölçeği İzni

14.12.2021 09:21

Marmara Öğrenci Webmail :: Re: Ölçek İzni Hk.

Re: Ölçek İzni Hk.

Gönderen bulbin sucuoğlu
Alınan Tarık Ersel Mumcu
Tarih 2021-12-08 15:16

Tabii ki kullanabilirsiniz. Bulgularınızı da benlele paylaşırsanız çok memnun olurum
Kolay gelsin

On Wed, Dec 8, 2021, 3:12 PM Tarık Ersel Mumcu wrote:

Hocam merhabalar,
Tezde ölçeğin soruları ve kapsam, güvenilirlik geçerliliğiyle ilgili bilgiler bulunmaktadır. Ben eğer uygun görürseniz çalışmada kullanmak için izin istiyorum. Ek olarak Fatma Toros'a ulaşamıyorum çünkü tezde iletişim bilgilerine ulaşamadım saalesef.
Saygılarımla...

2021-12-08 14:27, bulbin sucuoğlu yazmış:

Tarık bey merhaba,
talep ettiğiniz araç bende yok saalesef.. Bu araç Fatma Toros'un VI tezinde geliştirildi.. bu nedenle bu arkadaşınıza ulaşmanız gerekiyor..
kolay gelsin
B.

Prof. Dr. Bulbin Sucuoğlu
Hacettepe Üniversitesi
Eğitim Fakültesi
İlköğretim Bölümü
Okul Öncesi Eğitimi Anabilim Dalı

06800 Beytepe / Ankara

Bulbin Sucuoğlu, PhD.
Hacettepe University

Faculty of Education
Division of Preschool Education

06800 Beytepe / Ankara

e-mail:
Phone: :

On Tue, Dec 7, 2021 at 4:28 PM Tarık Ersel Mumcu wrote:

Hocam Merhabalar,
Maili gözden geçirebileceğinizi düşünerek tekrardan iletme ihtiyacı duydum.
İyi Günler Dilerim...

2021-11-26 15:31, Tarık Ersel Mumcu yazmış:

Merhabalar Hocam,
Marmara Üniversitesi,Özel Eğitim Bölümü tezli yüksek lisans öğrencisiyim.Ötizmli ve zihin engelli bireylerin anne ve babalarıyla
aile katılımları üzerine tez çalışması yapmak istiyorum.Eğer izniniz olursa Fatma TOROS ile yaptığınız tez çalışmanızda kullandığınız Aile Katılım Ölçeği(AKÖ)'ni çalışmada kullanmayı isterim.
Saygılarımla...

EK-3 Anne-Baba Sosyal Destek Ölçeği İzni

14.12.2021 09:21

Marmara Öğrenci Webmail :: Re: Ölçek İzni Hk.

Re: Ölçek İzni Hk.

Gönderen: Sema Kaner
Alınan: Tarık Ersel Mumcu
Tarih: 2021-12-05 17:09

Kullanabilirsin Tarık. Koşulum o çalışma için de geçerli.
 Başarılar.
 Prof. Dr. Sema Kaner

Tarık Ersel Mumcu 2 Ara 2021 Per, 17:19
 tarihinde şunu yazdı:

Merhabalar Hocam,
 Ölçek izniniz için çok teşekkür ederim. Ölçeği otizmli bireylerin aileleriyle yapacağım çalışmada kullanacağımı yazmıştım. EK olarak çalışmam zihin engelli bireylerin ailelerinin de katkı istiyorum. Eğer izniniz olursa ölçeğinizi otizmli ve zihin engelli bireylerin aileleriyle yapacağım çalışmada kullanmayı isterim. Saygılarımla...

2021-11-11 14:25, Sema Kaner yazmış:

Merhaba Tarık,
 İlgili dosyayı yolluyorum. Ölçeğini kullanmanın koşulu; tezin bitince tezinin bir örneğini, tez çalışması makaleye/bildiriyeye/postere dönüşürse onun da bir örneğini bana yollaman.

Başarılar dilerim.

Prof. Dr. Sema Kaner

Tarık Ersel Mumcu 5 Kas 2021 Cum, 17:58
 tarihinde şunu yazdı:

Merhabalar Hocam,
 Marmara Üniversitesi, Özel Eğitim Bölümü tezli yüksek lisans öğrencisiyim. Doç.Dr. Aydan Aydın hocamın danışmanlığında otizmli bireylerin anne ve babalarıyla sosyal destek üzerine bir çalışma yapmak istiyorum. Eğer izniniz olursa "Anne Baba Sosyal Destek Ölçeği"ni çalışmada kullanmayı çok isterim. Saygılarımla...

--

Prof. Dr. Sema KANER

Eğitim Bilimleri Fakültesi
 Özel Eğitim Bölümü

Final International University

Toroslar Avenue, No:6, 99378, Catalkoy, Kyrenia via Mersin 10
 Turkey, TRNC.

EK-4 Aile Gereksinimleri Belirleme Aracı İzni

14.12.2021 09:22

Marmara Öğrenci Webmail :: Re: Ölçek İzni Hk.

Re: Ölçek İzni Hk.

Gönderen: avsar ardıc
Alıcı: Tarik Ersel Mumcu
Tarih: 2021-11-28 19:00

Tarik Bey;

Ölçeği her iki yetersizlik grubu içinde daha önce belirttiğin koşullar çerçevesinde kullanabilirsiniz. Kolaylıklar dilerim.

Doç. Dr. Avşar ARDIÇ
 Ege Üniversitesi
 Eğitim Fakültesi/Özel Eğitim Bölümü
 Bornova/İzmir/Türkiye

Assoc. Prof. Avşar ARDIÇ
 Ege University
 Faculty of Education/Department of Special Education
 Bornova/Izmir/Turkey

----- Orijinal Mesaj -----

Kimden: "Tarik Ersel Mumcu"
 Kime: "avsar ardıc"
 Gönderilenler: 26 Kasım Cuma 2021 15:34:45
 Konu: Re: Ölçek İzni Hk.

Merhabalar Hocam,
 Ölçek izniniz için çok teşekkür ederim. Ölçeği otizmli bireylerin aileleriyle yapacağım çalışmada kullanacağımı yazmıştım. Ek olarak çalışmada zihin engelli bireylerin ailelerininide katmak istiyorum. Eğer izniniz olursa Ölçeğinizi otizmli ve zihin engelli bireylerin aileleriyle yapacağım çalışmada kullanmayı isterim. Saygılarımla...

2021-11-12 15:58, avsar ardıc yazmış:

EK-5 Gönüllü Katılım Formu

Araştırma Gönüllü Katılım Formu

Bu çalışma, özel gereksinimi olan bireylerin aile katılımları ve gereksinimlerinin belirlenmesinde algılanan sosyal destek değişkeninin etkisinin incelenmesi başlıklı bir araştırma çalışması olup yetersizliği olan çocukların ailelerinin katılımlarını, gereksinimlerini ve algıladıkları sosyal destek ve bu değişkenler arasındaki ilişkiyi ortaya çıkarma amacını taşımaktadır.

- Gönüllülük esasına dayanan bu çalışmada araştırmanın amacı doğrultusunda sizlerden veriler toplanacaktır. Kimliğinizi belirtecek bir bilgi vermek zorunda değilsiniz/araştırmada katılımcıların isimleri gizli tutulacaktır.
- Araştırma kapsamında toplanan veriler, sadece bilimsel amaçlar doğrultusunda kullanılacak, araştırmanın amacı dışında hiçbir suretle kullanılmayacak ve siz değerli katılımcının izni olmadan başkalarıyla paylaşılmayacaktır.
- Sizden toplanan veriler gizlilik ile korunacak ve araştırma bitiminde arşivlenecek veya imha edilecektir.

Katılımlız sırasında herhangi bir sebepten rahatsızlık hissederseniz çalışmadan istediğiniz zaman ayrılabilirsiniz. Çalışmadan ayrılmanız durumunda sizden toplanan veriler çalışmadan çıkarılacak ve imha edilecektir.

Çalışmaya zaman ayırdığınız için teşekkür ederim.

Araştırmacı;

Adı-Soyadı: Tarkan Ersel MUMCU

Bu çalışmaya tamamen kendi rızamla katılmaktayım ve verdiğim bilgilerin bilimsel amaçlarla kullanılmasını kabul ediyorum.

Katılımcı Ad ve Soyadı:

İmza:

EK-6 Araştırmada Kullanılan Ölçekler

KİŞİSEL BİLGİ FORMU

Değerli Aileler,

Sizlerin çocuklarımızın eğitim ortamlarına katılması, eğitim ortamlarında daha fazla işbirliği içerisinde olmamız biz eğitimciler içinde oldukça önemlidir. Özel gereksinimli bireylerin ebeveynlerinde, çocuklarının eğitim ortamlarına katılımları için ailelerin ihtiyaçları ile sosyal destek düzeyleri de dikkate alınması gerektiği düşünülmektedir. Bu nedenle bu araştırmada özel gereksinimli bireye sahip ebeveynlerin, çocuklarının eğitim süreçlerine katılımlarını, ihtiyaçlarını ve sosyal destek düzeylerini incelemek ve bu veriler ışığında ailelere hizmet götürülecek alanları belirlemek ve ilgili paydaşlara öneriler geliştirmek amacıyla değerli görüşlerinize ihtiyaç duyulmaktadır.

Araştırma T.C. Milli Eğitim Bakanlığı'nın ve okul/kurum yönetiminin izni ile gerçekleştirilmektedir. Araştırma uygulamasına katılım tamamıyla gönüllülük esasına dayalı olmaktadır. Çalışmada sizden kimlik belirleyici hiçbir bilgi istenmemektedir. Cevaplar tamamıyla gizli tutulacak ve sadece araştırmacılar tarafından değerlendirilecektir. Veriler sadece araştırmada kullanılacak ve üçüncü kişilerle paylaşılmayacaktır.

Katkılarınız için teşekkür ederiz...

Tarık Ersel MUMCU
Tez Öğrencisi

Doç.Dr. Aydan AYDIN
Danışman Öğretim Üyesi

"Lütfen size uygun seçeneğe X veya ✓ işareti koyunuz."

- Cinsiyetiniz: Kadın ( ) Erkek ( )
- Yaşınız: 20-30 ( ) 31-40 ( ) 41-50 ( ) 51 ve üzeri ( )
- Eğitim Durumunuz: Okuma-Yazma Yok ( ) İlkokul ( ) Ortaokul ( ) Lise ( ) Üniversite ( )
- Mesleğiniz: Ev Hanımı ( ) Memur ( ) Esnaf, İşçi ( ) Emekli ( ) İşsiz ( ) Diğer ( )
- Çocuğunuzun Tanısı: Zihin Engelli ( ) Otizm Spektrum Bozukluğu ( ) Diğer ( )
- Ailedeki Toplam Çocuk Sayısı: 1 ( ) 2 ( ) 3 ( ) 4 ( ) 5 ve üzeri ( )
- Çocuğunuzun Yaşı: 7 ( ) 8 ( ) 9 ( ) 10 ( ) 11 ve üzeri ( )
- Algıladığınız Sosyal Ekonomik Durumunuz: Düşük ( ) Orta ( ) Yüksek ( )

AİLE GEREKSİNİMLERİNİ BELİRLEME ARACI

“Lütfen size uygun seçeneğe X veya ✓ işareti koyunuz.”

	Hayır	Emin Değilim	Evet
1. Yiyecek, ev kirası, tıbbi bakım, giyim, ulaşım gibi masraflarımı karşılamak için maddi yardıma gereksinim duyuyorum.			
2. Çocuğum için gerekli özel araçları sağlayabilmek için maddi yardıma gereksinim duyuyorum.			
3. Çocuğumun terapi, özel eğitim, bakım ve bu gibi masrafları için maddi yardıma gereksinim duyuyorum.			
4. Eşimin ve benim iş bulabilmemiz için yardıma gereksinimimiz var.			
5. Bazen çocuğuma bakan bakıcıya para ödeyebilmek için maddi yardıma gereksinim duyuyorum.			
6. Çocuğumun gereksinimi olan oyuncakları alabilmek için maddi yardıma gereksinim duyuyorum.			
7. Problemlerimin çözümünde bana yardım edebilecek din görevlileri ile daha fazla konuşmaya gereksinim duyuyorum.			
8. Kendime ayırabilecek daha fazla zamana gereksinim duyuyorum.			
9. Çocuğumun durumunu kardeşlerine açıklayabilmek için daha fazla yardıma gereksinim duyuyorum.			
10. Çocuğumun durumunu eşime ve eşimin ailesine açıklayabilmek için yardıma gereksinim duyuyorum.			
11. Eşimin, çocuğumuzun durumunu anlayabilmesi ve kabullenebilmesi için daha fazla yardıma gereksinim duyuyorum.			
12. Komşum, arkadaşım veya bir yabancı, çocuğumun durumunu soruduğu zaman nasıl cevap vermem gerektiği konusunda daha fazla yardıma gereksinim duyuyorum.			
13. Çocuğumun durumunu diğer çocuklara açıklayabilmek için yardıma gereksinim duyuyorum.			
14. Çocuğuma yardımcı olabilecek dış hekimi bulabilmek için yardıma gereksinim duyuyorum			

	Hayır	Emin Değilim	Evet
15. Çocuğumla nasıl oynayacağım/nasıl konuşacağım hakkında yardıma gereksinim duyuyorum.			
16. Çocuğumla benzer özellikte çocuğu olan anne babalar hakkında yazılmış kitap, makale gibi materyalleri okumaya gereksinim duyuyorum.			
17. Çocuğumun durumu hakkında daha fazla bilgiye gereksinim duyuyorum.			
18. Çocuğumun davranışlarını nasıl kontrol edebileceğim hakkında yardıma gereksinim duyuyorum.			
19. Çocuğuma bazı becerileri nasıl öğreteceğim hakkında daha fazla bilgiye gereksinim duyuyorum.			
20. Çocuğumun şu anda yararlanabileceği kurumlar (merkez, okul, klinik, vb.) hakkında daha fazla bilgiye gereksinim duyuyorum.			
21. Çocuğumun ileride gidebileceği kurumlar hakkında bilgiye gereksinim duyuyorum.			
22. Çocuğumun nasıl büyüüp geliştiği hakkında daha fazla bilgiye gereksinim duyuyorum.			
23. Ailemizin güç zamanlarda birbirlerini nasıl destekleyeceklerini öğrenmek için yardıma gereksinim duyuyorum.			
24. Ailem, ev işleri, çocuk bakımı ve diğer işleri kimlerin yapacağı hakkında karar verebilmek için yardıma gereksinim duymaktadır.			
25. Ailem dinlenme, eğlenme etkinlikleri hakkında karar vermek ve yapmak için yardıma gereksinim duymaktadır.			
26. Ailemin içerisinde problemlerim hakkında konuşabileceğim birisine gereksinim duyuyorum.			
27. Gerekli olduğu zaman çocuğumun bakımını üstlenebilecek bir bakıcı bulabilmek için yardıma gereksinim duyuyorum.			
28. Çocuğum için yuva ve anaokulu bulabilmek için yardıma gereksinim duyuyorum.			
29. Bir toplantıya (komşu ve akraba toplantıları gibi) katılacağım zaman çocuğumun uygun bakım alabileceği bakımevi ya da yuva bulabilmek için yardıma gereksinim duyuyorum.			

AİLE KATILIM ÖLÇEĞİ

“Lütfen size uygun seçeneğe X veya ✓ işareti koyunuz.”

Maddeler	Hiçbir zaman	Nadiren / Ayda bir	Bazen / İki-üç haftada bir	Sık sık / Haftada birkaç kez	Her zaman / Her gün
1.Okulda yapılan çalışmaların (konferans, seminer gibi) düzenlenmesine gönüllü olarak katılırım.					
2.Okulun düzenlediği sosyal etkinliklere (gezi, toplantı gibi) çocuğum ile birlikte katılırım.					
3.Eve geldiği zaman çocuğuma gününün nasıl geçtiğini/okulda neler yaptığını sorarım.					
4.Çocuğumun evde öğrenebilmesi için eğitim materyalleri (kitap, dergi, TV, video, bilgisayar, DVD gibi) sağlarım.					
5.Veli toplantılarına katılırım.					
6.Çocuğumun gelişimine yardımcı olacağını düşünürsem, öğretmeni ile ailevi ya da kişisel sorunlarımı ve çözüm yollarını tartışırım.					
7.Okula maddi katkı sağlayacak kermes, sergi gibi etkinliklere katılırım.					
8.Çocuğumun problemleri ile ilgili bilgi edinmek ve çözüm bulabilmek için öğretmen ya da okul yönetimi ile görüşürüm.					
9.Çocuğuma evde rahat ders çalışabileceği bir ortam sağlamaya çalışırım.					
10.Çocuğumun ödevlerini yapıp yapmadığını izlerim/kontrol ederim.					
11.Çocuğumun ev ödevlerini yapmasına yardım ederim.					

Maddeler	Hiçbir zaman	Nadiren / Ayda bir	Bazen / İki-üç haftada bir	Sık sık / Haftada birkaç kez	Her zaman / Her gün
12.Öğretmenin verdiği ev ödevinin çocuğumun gelişim düzeyine uygun olup olmadığını kontrol ederim/izlerim.					
13.Çocuğumun okulda yaptığı çalışmaları (defterini kontrol etmek, ona işlenen konularla ilgili sorular sormak, gibi) düzenli olarak izlerim.					
14.Çocuğuma destek olan uzmanlarla (dil konuşma terapisti, fizyoterapist, özel eğitmen, psikolog ve öğretmen gibi) işbirliği yaparım.					
15.Çocuğumun yetersizlikleri/özellikleri hakkında bilgi edinebileceğim kitapları, dergileri okur, radyo ve televizyon programlarını izlerim.					
16.Çocuğuma öyküler okurum ya da anlatırım.					
17.Çocuğumun okul çalışmaları ile ilgili olarak öğretmeni ile haberleşirim.					
18.Çocuğumun gelişimini arttırmak için evde onunla birlikte televizyon izlemek, kitap okumak gibi çeşitli etkinlikler yaparım.					
19.Çocuğumun sınıftaki ve okuldaki davranışları konusunda öğretmenle konuşurum.					
20.Çocuğumun okulda gösterdiği gelişme hakkında öğretmenden bilgi alırım.					
21.Çocuğumun gelişimine katkıda bulunabilmek için evde yapabileceğim etkinlikler konusunda öğretmenden bilgi alırım.					
22.Çocuğumu hayvanat bahçesi, sinema, tiyatro, müze gibi yerlere götürürüm.					
23.Çocuğumun arkadaş ilişkileri konusunda öğretmeni ile konuşurum.					

YENİLENMİŞ ANNE-BABA SOSYAL DESTEK ÖLÇEĞİ

"Lütfen size uygun seçeneğe X veya ✓ işareti koyunuz."

DESTEKLER	Böyle biri var mı?				Bu destekten ne kadar memnunsunuz?			
	1- Hiç yok	2- Nadiren var	3- Bazen var	4- Her zaman var	1- Hiç memnun değilim	2- Biraz memnunuz	3- memnunuz	4- Çok memnunuz
1. Güç durumda olduğumda, bana gerçekten yardım edeceğine inandığım birileri var.	1	2	3	4	1	2	3	4
2. Çocuğumun bakımında bana yardımcı olacak birileri var.	1	2	3	4	1	2	3	4
3. Kendim için hedefler/amaçlar oluşturmama yardım edecek birileri var.	1	2	3	4	1	2	3	4
4. Çocuğumun özellikleri, gelişimi ve eğitimi hakkında bana bilgi verecek birileri var.	1	2	3	4	1	2	3	4
5. Hedeflerime/amaçlarıma ulaşmamda bana destek olacak birileri var.	1	2	3	4	1	2	3	4
6. Konuşmak ihtiyacı duyduğumda, beni gerçekten dinleyeceğine inandığım birileri var.	1	2	3	4	1	2	3	4
7. Acil bir işim çıktığında, çocuğuma göz kulak olacak birileri var.	1	2	3	4	1	2	3	4
8. Hoşlandığım şeyleri yapmak için kendime zaman ayırmamı sağlayan birileri var.	1	2	3	4	1	2	3	4
9. Yaşamımda sinemaya, tiyatroya ve maça gitmek, televizyon izlemek, alışverişe çıkmak, gezmeye dışarı çıkmak, piknik yapmak gibi etkinlikleri birlikte yapabileceğim birileri var.	1	2	3	4	1	2	3	4
10. Birlikte olduğumuzda, kendimi gerçekten rahat hissettiğim birileri var.	1	2	3	4	1	2	3	4
11. Bana bir birey, bir insan olarak değer verdiğini hissettiğim birileri var.	1	2	3	4	1	2	3	4
12. Hasta olduğumda benimle ilgilenecek birileri var.	1	2	3	4	1	2	3	4
13. Gece dışarı çıkmam gerektiğinde, çocuğumu bırakabileceğim birileri var.	1	2	3	4	1	2	3	4

DESTEKLER	Böyle biri var mı?				Bu destekten ne kadar memnunsunuz?			
	1- Hiç yok	2- Nadiren var	3- Bazen var	4- Her zaman	1- Hiç memnun değilim	2- Biraz memnunuz	3- memnunuz Memnunuz	4- Çok memnunuz
14. Sarılma, öpme, dokunma gibi sevgi görme ihtiyacı duyduğumda bunu karşılayacak birileri var.	1	2	3	4	1	2	3	4
15. Gelecekle ilgili planlar yaparken görüşlerinden yararlanabileceğim birileri var.	1	2	3	4	1	2	3	4
16. Çocuğumun eğitimi hakkında bana bilgi verecek birileri var.	1	2	3	4	1	2	3	4
17. İhtiyacım olduğunda, öğretmen, danışman, yönetici gibi bana yardımcı olacak birileri var.	1	2	3	4	1	2	3	4
18. Yaptığım işlere değer verdiklerini hissettiren birileri var.	1	2	3	4	1	2	3	4
19. Çocuğuma nasıl davranmam gerektiği konusunda bana yol gösterecek birileri var.	1	2	3	4	1	2	3	4
20. Boş zamanlarımda birlikte bir şeyler yapmayı teklif eden birileri var.	1	2	3	4	1	2	3	4
21. Çok üzgün olduğumda, beni teselli edeceğine inandığım birileri var.	1	2	3	4	1	2	3	4
22. Yardıma ihtiyaç duyduğumda, bana yardımcı olacağına güvendiğim birileri var.	1	2	3	4	1	2	3	4
23. Çocuğumun nasıl gelişip büyüyeceği hakkında beni bilgilendirecek, tavsiyelerde bulunacak birileri var.	1	2	3	4	1	2	3	4
24. Çok özel şeylerimi konuşabileceğim birileri var.	1	2	3	4	1	2	3	4
25. Bana yapıcı eleştirilerde bulunan birileri var.	1	2	3	4	1	2	3	4
26. Çocuğuma nasıl beceri öğreteceğimi bana öğretten, gösteren birileri var.	1	2	3	4	1	2	3	4
27. Yaşamımdaki en önemli kararlarımı paylaşabileceğim birileri var.	1	2	3	4	1	2	3	4
28. Önemli bir karar vereceğim zaman ya da bir sorunumu çözeceğim zaman, bana tavsiyelerde bulunacak birileri var.	1	2	3	4	1	2	3	4